

מגלת ספר

כולל

חולדות וזכרונות איש האלהים ורב פעלים , הרב הגאון הגדול מוהר"ר
יעקב ישראל עמדין הנקרא יעב"ץ , אשר כתב בעצמו על ספר

יוצא לאור ראשונה מתוך כ"י הנמצא בעיר אכספורד
במדינת בריטניא , עם מכוא הגהות והערות וקורות
הגאון יעב"ץ האחרונים .

מאת

דוד כהנא

ווארשא

ברפוס האחים שולרבערג ושותפם , דויקא № 1

שנת תרנ"ז לפ"ק

Мегилатъ Сеферъ

т. е.

Автобіографія Р. Якова Эмдена

Издание „Ахіасафъ“.

ВАРШАВА

Тип. Братьевъ Шульцбергъ и Ком., Дикая № 1.
1896.

ע"ז יוסט (החזר) ולתור מק"ז - מק"ט

הג' כסלו שנת ה'ת"ש לפי כ"י אונסקור

הס"ח V או א פירושו האט

- X פירושו האט

הולדת דם כה"ל ד"ר חיים ויצקוסקי

הגאון ר' צבי אישכנזי "חכם צבי".

Дозволено Цензурою.
Варшава, 15 Октября 1896 г.

הקדמת העורך

הרב הגאון הגדול וסופר מהיר, רבינו יעקב ישראל עמרן ז"ל, הנקרא בשם יעב"ץ, חבר בימי חייו יותר מששים ספרים יקרים, ובתוכם ספר יקר ונכבד מאד, גדול הכמות ורב האיכות ושמו מגלת ספר, ובו ספר בפרטות את תולדות אביו ז"ל, הוא הגאון הגדול מו"ה צבי אשכנזי, הנקרא חכם צבי, וגם את תולדותיו הוא זכרונותיו באריכות, כל אשר פעל ועשה לטובת עמו, וכל התלאות הרבות שעברו על נפשו בימי חייו על הארץ. את חבורו היקר ההוא הזכיר יעב"ץ בסוף ספרו "מור וקציעה", לאמר: "וזכרון חסדי ה' שעשה עמי בשאר מקומות בים וביבשה ובמלחמת הריב הקשה, זכרתי בחבור מגלת ספר", עכ"ל. בשנת תק"ע החלו בעלי "המאספים" להוציא לאור בדפוס מקצת מן החבור הזה, והדפיסו ממנו רק איוו מן הרפים הראשונים ע"פ הכ"י שהיה אז ביד איש נכבד ושמו אליעזר, ואמרו כי ההמשך יבוא במחברות הבאות (ע"ין מאסף לשנת תק"ע. תקופה ראשונה עמוד ע"מ). אבל מאז והלאה, לדאבון נפש, אפס כל חזון, ולא נדפס עוד מן הכ"י ההוא מאומה, והיה כנפל אשת כל חזה שמש; רק זה המעט, שהדפיסו ממנו בעלי המאספים במאסף, נדפס עוד הרבה פעמים אח"כ, כי רבים מאחב"י מצאו נחת בדברי יעב"ץ האלה.

בשנת תר"ח הוציא לאור הח' הג' רמש"ש את ספרו "אוצרות חיים", הכולל רשימת ספרי החכם מו"ה חיים מיכל ז"ל, ונודע, כי החבור היקר הזה "מגלת ספר" נמצא בין כ"י של המנוח רח"ם בהמבורג, וכה הגיד עליו רמש"ש שם (צד ל"ו ס' ת"ז): "מגלת ספר להג"מ יעב"ץ מועתק מבתיבת ידו, והוא מוטעה מאד, וממנו נלקח מה שנדפס במאסף, והכ"י הוא פלאי עכ"ל. בשנת תרמ"ו הוציא לאור הח' הג' ר"ר נייבויער את רשימתו הגדולה מכחבי יד אבספורד, ושלא אותה אלי, וגם לידירי היקר הרב ה"י גורלאנד, ונודע לנו לשמחת לבבנו, כי החבור "מגלת ספר" שהיה ביד רח"ם בהמבורג נמצא

קעת בעיר אכספורד, כי ממשלת בריטניא קנתה את כל ספרי רח"ם, והכ"י ההוא נרשם שם בנו' 1723 ס' ב', ונכתב על נייר ויש בו רכ"ד דפים; או נדברנו שנינו, אני וידידי הרב חיו"ג, כי טוב להוציא ביחד את הספר היקר הזה מאפלה לאורה, ולהדפיס אותו בשלמות כמו שהוא, לזכות בו את הדכים. וחיש אנה ה' לירינו באכספורד את המעתיק הנודע מהר"י שפירא, והוא היטיב למלאות את בקשתנו, והעתיק בעיון ובשקידה רבה את הכ"י ההוא, מהחל ועד כלה. וכעת ראה ראינו, שנכונים דברי רמ"ש, שהכ"י ההוא מומעה מאד, גם העלים הראשונים בלים ומקולקלים, ויש מקומות הרבה בהכ"י שחסרות שם מלות רבות כאמצע, ועי"ז נפסק המשך הענין מכל וכל. והמעתיק מהר"י שפירא עשה רק כמעתיק נאמן, להעתיק אות באות כמו שמצא בהכ"י, ולא יותר. ומלבד זאת עוד ראינו, אחר ששמנו את עינינו על ההעתקה מן הכ"י ההוא, שבעלי המאספים לא עשו את מלאכתם כראוי, ואף המעט שהדפיסו מן החבור „מגלת ספר" לא יצא מתוקן מתחת ידם, כי לא שמו על לבם למלאות החסרונות הרבים כהוגן, רק חברו ואגדו המאמרים זה בזה בלי כל מעם ותקון. והרבה דברים השמישו מן הספר לגמרי, ויש מקומות שלא ידעו הפשט אל נכון, כאשר הגיד זאת ידידי הרב חיו"ג ב„אוצר הספרות" שנה רביעית (צד תמ"ו א').

והנה כמעט קרבנו יחד אל המלאכה הגדולה הזאת לתקן השגיאות הרבות בהכ"י, גם למלאות החסרונות במקומות רבים, ולכתוב הערות שונות, נקרא פתאום ידידי הרב חיו"ג באכ"ב ימיו אל השמים, ונפטר בשנת תר"ן בכ"ג אדר, לתוגת לבי ולתוגת לב כל אוהביו, ונשבתה מלאכה הכ"י ימים רבים; כי ראיתי, לדאבון נפשי, שנשארתי כערער בערכה, ובעיר גדולה לאלהים כאדעסא יע"א, אין כמעט איש שאוכל לדבר עמו בענינים כאלה, איך לתקן את הכ"י ההוא, ואיך למלאות החסר בו גם בדבר פרטים רבים הנוגעים לתולדות ישראל בימי המחבר ואנשי זמנו וכדומה. אולם כאשר עברו שנים אחדות מן העת שמת ידידי הרב חיו"ג ז"ל, וגם כליתי בשנת תרנ"ד את עבודתי הגדולה בספרי „רבי אברהם אבן עזרא", הנדפס אח"כ ע"י „אחיאסף" בווארשא, אשר רבות עמלתי בו והקדשתי לו כל עתותי, כדי להוציא

(א) גם הדפים שם (צד תל"ה) על אודות העגונה בימי המיל, אשר לקח מן הכ"י ההוא, ע"ז התקונים החדשים, לפי השערת שנינו, ע"ש.

מתחת ידי דבר מתוקן, או אמרתי אל לבי עת לעשות ג"כ לשובת החבור היקר „מגלת ספר“, כי עד מתי יהיה חשך סתרו? גם עלי למלאות את רצון ידירי המנוח חיו"ג ז"ל, ובמקום שאין אנשים עלי להשתדל להיות איש, ולהוציא את הספר הזה לאור, למען יהנו רבים ממנו; וחיש מהר החלתי מחדש לשקוד על הכ"י יומם ולילה בעיון רב, ועשיתי ממנו העתקה חדשה, ותקנתי השגיאות שנפלו בו אשר רבו כל כך עד שאי אפשר לפרוט אותן; גם כתבתי מלמטה הערות רבות, לבאר את דברי יעב"ץ ביותר. עוד ראיתי למלאות החסרונות (ליקען) הרבים הנמצאים בו, מתוך ספרי יעב"ץ בעצמו, או על פי הענין, וכל מה שהוספתי בהכ"י הסגרתי בחצי מרובע [כזה], מלבד שני הדפים הראשונים מן הכ"י, שנתקלקלו מאד והפרוץ מרובה בהם, לא הצנתי חצי מרובע, בכדי שלא לבלבל את הקורא הבלתי כקי עוד בדברים כאלה. ומאחר שנדפסו כבר הדפים הראשונים כמה פעמים, ראיתי כי טוב להדפיס גם כאן, בסוף הספר, כעין הוספה את הדפים האלה, עם כל החסרונות, כמו שנמצאו בהכ"י, למען יראו הגבונים עין בעין, איך עשו המאספים את מלאכתם כלאחר יד, וכמה עמל ויגיעה היה לי, עד שעלתה בירי למלאות החסרונות הרבים.

עוד ראיתי להעתיק את כל הספר בשלמות, אין נגרע בו דבר, ולא כאשר רצו לעשות בעלי המאספים, להעתיק רק השליש ממנו; מלבד שראיתי במקומות אחדים, שחזר הגאון יעב"ץ על דבריו שהי פעמים, מצאתי לנכון להשמיט מה שכתב בפעם שנית, לבל יהיו דבריו למשא על הקוראים, ועשיתי סימן בגוף הספר על ההשמטה הזאת, וכתבתי למטה: „עיון לעיל או להלן“; גם ראיתי שהגאון יעב"ץ החל לכתוב את תולדותיו וזכרונותיו על הספר, אחר שיצא הריב הקשה בשנת תקי"א בינו ובין מהר"י אייבשיץ, וכתב את ספרו וזכרונותיו עד שנת תקכ"ו, ויעב"ץ היה אז בבן שבעים שנה, וחי עוד כעשר שנים אחרי כן, ולפי זה אין לנו פה זכרונותיו עד יומו האחרון, ועל כן עמלתי להשלים את תולדותיו עד יום מותו שנת תקל"ו, מפי ספריו וסופרים רבים, גם הצנתי את מצבתו הנפלאה בסוף הספר למען תהינה ביריני תולדות האיש הגדול הזה בשלמות.

אחשוב כי אך למותר להרכות פה עוד דברים בשבח החבור היקר „מגלת ספר“ ולהראות את חן ערכו בספרות ישראל, יען כבר דברו בעלי המאספים על אודותיו וספרו הרבה בשבחו, כאשר העתקתי את כל דבריהם להלן; רק אביא כאן מה שכתב אלי ידירי החכם הג' פאר דורנו הפראץ מ"ה דוד קויפמאנן נ"י, בשמעו זה לא

VI

כביר , כי נכון אנכי להוציא את הספר היקר הזה לאור , וז"ל : "ידידי ואיש בריתי היקר והנכבד ! יהי כחך ברוך , למען תזכה במהרה בימינו להוציא לאור את הספר "מגלת ספר" כלול בהדרו , ואני התאמצתי זה ימים להשיג העתקה מכ"י אכספורד , ולא יכלתי להביאה אל ביתי , עכ"ל . ומכאן נראה , לדאבון נפש , איך ספרותנו עומדת בשפל המדרגה , כי ספר יקר ערך כזה היה כלוא בחשך זה כמה שנים , ולא נמצא עד הנה איש , שיוציא הכ"י הנפלא ההוא לאור עולם ; ורק עתה , ככלות עבודתי בו , נמצא לו גואל , הוא חברת "אחיאסף" בווארשא , אשר קבלה עליה את הוצאתו על חשבונה .

אחר הדברים האלה אבקש מאת אלהי הרוחות , שיסיר מעל עמו ישראל יגון ואנחות , ויתן בלב רבים מעשרי עמנו רוח דעת וחכמה במוחות , לבל יפזרו את כספם על דברי הבל ומותרות , רק ידעו להוקיר את החכמה והספרות , ולא יהיו עוד כתבי-יד יקרים לשני עש לברות , אך יתאמצו בכל נפשם להדפיסם ולהפיץ חכמתם בחוצות .

אדעסא ח' תשרי תרנ"ז .

דוד כהנא .

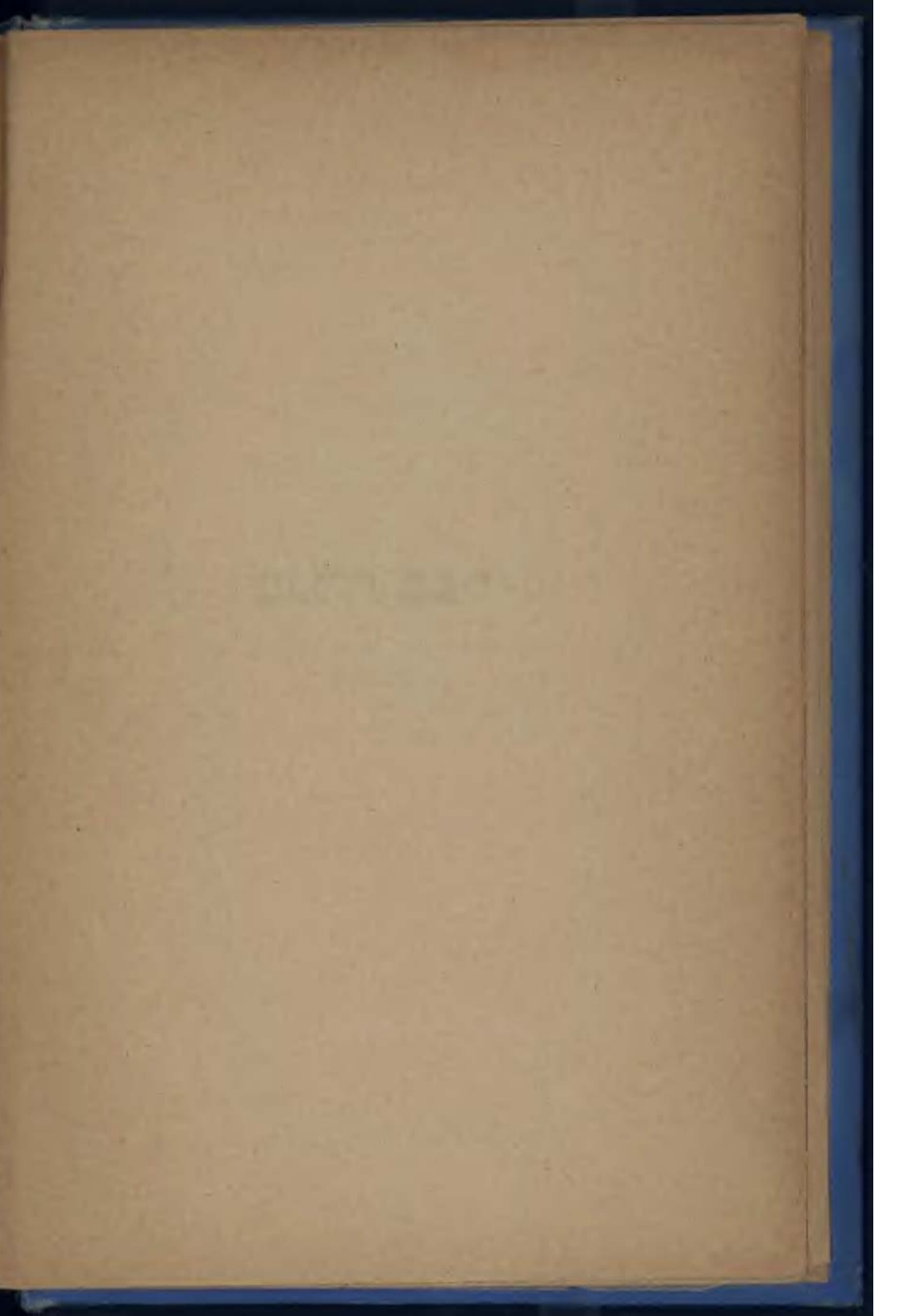

אשר אך לשמע אוון שמעו נפלאות ממנו, הלא הטה כלהת וגם נכספה
נפשם לקרוא מעל הספר דברים יקרים ונפלאים כאלה. אמנם בהיות
כי ימי שני חיי יעקב המנוח ו"ל מלאו עמל וכעס ודברי ריבות
בשערי, ובקרני ראם יחד יתנגח עם ראשי תפארת ישראל, ויען כי חק
וגבול שמנו למכתבינו לכל יבוא כל ריב וכל מדון בשעריהם, ואך האמת
ושלום יהיו דגליהם, לכן שמרנו לנפשותינו ונשיב באיתן קסתנו, לבלי
נוכיר שום פרטי ענין ריב וקטטה, ונגוע בקצהו; ועבור זה ובעבור
שאר אריכות דברים הבאים במגלת ספר הזאת, אשר אין להם חפץ
לכל אדם, כי אם לסעיפי משפחת הגאון המנוח ו"ל, קצרנו המגלה
הזאת והעתקנו כמעט השליש ממנה. דברים הנוגעים בקורות חייו,
השונים לכל נפש, אשר לא ירעו ולא ישחיתו לאיש; וכאשר
נגיע אל נקודת זמן ומקום הריב אשר היה לו או לאבותיו, נוכיר
אך בקצרה: פה היה לו ריב עם פלוני ופלוני וכו', וזאת
היתה אחרית הדבר ודוגמתו, והעושה שלום במרומו יעשה שלום
עם יראיו, ואנו אין לנו חלק וצד עם הדברים הרחוקים מהשלום
והאחדות. וכן חק וגבול שם עלינו האיש אשר נדב לבו אותו לתת
הספר הזה בידינו, לבלתי הוציא מכשול מתחת ידיו לתת מקום לבעל
דין לחלוק, ולעורר את הישנות הראוים להתישן לבלתי העלות עוד
על לב, ולבלתי נגוע בכבוד קדושים אשר בארץ, ועל כן בזאת נאות
לנו, לבלתי העתיק מדברי הספר היקר הזה, כי אם אחרי אשר
יעביר שבטו עליהם, ואת אשר יבחר נבחר גם אנחנו! והיה זה שלום.

מגלת ספר

אבי! ישמרכם השומר אמת לעולם, באור ה'
הקבצו ושמעו אל יעקב וישמע אליכם אלהים, אלהי
אלהיכם ואלהי אבותיכם.

אספרה אל חוק ולפועלי אתן צדק, ואומרה רבות עשית אתה ה'
אלהי עמדי, אנידה ואדברה עצמו מספר, ולחקקם בספר איה שוקל
ואיה סופר א', אף כי לא ראיתי במונה ב', וא"א לכוף את הדין והשעה
לדחוק. ה' אלהי ארוממך, אודה שטך כי עשית פלא עצות מרחוק ב'.
ה' נראה לי ממעשיו ועלילותיו אשר הראני נגד צוררי, מי יתן בספר
ויכתבון מלי, לעד בצור יחצבון בכתב בית ישראל, בנים יולדו וקומו
ויספרו לכניהם ליום אחרון. אז ימלא שחוק פיני ולשונינו רנה, כי אפס
רשע ועולה. ואתחיל מאבי זקני אבא זצ"ל אשר אני נקרא בשמו,
ה"ה הגאון מו"ה יעקב במוה"ר בנימין וע"י אשכנזי מגזע ז"ק ר', כך
היו נוהגין לחתום שם משפחתם, כי היו זרע קדש בני בחונים וצדופים
בימי הגזרות ושמדות והמה נשארים נאמנים לה' מכמה דורות מגדולי
חסידיו אשכנזי הקדמונים, ואבי זקני הנ"ל היה אחד מחכמי ווילנא
המסוימים באותן הימים לפני גזרת חמיל ה', והיה תלמידו של הגאון
מו"ה יעקב אב"ד בלובלין, אביו של הגאון מוה"ר העשיל זצ"ל. אצלו
שמש בשיבתו ונתן לו בתו לאשה ה'. אבא רבה הוא הגאון החסיד
שבכהונה בעל ס' שו"ת שער אפרים ז"ל, ראש ב"ד בק' ווילנא המעטירה
אז בהיותה בשלותה, והיה לו כתב יחוסי עד אהרן הכהן, וחתן לאחר

- (א) ע"ד זה אמר יעב"ץ בספרו התאבקות (דף ע' ע"ב, שורה ב') דפוס לבוב.
(ב) כן אמר בתפלתו, עיין בספרו עדות ביעקב (דף ס"ה ע"ב).
(ג) שם בתפלתו הנזכרת.
(ד) וע"י ר"ח: זכותו עלי יגן, וז"ק ר"ח: זרע קדש.
(ה) כונתו באסרו: ואבי זקני הנ"ל, על אביו מוה"ר בנימין הנזכר מקודם.
(ו) ר' בנימין היה תלמיד הגאון מוה"ר יעקב אב"ד בלובלין, והוא נתן את בתו
לבנימין לאשה. עיין בס' קריה נאמנה לפני (צד ס"ה) ועיין עוד בס' עיר הצדק לצונץ
(צד קי"ג והערה ב' ה').

מן בני בניו של הגאון ר' אליהו בעל שם הזקן ז"ל, שהיה אב"ד בק"ק
 חעלם בימים ההם*). עיין בס' תשובותיו של אבא מרי הגאון ז"ל (סי'
 צ"ג) דברא גברא, וספר ממנו מעשה כי הנוצר ההוא היה בלי רבור,
 והיה משמשו בעבר, וכראות הרב שיצור כפיו הולך וחזק וגדול מאד,
 ע"י השם הכהוב בנייר שרביקו במצחו, באופן שהיה מתירא ר"א בעל
 שם שלא יויק וישחית, נתחזק עליו מהרה וקרע מעליו הגליון שהיה
 כתוב עליו השם ונתקו ממצחו, ונפל גוש עפר כשהיה, אבל הזיק לרבו
 כי סרט אותו בפניו, כשלקח הכתב ונחק השם מעליו. וא"א זקני
 הגאון בעל שער אפרים ז"ל, החסיד הגדול הנ"ל, היה כל ימיו יושב
 בתענית חוץ משבת ויום טוב, לבד מכמה פעמים בשנה שהיה מתענה
 משבת לשבת, ושאר ימי תעניות רצופים, ובכל זאת היו פניו מאירות
 כחמה כאלו כל יום שותה שכור, ולא פסיק פומי מנרמא יום ולילה.
 והרצפה עוד לידע ממעשיו והרביצת תורתו ועומק למודו והוראותיו
 וקורותיו ואשר פדה נפש בנו יחידו יעין בהקדמת הספר שער אפרים,
 שכתבה בנו הרב המובהק כמו"ה יהודה ליב ז"ל, שהביא הספר הלו
 של אביו לדפוס. ונפטר זקני הגאון החסיד במקום כבודו ק"ק אובין,
 והיא נקראת בדרך היתה גדולה ועשירה, ונפטר בן ששים ושנים שנה (2)
 קודם שכבש הקיסר שם (3). ובנו יהודה ליב תקע אהליו של תורה
 בירושלים תוב"ב ומת שם בשם טוב, והניח אחריו בן חכם גדול הרב
 ר' יודיה ז"ל, אשר נשא בת הרב יצחקי ז"ל, מרא דארעא ישראל
 בימיו (4). ובת אחת היתה לאא"ז הגאון בש"א, ושמה נחמה ז"ל, היא
 היתה אם אבי מורי הגאון, אשת זקני הרב מוה"ר יעקב הנ"ל שהשיא
 אותה לו, כי הוא היה מושלם בתורה וביראה. וספרו לי הגאון ר' דוד
 אופנהיים ועוד איש אחד, שהיו שניהם מכיריו ותלמידיו מובהקים,

(א) עיין בס' כלילת יופי לדעמביצער (דף ע"ה ע"ב).

(ב) עיין בגמ' סנהדרין (דף ס"ה ע"ב) רבא ברא גברא וכו', ועיין בס' שה"ג
 מע"ג (דף ט' ע"ב סי' קס"ג), וכן נאמר בפירוש לספר יצירה המיוחס לרס"ג (צד פ"ד)
 דפוס ווארשא בזה"ל: "ושמעתי כי אבן עזרא ברא בריה לפני רבינו תם, ואמר ראו מה
 שנתן הקב"ה באותיות הקדושות, ואמר חוזר לאחור וחזרה לקדמותה", עכ"ד; והספור
 בדבר הגולם הוא עתיק יומין ונמצא ג"כ אצל העמים הקדמונים, עיין פיערערס אונ
 לעקס' ערך Automat. בכ"י נאמר: כי סר אותו בפניו, ותקתיו על סרט.

(ג) עיין בהקדמת הספר שער אפרים, ונפטר י"ג סיון שנת תל"ח.
 (ד) בשנת תמ"ו לחדו חיל עסטרייך המבצר אובין מיד הישמעאלים. עיין הקדמת
 חכם צבי לספרו שו"ת ח"ן; ועיין בספר גנוי נסחרות לקאבאק (קובץ ג' צד י"ז).

(ה) עיין שה"ג מע"ג (דף ה' סי' ס', ודף נ"ב סי' ט"ו).

והגידו להפליא איך ידע ארבעת חלקי ש"ע שהיו שגורים לו על פיו, ונעשה לו נס גדול כאשר אספר הנה הדברים בפרטות:

ויהי בשנת ת"ח לפ"ק, עת צרה לישראל בארץ פולין וואליניה ואוקריינה ע"י חמיל, ומשם נתפשטה הגזרה ונמשכה לקהלות [ליטא *], אוקראינה וק"ק ווילנא המהוללה והעדינה נדרה מקנה, אחרי שהיתה [יושבת במח] ושאנן ועשירה מאד, עד כי כלי בית שלהם היו של כסף, בחכמה ומעלה לשם ולתהלה על כל ק"ק, [ולכן, בכל מקום שהגיעו לשם בנודם] ומלטולם בארץ אשכנז והמדינות, [חכמי ווילנא] היה נחשבים למאד, כך סח לי הישיש הק"ה ר' בער כהן [ע"ה ב], כי עלון לשם ולהפארת על כל אנשי פולין כבלל. אמנם חכמיה אנשי השם לומדים גדולים, שלא משו מתוך האהל הבית המדרש הגדול, שהיה שם לומדים כל היום, וכל הלילה לא יחשו ללמוד הלכות ופוסקים, לדרוש ולחקור באמתה של תורה בתלמוד בהוראה, ולא היה ישינים בבתיהם כל ימות השבוע, כי אם משבת לשבת, ונעשו גבורי חיל אריות בתורה, כולם זכו להיות מורי הוראות בישראל, מלבד שאר לומדים מופלגים קצינים ומנהיגים; מהם היה החכם המושלם הרב הגאון החסיד שבכהונה בעל שער אפרים ז"ל, שהיה ראש ב"ד בוויילנא, והגאון בעל ברכת הובח ושאר חבורים, כאמרו עליו שהיה יודע מורים וב"י בעל פה^א, הרב בעל הש"ך והרב החסיד ובעל הוראה בית הלל [וצ"ל ד], מלבד שאר נאונים כולם הלכו בגולה נפוצו בארץ להרביץ תורה בישראל, והיו למאורות גדולים. מהרש"ק נעשה אב"ד בפוירדא, ומשם נתעלה לישב על כסא הרבנות בפפד"מ וקראקא, והרב בית הלל נתקבל לאב"ד בהמבורג ואלטונא, והרב ש"ך בהעלישוויא בארץ מעררין, והגאון יעקב אבי אבא עם כל בני ביתם נתישבו גם כן במעררין. מתחלה היה לאב"ד במריבש ולן צדק בבית הקצין המפורסם בשם רייך קייפמאן ע"ה, ושם למד אצלו בנו של העשיר הלז, והיה אח"כ אב"ד בק"ק ברודא, ואח"ז נתקבל שוב

(א) בעל הש"ך בספרו מגילת עיפה שכתב בדבר ת"ח זח"ט, יאמר שם בזה"ל: „גם מקנה ארץ ליטא עקרו תחומינו והרבו חללינו“, ועיין בס' קריה נאמנה לפין (צד ש"ב סי' ט"ז).

(ב) אדותיו עיין להלן מה שהגיד באריכות.

(ג) בעל ברכת הובח נקרא בשמו: ר' אהרן שמואל קאידנובר, ונודע בשם מהרש"ק.

(ד) הרב בעל הש"ך נקרא בשמו רבינו שבתי כהן, וספרו המפורסם על יורה דעה נקרא שפתי כהן; והרב בעל בית הלל היה שמו רבינו הלל כמזה"ל נפתלי הויץ. עיין בס' קריה נאמנה לפין (צד פ"ב).

לאב"ר בק"ק אובין, בהיותה עדיין עומדת על תלה, וגדולה מאד בעושר ובמעלה, וקבע שם ישיבה ושמעו הולך גם בכל ארץ מירקיא הסמוכה לשם, גם בארץ ישראל א).

אך במרס בואם אל המנוחה והנחלה, עברו עליהם רעות רבות

וצרות צרות על שכמם, כמעט שכנה דומה נפשם בחרב היונה. וכה אירע לאבי זקני הרב כמח"ר יעקב ז"ל שהיה אז בחור בשנים, ובחפזם לנזם ולהמלט על נפשם מפני הרב היונה, נפרד האיש השלם

הלו מאחיו ומאשתו הילדה, שנשארה אצל אחיה שברח עם בנו ואשתו לארץ אחרת שלא ימבעו בבור צרה, ופגעו בו באא"ו מוח"ר יעקב ז"ל

הפוחים, אשר הרבו חללים, עקרו כמה קהלות ישראל, לא השאירו פרסה, שפכו דם צדיקים נקים נאמנים לאלהים לאלפים ורבבות, אשר

היו כצאן למבח ביד הצרים, וכאשר פגעו באיש צדיק הלוח, וגור עליו השבאי שיכרע לחרב להתיז ראשו ב), וכן עשה, פשט צוארו לחרב חרה

לשחיטה, ולמסור נפשו להריגה על קדושת השי"ת, ובעודנו על ברכיו לקבל המיתה במכת חרב, וכמעט פרחה נשמתו, הנה זה מלאך ה'

נוגע בו, כי נתן ה' רחמים בלב הצר הצורך וחמל על רכות שניו, ותחת שהיה רוצה להוליך החרב על צואר הנ"ל בצד החד, נכמרו רחמיו

ועשה לו רחיפה בצד בקרנא של כלי חפצו בדרך ביון, ואמר לו: קום לך בלב בחור ולך לנפשך! ויצילו ה' מחרב רשע באופן נפלא מאד,

ויהי לנזם ולפלא גדול, ויתחבא אח"כ בין ההרונים, ולא נזר להעוברים דרך שמה אם הוא חי. היה לחורב ביום, מוטל בין המתים הנהרגים על

קדוש השם, ובין בצעי המים מחכסה בשק, ולקרח כלילה, היה נודד לבקש איזה מחיה וללקט עשבים מפרי מר הגרל בעשבים באנזם,

ולחיות את נפשו, כמצב הלו נשאר כשמונה ימים, עד תם כל הצמא לדם לעבור, אז ברח על נפשו וימלט מיד הפוחים; והנה בהיותו בין ההרונים

הקדושים, היו שם איזה אנשים מבני עמנו מתחבאים גם הם, ועמדו מרחוק וראו כל מעשי של אבי זקני, איך שחה לעפר נפשו תחת יד

הצורך ברצותו לפגוע בו, כסבורים שכבר הותז ראשו בכרעו למבח, וכראותם חרב מונחת על צוארו, חשבו כי לא יחיה אחרי נפלו

(א) ובראש הגאון ר' משה גאלנטי אב"ד מירושלים. עיין בספרו ש"א (ע"א), ק"ב) והגאון ר' משה בן הכיב מירושלים (שם ע"ד).

(ב) מלשון תלמוד (סנהדרין ק"ד) היה שבאי הדרך אחרים, ופירושו משגיח על השבועים.

בדחיפה על הארץ באחורי החרב, שלא היה טכנת מות כלל, אך האנשים ההמה העומדים בית המרחק ורואים בבהלה ואימת מות נפלה עליהם. דימו שהורם ראשו מעליו והושלך לארץ, בענין שאמרו חז"ל (בנמרא^א), רחצו דמתי ליה בנירא או ברומחא וסברו ודאי מת, וא"ת עד אחד במלחמה אינו נאמן, אבל כאן שנים הם ואמרי ג"כ בדרמי, לפיכך כשהגיעו אלה האנשים לעיר מריבש למקום הגאון בעל ש"א, אחר שנמלטו מיד האויבים בחמלת ה' עליהם ובאו למדינת מעררין למקום שוקט ובטוח, ויפקד מקום אבי זקני מוה"ר יעקב ז"ל, והקרו אחריו אצל פליטי חרב הנ"ל, אם ראו אותו חי או מת, ויענו האנשים הנמלטים ההם, הכשרים והולכים לתמם, ויאמרו יעקב מת, כי ראינו בעינינו שברע להריגה והותו ראשו, העידו על מה שלא ראו לנכון, ועל פי דבריהם התיר הגאון הגדול בדרור המפורסם כמוה"ר העשיל זצ"ל את אשתו נחמה להנשא, ע"פ שאלת חכם והוראה להתיר, כי היה דבר פשוט מאד, ברור כתורה על פי שנים עדים יקום דבר, אף כי בעגונה שהקילו חז"ל אצלה; אך אשתו כי היתה ילדה היפה בנשים, לא רצתה לקבל תנחומין על החי בעל נעוריה; הצדקת עמדה במהרתה להוציא ממנה שלשלת גדולה, דור ישרים יבורך מטע להתפאר, כי אחר חצי שנה בא ההרוג ברגליו, ויהי לאות ולמופת בישראל. מן אז והלאה לא רצה הגאון הנ"ל להתיר שום עגונה ברור ההוא ובצוק העתים, שהיו שם עגונות רבות מבעליהן הנאבדים ברעש ההוא משוד הפוחזים^א, ונתירא ממכשול, על כן קבל עליו שלא להזדקק לשום התרת אשה, מאחר שהמכשלה הוואת תחת ידו, שהתיר אשת איש גמורה, ואמר שבעת רעה כמוה אין לסמוך כלל אפילו על שני עדים גמורים, ונתקיים בו לא יאונה לצדיק כל און.

^א חילוני פ' (ס' ח' ח' ח')

אחר זאת נולד אבא מארי הגאון ז"ל צ"ב תפארת ישראל, מהווג הנבחר עודם בארץ מעררין, ומשם בא אא"ז הגאון בעל שער אפרים עם חתנו אא"ז מוהר"י ז"ל עם כל ביתם לבודין. הוא אובין ראש מלכות אונגריין, והיה שם רב אב"ד כמה שנים לקהל החשוב, אשר היה שם בעת ההיא, והנהיג נשיאתו בכבוד גדול, והתחתן בעשירי הקהלה עם בניו ונכדיו, והרביץ תורה לרוב, ויהי שמעו בכל ארץ מורקייא ובארץ ישראל גדול שמו; רבים מגדולי הארץ מריצים אליו אנרותיהם בשו"ת כאשר ישאל איש בדבר האלהים. ואמ"ה ז"ל עודנו נער רק בשנים, למד תורה אצל אביו ואבי זקנו ז"ל בשקידה רבה, והיה לו לב חרוץ

(א) עיין במס' יבמות (דף ק"ד ע"ב).

ווכרין גדול עצום מאד, והלך לסאלוניקי בימי חרפו ללמוד גם דרכי חכמי הספרדים, אשר היו שם בעת ההיא חכמים גדולים ועצומים, ושמש את הרב אליהו קובו זצ"ל ביחוד, ומשם חזר לבודין אל בית אביו, ולו שם כשם הגדולים בעורו ילד בחור בשנים. ומצאתי ראיתי בין כתביו אנרות כ"י הקדושה של אבי זקנו הנאון החסיד בעל ש"א ז"ל שכתב לו לסאלוניקי להזכירו על שקידת למודו והתמדת חקירתו את חכמי הספרדים, לעמוד לפניהם לשמשם, ולדעת לב כל אחד מהם וחכמתו, ולהכיא אתו מחידושיהם, ובו הרבה לנכרו אמ"ה ז"ל הלולים ותוארים, בדרך שכותבים לגדולים אנשי השם, ואמ"ה ז"ל מאו בילדותו החל רוח ה' לפעמו, וכתב וחבר שאלות ותשובות ארוכות ורחבות, בעשרה ידות נייר או יותר, ואחת שהיא הראשונה, שהתחיל להשיב שואלו דבר בתורה, וכן האחרת, והמה היו מונחים עד הנה בבית גניזי, ונראה מפני גודל כמותן הניחן, ולא הביאן לרפוס בספרו ח"א, גם אנכי כבד ממני הדבר לעבור עליהן ולשום עיוני בהן, ביחוד שבאו לידי שלא בעונתן, שמתחלה עברו ע"י זרים שנים רבות, ומי יודע מה נפקד מהם וגם הכתב היא ספרדית ובקושי אוכל לקרותן, מצורף למרדתי המרובות, והנם למשא עלי, לכן בהכרח הונחו אל הצד, עד שיבוא הנואל להם ויוציאם לאור, ושוב בא הגה ב"א ר' הירשל מגליניו^א והפציר בי לתתם לו, כדי לזכות בהם שיוציאם לאור ויביאם ברפוס, ונעתרתי לו ומסרתי בידו.

גם היה אמ"ה יפה תאר ויפה מראה, ועם זה היה נוהג חסידות עצומה מנעוריו, לכן חשקו בו גבירים כבירים, ונשתדך ונשא בת עשיר גדול מעשירי קהל בודין הישנה, שהפריז לו ממון רב, והיה אמ"ה בבודין עשיר מסוים. אח"כ היה רב וחכם בקהל שאראי בארץ בונא. שהיו שם ג"כ עשירים מופלגים, וכאשר נלכדה העיר בודין מאנשי הקיר"ה, הלכו כל הקהל שבי, וזקני וזקנתי רגליהם לנחושתים הוגשו, והולכים לברלין שר החיל של אנשי צבא פרייסן, ששבה אותם ונפלו לחלקן, ונפרדו בברלין, ואמ"ה נעתק משם בדרך גם ופלא, שנעשה לו בתהלה כאשר באה העיר במצור, ויבוא כדור של אש מקנה השרפה הגדול שקורין קאנאן, ויפול בבית שהיה דר שם אמ"ה ז"ל, ויך את הבית רסיסים ובקיעים, ויקח הכדור את אשהו הראשונה עם הילדה שהיה לו ממנה, והוא היה בחדר אחר הסמוך אתה בבית, ולא הויק לו מאומה, ונצל בחמלת ה' עליו ויהי לנש, ומשם ברח וימלט. ובפרק ההוא כתב התשובה הנדפסת בספרו, על אודות אשה שנפטרה ולא חי

אמ"ה: מגליניו

(בין הדפים 3 ו-4 של מ"ס נמצאת פתקא בגודל של חצי דף, המסומנת בתור דף 117 של כה"י, ובה כתובים הדברים הבאים, שהם השלמה לתולדות חייו של הסב של יעב"ץ):

וא"ז עמ אשתו א"ז אחר שעברו עליהם כמה בלגולים באו לאלטונה וראו את בנם החביב אמ"ה ז"ל בכבוד אחר שכבר נשא את מורת הרבנית ע"ה כמש"ל בס"ד. ומשם נסע לארץ הקדושה דרך ארץ פולין וזכו להת-יישב בירושלים תוב"ב. ואחר שנה נפטרה אשת נעו-ריו של א"ז והוא כבר זקן יותר משבעים שנה והכ-ריחוהו החכמים אשר היו שם שישא אשה בזקנותו כי אין מניחין בעיר הקדושה שבת אדם בלי אשה ואפילו יהא זקן ושבע ימים מאד. וזימן לו הקב"ה שם זיוג שני הגון ג"כ אשה כהנת ממשפחה מיוחסת שבישראל היא היתה הזקנה המלומדת המופלגת שהיתה שמה מלפ-נים ושמה יהודית בת הגאון המפורסם כמ' נפתלי שהיה בלובלין זקנה של חותני הזקן כמו' נפתלי כץ אב"ד בפפ"מ. ונפטר אבי זקני כמוהו"י גם הוא בירושלים בשיבה טובה בן ע"ג שני' ונכתב משם לאמ"ה ז"ל. בעת פטירת הצדיק נעתר השם לארץ הקדושה והיה נס גדול כי השמים נעצרו מלתת בית מימיהם ונתנו לו עמו בקברו התיכת בגד טבול במים להודיע צערם שצריכים למים לבקש רחמים על החיים שלא ימותו בצמא ובשובם מקבורתו בא מטר לרוב והרוה את הארץ הצמאה ואמרו כולם זכותו הגין בעדו....

Journal of the

The following is a list of the names of the persons who were present at the meeting of the Board of Directors of the Company, held on the 1st day of January, 1880, at the City of New York.

Attest: Secretary.

הורע קימא אחריה שלשים יום בשנות החזרה^(א); ונתקבל לרב בק"ק שאראי הנ"ל, ועמר לשרת את הצבור הלו עד תם מצור אוכין, והנהיגו בו כבוד גדול. וכאשר קרבה פקודת העיר שאראי, ותבוא גם היא במצור מאנשי חיל הקיר"ה, גם כשמעו כי נשבו אביו ואמו, הלך לו אמ"ה ופנה מאותה מדינה, ובא לו לארץ אשכנז, ובכל הדרך הארוכה והמלמול הכבד לא רצה לקבל מהנה משום אדם, אע"פ שהיה לו שם גדול, ובכל מקום שהגיע לשם חדרו לקראתו, והיה מסתפק במעט הכסף הנמצא בידו. ובבואו לויניציאה התארח בביתו של הגאון החסיד המופלג כמהו"ר רש"א וצ"ל, וחיבה יתירה נודעת לאמ"ה ממנו. שם אול הכסף מכליו, כמעט כלתה פרוטה מן הכיס, והומין לו הקב"ה דרך פלא אחד מחורי ארץ הנר שהיה חייב לו סך מסוים, שבא לשם וגומן לפונדק אחד, ופרע לאמ"ה כל חובו משלם, באופן שלא היה צריך לעזוב מדת החסידות, שהחזיק בה מנעוריו להיות שונא מהנות, כענין שאמרו חז"ל: בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, באשר ה' אתו. משם עבר אל מדינת אנשבאך.

בעת ההיא אירע המקרה בלתי טהור עם העשיר המפורסם מאד באנשבאך, שהיה קצת אנוס ע"פ הדבור ובכפיה של השררה שלו, שבקש ממנו שישא שניה דרבנן לאשה, ובקש לכמה רבנים שיתירוה לו, ומצא כמה מהם בארץ פולין, ששלח לשם שליח לחבר עבירה וצורך הכסף בידו, ונתפייסו לו איזה מהם ברצי כסף, להפקיע חבל האיסור; קצתם קנה בכסף מלא והשיג חתימתם, ובקצתם שקר ענה. ובעבור כבוד אמ"ה וז"ל שם, השתרל הוא אצלו ג"כ, וחלה פניו שיחתום לו ג"כ על פסק ההיתר, ורצה להתיר לו פס ידו, למען השיג מבוקשו, ואמ"ה גער בו והוציאו בנויפה, ורקק בפניו על ששאל ממנו דבר שאינו הגון כזה. מאי סלקא ביה במאד, דבר זה ידוע ומפורסם בעולם, כי אחר מעשה שעשה ונשאה, [נחלה מאד] ונשול איברים, באופן שמן השמים הפרישום שלא יודקקו זה לזה בעבירה, והיה קדוש השם גדול, כי עין בעין נראה כמה גדולים וחמורים דברי חכמים ודברי סופרים מד"ה; שבכל יום אנו רואים עובדי עבירה בידים וכו', ומלוי ברבית והגולגלים וחומסים ונשבעים לשקר והמנלחים זקנם והעוברים על התורה, והקב"ה מאריך אפו, רואה עלבוננו ושותק, אינו גובה מהם חובו

(א) עיין שר"ת חכם צבי (סי' ס"א), וז"ל השאלה: ראובן נשא אשה במדין ושם אין נהגין תקנת שו"ם וכו', אלא כותבין שטר הורה וקורין אותו שטר עידוד וכו', ע"ש.

בעוה"ו, אדרבה משלם להם שכרם על פניהם להאבירם, ובגוירות חו"ל ותקנותיהם אינו מוותר ואינו ממתיך, אין הפורענות שוהא לבוא ר"ל, כדי להראות חבתן, שכל דבריהם כנחלי אש, וכן מצינו בפ' שהחמיר בכבוד צדיקים יותר מכבודו, וכוה אירע פעמים רבות, כאשר יוכל לדעת כל איש יהודי פקח, אשר ישגיח על תולדות הימים, ולא יחשבם למקרים, וכאשר אשמיעך עוד להלן שראינו וידענו בבירור, שמוף העובר על ד"ח — מיתה שלא בעונתה, או עוני ויסורים מכוערים דקשה מיתה.

נחזור לתולדותיו של צדיק: משם בא אמ"ה ז"ל לפראג והיה שמו הולך וגדול, ורצה הרב ר"י אב"ד רמדינות פיהם לתת לו לאשה בתו שפרה עם טמון רב, (שנשאת אח"כ להגאב"ד מפראג) ולא אבה לקחתה מחמת היותה אלמנה, ובא לו עד ברלין, ועם היות שרצו כמה עשירים גדולים, אשר שמעו שמעו הגדול, ביחוד בק' המבורג, להשתדך עמו, ולהפריז לו טמון רב, לא נתן עיניו בממון ובחר במשפחה מיוחסת. נתקשר עמו דודי הרב כמוהר"ר זאב ע"ה, לקחת את אחותו בת אבא רבה הגאב"ד רג"ק בעת ההיא, ה"ה כמו"ה משלם ולמן ניימרק וצ"ל א), היא אמי מורתי החסידה הרבנית מ' שרה ע"ה, כי מה' היתה לו לאשה משכלת יראת ה' מהורה, מנוע הנבחר משפחה מירלש המפורסמת, מחסידי ק"ק ווינא הישנה המלאת לה אנשים נכבדים נדיבי ארץ אנשי מעשה וחסידים גדולים, בעלי תורה מופלגים, וכל הגאונים שבאותו דור דעה דבקו בהם והתחתנו עמם, כי גדלה מאוד מעלתם בתורה ביראה במעשים בעושר ובנכסים, בגדולה בשם טוב וביחסים.

ואבא רבה מר קשישא הנ"ל האריך ימים על מסלכתו בנ"ק בשלום ושלוה, והנהיג את הציבור במישור ובחכמה, וכן גדלו הנ"ק בימיו, רבו למעלה ראש בעשירות ובכבוד, והוא ז"ל ראה בערך מאה וחמשים יוצאי חלציו או יותר, גם דור חמישי יולדו לו בארץ ליטא, וכל אחי אמי ובעלי אחיותי אנשים גדולים בתורה ובמעשים, מהם רבנים, מהם קצינים במדינת פולין וליטא מלאו פני הבל והארץ האירה מכבודם.

ואמ"ה הוליד מאמי הרבנית ז"ל בק"ק אלמונא חמשה בנים

(א) נוסח מצבתו עיין בס' אגודת פרטים לוויתקאווער (צד רפ"ד), ונפטר כ"ב כסלו שנת תס"ו באלטונא, ועיין בס' כלילת יופי לרעמביצער ז"ל (ד' צ"א ע"ב).

וחמש בנות. בשנת תקי"ב הוּאָת עוֹדֵם חַיִּים וְקִימִים ת"ל, ה' יאֵרִיךְ יְמֵיהֶם
 וּשְׁנוֹתֵיהֶם כְּטוֹב וּבִנְעִיּוּתִים; וְשֵׁם בְּאַלְמוֹנָא בְּנָה לוֹ הֵי"ל בֵּית נֶאֱמָן,
 וְהָקִים לוֹ בֶּה"מ הַגְּדוֹל קְלוּי, שִׁיִּסְדּוּ לוֹ גְּבִירִי וְעִשְׂרֵי הַגֶּק, לְהַרְבִּיץ
 בּוֹ תוֹרָה אֲמִתִּית לְשִׁמָּה. וְנֶאֱסָפוּ אֵלָיו שְׁמָה לּוֹמְדִים וְרַבָּנִים מוֹפְלָגִים
 מֵאַרְץ פּוֹלִין וְלִיטָא, שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין שֵׁם בַּתּוֹרָה בְּשִׁקְדָה רַבָּה, יוֹם וְלַיְלָה
 לֹא יִשְׁכּוּתוּ לְלִמּוֹד גַּפ"ת וּפּוֹסְקִים הַלְבוֹת וְאַנְדוֹת. גַּם מֵלֵאָו יִדְּיָהִם לֵה'
 בְּשֹׂאֵר יִדְּיָעוֹת, עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ שְׁלָמִים בַּתּוֹרָה וּבַחֲכָמָה, כְּמָה פַעֲמִים גָּמְרוּ
 אֲצִלּוֹ שֵׁם וְטוֹרִים מִקְרָא וּמִדְּרָשׁ וּסְפָר דְּקִדּוּק. גַּם לָמְדוּ מִמֶּנּוּ ז"ל
 פְּרִישוֹת וְזִהְרֹת, וּמִנְהַג חֲסִידוֹת אֲמִתִּית וִירָאָה פְּנִימִית, בֹּאֲשֶׁר הָיָה
 ז"ל שׁוֹנֵא בְּצַע, וּמוֹאֵם אֲפִילוֹ בַּמָּמוֹן שֶׁהָיָה שֶׁל יוֹשֵׁר אֲצֵל רַבָּנִים אֲחֵרִים,
 וּמִיָּמָיו לֹא קָבַל מִתְּנוּת מָמוֹן מִב"ו מִיְּחִידִים, עִם שְׁפַעֲמִים הַרְבֵּה רָצוּ
 לְהַעֲשִׂיר אוֹתוֹ קִצְיָנִי עִם עִשְׂרֵי דוֹרוֹ, שֶׁהָיוּ אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים חֲשׁוּבִים כְּטוֹ
 שְׂרִים וְדוֹכָסִים, וּפַעֲמִים רַבּוֹת הֵבִיאוּ לוֹ דוֹרוֹנוֹת, כְּלִי כֶסֶף וְכִלִּי זָהָב
 יָקָרִים, וְהָשִׁיב פְּנֵיהֶם רִיקָם, וְלֹא אָבָה לְקַבֵּל מֵהֶם מֵאוֹמָה. מִי יוֹכֵל
 לְסַפֵּר גְּדוּלוֹת מַעֲשָׂיו לֹא יֵאוּמָן כִּי יִסּוּפֶר, אִם לֹא מִי שְׂרָאָה וִידַע וְשִׁמָּה
 אוֹתוֹ, כֹּאֲשֶׁר עֲדִיין לַעֲתָ הָזֹאת שֶׁכָּתַבְתִּי מִגְּלָה זוֹ נִמְצְאִים בִּג"ק אִיזֹה
 אֲנָשִׁים זָקִנים שֶׁשִּׁמְשׁוּ אוֹתוֹ, וְזוֹכְרִים מַעֲשָׂיו וְהִנְהִגְתּוֹ הַקְּדוּשָׁה וְהִישָׁרָה
 וְלִמּוּדֵי תוֹרָתוֹ, הֵמָּה מִתְּמַלְאִים שִׂמְחָה וְצַהֲלָה בְּדַבָּרִם מִמֶּנּוּ; לִשְׁמוֹ
 וְלִזְכוּרוֹ תֹּאוֹת נֶפֶשׁ מִכִּירָיו וְיוֹדְעֵיו מִלִּפְנִים, כִּי לֹא נִשְׁמַע וְלֹא נִרְאָה
 כְּטוֹהֵר בְּאַרְצוֹת הָלָלוּ מִשְׁנֵים קְדֻמוֹנוּת; עַל כֵּן גִּדֵּל וְהַצִּלִּח בַּתּוֹרָה
 וּבַחֲכָמָה שְׁלֵמָה וְלִימָד, כִּי כָל תּוֹרָתוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם הִיָּתָה, לֹא לְהַתְגַּדֵּל
 וּלְמִצּוֹא חֵן בְּעֵינֵי בְנֵי אָדָם, רַק כָּל מַגִּמְתּוֹ וְחַפְצּוֹ לְהַרְבּוֹת כְּבוֹד בּוֹרְאוֹ
 וּלְהָקִים עֲמוּדֵי הַתּוֹרָה, בְּכָל לִבּוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מַאֲדוֹ. וְהָיָה לוֹ
 לֵב אֲרִיָּה לְהַצִּיל עֶשְׂשׂוֹק מִיַּד עוֹשֶׁק, וְלֹא נִשָּׂא פָנִים בַּתּוֹרָה, וְקִיָּים לֹא
 תִּגְדּוֹר טַפְּנֵי אִישׁ. וּמִפְּנֵי מַדָּה זוֹ הָיוּ לוֹ תַּמִּיד אִיזֹה מִתְקִיפֵי אִילֵי
 הָעִיר מִתְנַגְּדִים כַּמ"ש בִּס"ד, לֹא שׁוֹנָאִים בְּנֶפֶשׁ ח"ו (חוּץ מֵאִיזֹה קִלִּי
 עוֹלָם חֲצוּפֵי הָדוֹר), כִּי דָּכַל יָדַעוּ וְהִכִּירוּ הָיוֹתוֹ אִישׁ אֱלֹקִים, קְדוֹשׁ
 נֶאֱמָן לְאַלְהִים, רַק לִסְבָּרָה זוֹ בַּעֲצָמָה נִתִּירָאוּ מִמֶּנּוּ, לִפִּי שְׁלֹא נִשָּׂא
 לְהֵם פָּנִים בְּדַבָּר בְּלִתֵּי יִשָּׁר; וְאִין לְהַפְלֹא מוֹה, כִּי הָאִישׁ, אֲשֶׁר אִם
 הָיוּ נֹתָנִים לוֹ כָּל כֶּסֶף וְזָהָב וּמִרְגָּלִיּוֹת שֶׁבְּעוֹלָם, לֹא הָיָה מִקְבָּל מִבֶּן
 אָדָם, וְדָאִי לֹא יִכּוֹר פָּנִים בְּמִשְׁפָּט, וְלֹא יַעֲשֶׂה רַק הַיִּשָּׁר בְּעֵינֵי ה' בְּלִבָּד.
 וְהַפְּלֹא הַגְּדוֹל שְׁלֹא יִכְלָה הָאוֹת הַמָּמוֹן וְאַהֲבַת הַכֶּסֶף, אֲשֶׁר יַעֲנֶה אֶת
 הַכָּל, לְהַטּוֹת לִבּוֹ אֵלָיו, עִם הָיוֹתוֹ ז"ל מְטוֹפֵל בְּבָנִים וּבִבְנוֹת, וּבֵיתוֹ
 רִיקָן מִהִכְנָסָה מְרוּבָה; בֵּל יְמֵי הָיוֹתוֹ רַב בְּקִלְיוֹ, לֹא הָיָה לוֹ רַק שְׁשִׁים
 ר"ט לְשָׁנָה, דָּבָר קָצוֹב וְהוֹצָאָה מְרֻבָּה הַכְּרָחִית עֲצוּמָה מֵאֲדָה, בְּכָל

שתי שנים לידה, זה היה ממש כסדר (כל ימי הורתי לא פקדה),
ובפרטות שהיה ז"ל אדם ענוג ורך מאד, חלוש המבצע ורפה המזג,
באופן שלא היה יכול לאכול מאכלים גסים ועבים. וכן הנהיג לבניו,
עם שלא הרגילים בתענוגים, כרי שלא יהיה שבעם עכור וגם עבי השכל,
לכן מנע אותם ממאכלים גסים, עם עויבת המותרות, ונהג בהסתפקות
האפשרית, למען לא יצטרך למתנת ב"ו, כאשר היה בעל במחון ואמונה
אין כמוהו בכל הארץ, ורק דבר אחד בלבד אספר מכל מעשיו
הגדולים בשנאת סתנות.

פעם אחת נודמן שבא לאלמונא הקצין הנדיב המפורסם ב"ה
הירץ הנוכח ע"ה^(א), שהיה עשיר עצום מאד מכמה פעמים מאה
אלפים ר"מ כידוע, ועם זה היה נדיב לב גדול ותן בממונו בשפע
רב, ואוהב לומדי תורה ההגונים כנפשו, וקרה שבא לבקר את אמ"ה
ו"ל בביתו, לשמע גדולתו תורתו וחכמתו ויראתו, ושהה אצלו כמה
שעות, ודבר עמו דברים בעסקיו לשמוע עצתו ג"כ; סוף דבר בקש
ממנו שיתרצה ללמוד בשבילו שעה אחת בכל יום, והוא יתן שכרו,
וא"צ לזה לא מרחח ולא יגיעה, ואין בו העדר כבוד כלל, כי בלא"ה
הוא שוקד על התורה יום ולילה לא ישבות, ואין אדם זולתו יודע מזה
ולא משגיח עליו; לא היה חסר כי אם דבור אחד בלבד, להשיב
אליו ולומר: טוב הדבר כן אעשה. כי אז היה מעשירו בוודאי; אך
ישמע נא דבר התשובה, כה דבר אליו: חלילה לי מעשות זאת,
ללמוד בשביל בני אדם להרבות שכר ח"ו, אינני לומד תורה אלא
לאהבת הבורא, לידע התורה לשמור לעשות ולקיים. ורצה הק' הנ"ל
לתת לו מתנה גדולה, ושם לאל מלתו ויאמר לו: מתנתך לך להויין
ונבוביתך לאחרך הב, ויצא מלפניו בפחי נפש, כי לא מצא מבוקשו
אצלו, שהיתה כוונתו להקריב מנחת בכורים לת"ח גדול כזה. ויתמה
האיש הנכבד הלז על גודל לבבו של אמ"ה ו"ל, ואמר באכסניא שלו
לר' זעקלי ווינר פו"מ דק' וואנובעק^(ב): הנמצא כזה איש אשר רוח
אלהים בו, אינני מניח ראשי ולא מוינאג אבי סדיא ער שאעשירנו, כי
חשב מחשבות לסבב לו עשירות באיזה אופן שיהיה, כי היה לחק'
הלוה לב רחב אין דומה אליו בזמנו, אך לא יצא רביע שנה ונפטר
הנדיב ר"ה ע"ה. אמנם לא יצאו דבריו לבטלה, אך על דבר זה

(א) עיין בספר זכרונות מרת גליקל האמיל שהוציא הפראפ' ר"ד קויפמאן
(צד רנ"ח).

(ב) ר' זעקלי ווינר נזכר ג"כ בספר זכרונות של גליקל הנ"ל (צד רנ"ו).

נתקיימה מחשבתו קצת בלי כונה, כי בסבת פטירתו נפלו הפרשות ומריבות בין אלמנתו, שהניח לה כל עובונו בידה, ובין חתנו שבקש העזבון תחת ידו, שהוא נשא בת יורשת יחידה של הק' הנ"ל, ונדבר אמ"ה ז"ל לתקן הענין ע"פ בקשת האלמנה, ונסע אמ"ה ז"ל להנובר ושהה שם איזה ימים, ועשה סדר ותיקון אשר ישר בעיניו, ונתקבלו דבריו, באופן שנשאר הדבר בלי קמרוג, ונתנו לו אלף ר"ט או יותר בשכר טרחו. ואחר עבור איזה שנים, בנסוע אמ"ה ז"ל דרך הנובר על הרכנות דאמשטרדאם, חורו ונמלכו בו כאשר ישאל איש בדבר האלהים, באשר בפעם הראשון מצאו תועלת גדולה בעצתו ותיקונו; ואח"כ נפלו עוד הפרשות חדשות ביניהם, ובקשוהו עוד בעברו דרך אליהם, לחזור לתמוך הענין לעשות מעמד ומצב להבא, שלא יתחדש עוד דבר קלקול, ועשה את שלו והצליח גם בפעם ההיא; גם המה נתנו שכרו משלם, אבל לא התמידו להתנהג ע"פ עצתו וסדרו, לכן אח"ז נתקלקל הענין מאד, ושוב נחתרמו על שלא שמעו לעצתו הטובה, וחזרו לבקשו על זאת פעם שלישית, בנסעו העתקתו מאמשטרדאם ועבר ג"כ דרך שם, ולא עלתה בידם בעת ההיא במש"ל א). ואשוב למקום שהייתי בו.

אמ"ה קבע ישיבה ומדרש בקלויז דאלמונא קרוב לעשרים שנה, שהרביץ בו תורה וחכמה ויראת שמים, תושיה לרוב הודיע, וקנה שם טוב לא לבד בג"ק, כי שמו הולך עד סוף העולם, ושמעו גדול בכל הארצות, ומצודתו פרוסה בירושלים, ורבים מחבמי אשכנז ופולין מריצים אליו אגרותיהם ושאלותיהם בכל דבר הקשה להם בתורה בהוראה בין דין לדין, דברי ריבות וספיקות שנתחדשו להם, והיה חשוב דינו ופסקו כאלו נפסק ונגזר בבית דין הגדול; גם מקהלות ספרדים שואלים אותו ודורשים דבר ה', מאתו תצא תורה לכל ישראל, אחר דברו לא ישנו; גם צרכי צבור דג"ק אשכנז וק' ספרדים שבהמבורג היו מוטלים עליו לדון ולהורות בין איש ובין רעהו, ובין קהל לקהל לא סרו מאחריו; גם בהיות חמיו טר אבא רבה הגאב"ד מהר"ז מירלש הנ"ל מלך בג"ק, ואמ"ה ג' רב בקלויז, הוא היה המוציא והמביא, מחמת היות חותנו הרב זקני וקן נכבד מאד, כמה שנים מוטל בעריסה, וכל טיולי דמתא עליה דמר אבא רמיון, וכל זה בלי שום שכר ונטילת פרס היה עבד לעם הזה בג"ק, עבד אותם בכל כחו בחנם אין כסף,

(א) ר"ת: כמו שאכתוב להלן, ועיין (צד 87) הדברים בפרשות.

נשא משאם וסרחם, אף תקן להם תקנות רבות וטובות. הוא היה ראשון לדבר שבקדושה לזכותם ביין לקידוש ולהבדלה, שלא היה נמצא לפניו יין כשר במקום הלו, והוא התחיל לשלוח אנשים לאיטליא ולצרפת לעשות יין כשר למצוה, ולהסיר מכשול, כי מן אז והלאה היה מצוי יין כשר וטוב ומובחר ובוזל; ותקן להם הטמנת חמין לשבת בתנורים סגורים בבית האופים, כי עד הימים ההם היו מקילים להטמין ברמץ בביתם, והיו נכשלים באיסורי שבת החמורים; ועד ימיו היו מולזלים בתקון המצות, שכמעט היו אוכלים חמץ בפסח, ותקן תקנה גדולה להעמיד אצל כל שאופים שם היהודים מצות, למדן אדם כשר וירא שמים שישגיח על עשיית המצות בהכשר כדון ובהלכה, וכדי שיהיו עניים ועשירים שוין בכך, בלי הכבדה יתירה על העני שאינו מוצא פועלים, סדר לגבות מכל ליטרא שיאפו דבר מועט, רק העשיר יתן כפל. אעפ"כ עמד גם לעשירים בוזל יותר מאלו היו שוכרים פועלים בפני עצמן, ומן המעות הללו היו שוכרים פועלים כוללים, לעשות לכל הבא לאפות מצות יחד עשיר ואביון, מכולם היו נוטלים הפועלים שכרם בשוה; הוא במל המנהג הרע שהיו הנשים שוהות מלמבול כמה חדשים אחר מהרתן מלידתן, ומעכבות עונתן שגורמות רעה רבה; הוא סלק איסורי רבית, רבים שהיו נכשלים בהם עד עתה.

הוא היה אב לאביונים ולכל איש מצוק, והיה מרגיל לעשירים בהרבות צדקה וג"ח, כי היו דבריו נשמעים, ביחוד שלא היה דורש כבוד עצמו, באשר ה' אתו ולא היה מקבל מתנה מיחידים, ועם היות בני הקהלות או ברום המעלות כמ"ש, כמעט אין כסף נחשב, ולהיותם בטוחים בצדקתו ונאמנותו, היו כמה עשירים מוסרים בידו סך מסוים, לחלק לעניים בני טובים ולישירים בעיניו, כדי לזכות במעלה הגדולה שבמעלות הצדקה, שהנותן לא ידע למי נתן והמקבל לא ידע ממי מקבל. וכן היו מפקידים בידו ממון מוזמן, להלות לעניים על משכנות הלואת חן וחסד, כמו שיש בידי להראות ע"י קווימונג. והיתה מצורתו פרוסה בירושלים ג"כ, עיני השקפתו היה עליהם לטובה, שיגיעו מעות א"י הגנבים בג"ק ליד עניי ירושלים, ושיתחלקו כסדר וביישר, לא כשאר קהלות אשכנזים; שכל מעות א"י הלכו לממון, ואוכלים הגבאים הכוללים שלהם (הגנבים הגדולים המעשירים עצמם ממעות צדקה זו, ועניי א"י מתדלדלים מוכרחים לעזוב דירת א"י, ולהיות נודדים ללחם גולים ומטולמלים). שהיו ממונים על כך בפפד"מ בווינא ובוויניציאה ובירושלים, כל אלו היו חברי גנבים, ביניהם נתאכלו כל

א א ס א י י נ

א ת נ

א
ו

הממונות הרבים, ההולכים מדי שנה בשנה מכל ארץ אשכנז, פיהם, מערין, אוסמריך, הואלאנד, ענגלאנד, צרפת, פולין, רייסין, ליטא, ומכללות הגולה בארצות המערביות הללו הנכללות בעאוראפי, שהיה עולה לסך גדול עצום מאד, ואבד העושר ההוא בענין רע אצל גזולי הרבים, אוכלי שוד עניים הנ"ל, וע"י זה השתרנו עלו חובות גדולים על צוארי העניים האשכנזים שבא"י. על זה בעו"ה כמעט במלה ישיבת הארץ הקדושה מן האשכנזים, ולא נשארה אחוזת דירה לשום אשכנזי בירושלים תוב"ב, בפרטות לעת הזאת נעקרה אותה קהלה אשכנזית לגמרי, מפני עול החובות שלא יכלו לצאת ידי חובתם; והיה בבוא אחד מבני האשכנזים לשם, נתפס מן הב"ח הישמעאלים שיפרע החובות של האשכנזים, תחת אשר ראויים להיות כל בני אשכנז עשירים, כל דרי א"י האשכנזים היותם מתי מעט, מן הממון הגדול שהיה הולך לשם, ע"י הנבאים הגדולים הנ"ל מדי שנה בשנה, אם היה בא ליד העניים ומתחלק כראוי. אך אמח"ג ו"ל באשר היה אביהן של ישראל ומפקח על צרכיהן, פקח עיניו גם על זאת, שיהא הדבר מתוקן בראוי מצד מקומו עכ"פ כאשר תשיג יד האפשרית, ושלא הכסף הנתן על ידו ממקום הלו דרך ליגורנה, לגביר מסוים עשיר במוח ונאמן, וסדר לו שישלחנו משם לחברון לחכם הגון וכשר הידוע לו, שיומסר אליו בחשאי ובסוד, בלי יודע הדבר לישמעאלים יושבי ירושלים, וכתב לחכם ההוא של חברון ובקש ממנו שימפל במצוה רבה זו, וסדר לו איך יתנהג בחכמה ובהצנע, לחלק המעות לעניי אשכנזים בירושלים באופן הנאות, כדי שיגיע לכל אחד מהעניים הנצרכים חלקו הראוי לפי כבודו וצרכו ומפולו, ובקש ממנו שיעשה המצוה בשלימות, לסע לירושלים ולתת לכל אחד חלקו המגיעו כפי היושר, ושיקח לו כתב ראיה מכל אחד מהמקבלים, כתוב וחתום בשמו של המקבל כמה קבל, וכן עשה הציר נאמן לשולחיו בשלימות האפשרי; כה עשה אמח"ג ו"ל ובאמסטרדאם בהיותו רב ואב"ד שם, ואנכי ראיתי הפתקות של הקבלת בסף, מי ומי העניים והאביונים, שנשלחו משם והגיעו לידו הקדושה על הפאסט מליגורנה, וחתומים עליהם כל אחד מעניים לומדים יתומים אלמנות, מליגורנה, וכתב שמו על פתקו בכתב ידו, מודיע ומעיד כמה קבל ע"י החכם איש את שמו על פתקו בכתב ידו מאלה המקומות, כל אחד רשום מחברון מן המעות הנשלחים לידו מאלה המקומות, כל אחד רשום בכתב אמת וחתם שמו; דבר כזה לא נעשה מיום שהלכו ישראל בגולה, ואלו היו זוכים כללות ק"ק אשכנזים שבגולה המערבית הלו, ולפקח על כך מאז, ודאי היתה ישיבת א"י הולכת ומתחזקת מהאחים האשכנזים, והיו יכולים לקבוע שם קהלות חשובות ומדרשות, ולהרבות

ישיבות ולהרכיץ תורה לשמה בארץ הקדושה דאורא מחכים, ביחוד שהיו יכולים לעסוק בתורה בהתמדה בלי שום מרדה. וכדרך שעשו איזה קהלות וגבירים נדיבים ספרדים מאמשמטראם ולונדון ומערי טורקיא, שהשגיהו על זה שלא ילכו לאבוד ולהפסד מעות צדקה של א"י הבאות מק"ק שלהם, לכן גדלו והצליחו בתי מדרשיהם וישיבותיהם וקהלותיהם של ספרדים בירושלים חברון וצפת, יושבים בהשקט ושלחה ואין מחרד. אך עונות הדור גרמו שכלה ואבד ממון הצדקה עם קהל אשכנזים מא"י, ואיזה גרגרים נפרדים שנשארו שם בצרה ובצוקה, המקום ירחם עליהם ועל כל פזורי הגולה בכלל. וכמה פעמים היה אמה"ג צווח על זה, ויזיע דבריו לפני גדולי אשכנז, שיתאמצו בכך להסיר המכשלה הזאת, לנעול הדלת בפני עושי עולה, והיה כדאי לקרב הגאולה, אבל צווח ולית דמשגיה, כי אין משפחה שאין בה מוכס, או שכולה מוכסין, והמוכסנים הנ"ל יש להם משפחת תקיפים וגברי אלמי, המחפים עליהם ומחזיקים ידיהם, שלא להוציא כלעם מפיהם, ולקנות מעות של עניים במשיכה מרשות הרבים לרשותם להרבות בכבוד ביתם, וכמה ממון רב ועצום שקע בידי האנשים ההם, וא"י הרבה מכלי משים לבצח, עד שיקנא ה' לארצו ולעמו למען שמו. ואפילו בק"ק אלמונא היה הק' רב"ך מהנגד אליו, שלא להוציא לפועל הדבר הגדול הזה, וקם לשטן אל הענין הטוב הלו, ומנע הטוב שלא יוכו במצוה רבה זו (ועתה זרעו נודד ללחם פורש אין להם ולא מנחם). על זאת ידו כל הדיוס.

נשוב לענין. הן אלה קצות דרכיו של האיש האלהים אמה"ג ז"ל. לבאר כולן אי אפשר, הרבה יריעות יצמרכון וכמה דיו ישהפך וקולמוסין ישתכרון, ולא יספיקו לכאדם ולא יגיעו לחצי שבחו, ומקצת שבחו תמצא רשום אצלי מילדותי, והעלתיו על ספר דרוש הספרו אשר קראתי "יציב פתגם"; כללי של דבר שהיה לטובה ולתועלת ישראל במקומו ושלא במקומו, היה נדרש לכל שואל לשבר מלתעות עול, ורובי תורה שבכתב ושבע"פ הוא דמי ליה כדמנחי בקופסא, עם בקיאות נפלאה בכל ס' שו"ת, גם היה מכיר ויודע לדבר בכמה לשונות, ספרדי, איטליאני, טורקי, גרי, אשכנזי, ומבין בכל חכמה, לפני מלכים ותיצב, ונתן ה' חנו בעיני השררות בכל טקום אשר עמד שם וכמש"ל קצת מזה בס"ד, גם היה ותרן בממונו ובקי במילי דעלמא ובהנהגה מדינית, והיו נהנין ממנו עצה ותושיה, ועל כולם היה איש קדוש לאלהיו, חסיד גדול בכל דרכיו, וצנוע בכל עניניו, היה

היה לו אל מלכות
צדק כאר- וי' דג
למנו יתן ונא
בכך

מקובל גדול ונאמן בכל בית ס"ח"א), ותיקונים והאר"י כמעט שגורים על פיו, כמו שהיה בקי בנגלה במקרא ומשנה הלכות ואגדות ש"ס ופוסקים וארכעיה מורים בכלל, ובהרבה שו"ת קדמונים ואחרונים חדשים עם ישנים, וס' קבלה ודקדוק ופלוסופיא ושאר ידיעות היו לו למנה; כל שערי אורה חדרי תורה פתוחים לפניו, והיה צח לשון בדבור ובמכתב, כמו שיתראה מחבורו ס' שו"ת הנדפס. והניח עוד תכריך כתבים בערכוביא גדולה, והיו מונחים ביד זרים שנים רבות, כי נמסרו ביד כמ"ו אפרים ע"ה ת"י להביאם אלי, ונפטר בליסא ונשארו שם ביד אנשים אשר לא ידעתי, ואחר החקירה והפצרה נשתלחו לידי בערכוב רב, ולא אוכל לידע אם נפקד מהם מאומה; גם לא יכולתי לפקוח עיני עליהם לסדרם ולבררם מרוב מרדות, גם בהיותי עסוק במלאכת שמים שנפלה לחלקי, לסדר חבורים בתורה הקדושה, אשר שערום היותם נצרכים מאד בדורות הללו, ונתן ה' בלבי לקרבה אל המלאכה אשר נדבה רוחי מאו, לתועלת עצום ורב בעזה"י כאשר יחנני קוני ב). גם יש עוד ביד גיסי הרב באמשטרדאם קצת מכתביו, ביחוד מה שהגיה' והוסיף על ס' שו"ת שלו שהדפיס בחייו. ובשעות פנויות היה מעיין בספרים חיצונים ועניני העולם.

וממדותיו האלהיות עוד, אפילו אי יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוה משני בדיבוריה, ולא נשמע על פיו מעולם דבר שחוק וליצנות, אע"פ שהיה בדיחה דעתיה, ומדבר עם כל אדם בסבר פנים יפות, ועם זה היה יראוי ומאום, ואהוב וחביב לכל מכיריו, ויודעיו חיבו חזק קדושה וטהרה ורוח יתירא, מיעוט שיחה מיעוט תענוג, מיעוט שנה, מלא רוח חכמה ויראה מוסר וענוה, לא הסתכל חוץ לד"א, בתורת ה' חפצו כל היום וכל הלילה, בה יהגה, באהבתה ישנה, ואף אם אורייתא מרתתא ליה, מ"מ היה מקובל על הכריות הקרובים אליו ומכירים ענינו, בידעם שכל מעשיו לשם שמים בלי שום פנייה חיצונית, ולכן היו מוסרים נפשם עליו אוהביו וחלמידיו, והיו רואים עליו וממציאים לו פרנסה בכבוד, באופן שלא היה מוכרח להניח לעווב מדת חסידותו, שהחזיק בה מנעוריו שלא לקבל מתנה, ולא נהנה מסעודת הרשות, ולא יכלו להעבירו על דעתו, להתרצות ולקבל דורות, שהיו כמה קצינים רוצים להעשירו, וקדמו פניו בתשורות כלי כסף וזהב, כמו למלך יובילו שי למורא, אבל לא עלתה בידיהם.

(א) ס"ח ר"ת: ספריהן.

(ב) עיין לעיל (צד 8).

והנה מיד אחר החתונה שלו עם אמי מורתי הרבנית ע"ה מסרו לו שותף מבין בסחורות להרויח בהן, כדי שיוכל לשקוד על למודו בבית הספר, והשותף יעסוק בעדו עם המעות בעצמו, אבל לא ארכו לו הימים, והשותף שלו ברח מזה לאמשטרדם אחר שנתאכלו המעות, ויצא אמ"ה ז"ל נקי מן נכסיו פתע פתאום, כי כל מעותיו היו ביד הבורח, ולא השאיר לו כל מאומה. ולזה רבתה הדאגה בלבו עד שנפל בחולי השחורה, מדאגה שלא יצטרך לבריות, עד שהיתה רפואתו קשה מאד, וכבר נתניאשו כל הרופאים ממנו במקומו, ויעצדו שילך למקום באר מים חיים נובעים, הנקרא מרחץ של עמס סמוך לנהר ריין; וכן עשה, נסע לשם לעסוק ברפואות מי הבאר החם הנ"ל, בין דיבחה לעצרת בהוצאה רבה, ובחמלת ה' עליו הועילה למצא ע"י זה צרי למחלתו ושב לבריאותו. וגם כי הי"ל כתב ערבות ובמחון מאביו של הבורח, שהיה משועבד של קהל אלטונא, ואירע שנפל האיש ההוא למשכב והי חליו חזק מאד, דאג אמ"ה ז"ל שמה מתוך צרת בנו שהשתרג עליו בסבתו חלה האיש עד מות, לכן לקח אמ"ה השמ"ח ושלחם אליו קרועים, כדי שלא יצטער ולא ישים אל לבו דבר הברחה, וחזר האיש לבריאותו.

ענת תנ"י (in marg.) בחצי סיון בפרק ההוא נולדתי אני יעב"ץ בנו הראשון, וקראני בשם אביו יעקב ע"ה אכן אני חותם עצמי יעב"ץ, ע"פ צוואת אמ"ה כמוזכר בהקדמת ספרי שאילת יעב"ץ א) — אחר שקדמו לפני שלש בנות, והיה ג"כ בצער גדול, כמעט שנתייאש מהיות לו בן זכר, כסבור בתלת זמני הוי חוקה, וכבר צוה וסדר מוהל אחר במקומו, אם יולד לו בן, בעודו נפרד מביתו; אך הוא חזר לביתו, ובא שלם בגופו ובריאותו יום או יומים לפני המילה, והכניסני לברית ומל אותי הוא ז"ל בעצמו, והיה לו שמחה גדולה, אצפה לרחמי שמים תקיים בי תקותו ושמחתו בעת מולדתי, ויהי רצון שלא אבוש ולא אכלם מאבותי.

ועם כל זה שכלה קרנו ואכר מעותיו, לא שינה מדתו ונסתפק במועמ ובצמצום עצום נגר טבעו והרגלו, וגלגל עצמו בצער בענין הפרנסה, אבל נמצאו אז בק"ק אלטונא והמבורג אנשי לבב, נדיבים על

א) וכה יאמר שם בהקדמתו לאמר: מעשה כשהייתי תינוק מורכב בחיקו של אבא מארי ז"ל הגאון החסיד צבי תפארת ישראל, ושאלתי פעם אחת על חתימתו הקצרה צבי בלי זכרון שם אביו ז"ל, והשיבני דבר הלא הוא ר"ח צבי בן יעקב, ובפיו מלא לאמר: כשתזכה אתה בני להתחכם בחורה, ותכתוב ספרים ודברי חכמה, והיתום שמך עד"ץ יעב"ץ, ר"ח: יעקב בן צבי, עכ"ל.

נדיבות יקומי, כי היו מפילים מלאי לכיסו, ולוקחים ממנו איזה סך
 מעות דבר מועט משלו על מנת לסחור בו, ולזמן קצר היו מביאין
 אליו כפלי כפלים של הקרן, ולא שנתנו וויתרו משלהם כלום, כי
 השביעם שלא לעשות כן כי באמונה יעשו עמו, והיו מוכרחים לנהוג
 בנאמנות, שלא להוסיף ולוותר לו מאומה כרצונו, אבל שלח ה' ברכה
 במעשה ידיהם; כגון אם היו נוטלים ממנו שני מאות ר"ט או שלש,
 והיו קונים דרך משל חרוז מרגליות יפים או שאר א"ט כוול, כי הקרה
 ה' לפניהם, הביאו אותן אליו ואמרו: זאת מצאנו לקנות בעד מעותיו דמיו
 שהוא קרוב לשכר טוב בעו"ה, ואחר זמן מה נודמן להם קונה טוב
 מוזאת הסחורה, ולקחו ממנו ומכרה ביוקר, והביאו לו ד"מ שמונה
 מאות ר"ט בעד הסך הקרן שלו כנ"ל. ככה עשו פעמים הרבה כזה
 וכזה, והאנשים הרשומים העוסקים כשבילו באופן זה היו בני משפחות
 מיוחדות מפורסמות שבק"א, הלא הראש והראשון לכל דבר שבקדושה,
 הקצין הרבני המופלג בהורה ובחכמה פו"מ הישיש כמו"ה משה ר' ליבש
 נקרא, שהיה הוא ואבותיו ממיסדי ק"א. זה האיש משה גדול מאד בכל
 ארץ אשכנז, פאר זמנו ולא הניח כמותו בין כל קציני דורו. הוא למד
 בשיבה לפני הגאון הגדול המפורסם כמו"ה העשיל ז"ל, בהיות ארץ
 פולין בשלותה. זה האיש החשוב הבין והבחין מיד מעלת אמ"ה ז"ל,
 בבואו לגור בק"א כשנשא הורתי הרבנית ז"ל כנ"ל, שכבר היה אז
 זקן וכבד מאד, ועם היות אמ"ה ז"ל עדיין רך בשנים בעת ההיא, רצה
 הנכבד הפו"מ הנ"ל שימסרו כל עסק הרבנות ביד תתן הרב אב"ד הוא
 אמ"ה, כי כבד הדבר על אא"ז הרב ז"ל, ושיטול האב"ד הזקן הפרס
 מהרבנות כמקודם, ולקצוב לאמ"ה ז"ל החנו פרס בפני עצמו מן הצבור,
 בעד שמישו בהוראה ובהנהגת הקהלה, אבל לא עלתה בידו, מפני
 המקרינים המצויים תמיד המתנגדים לדבר ישר, והיו אז אנשי איזה
 משפחה הנוטים לצד אחר כמש"ל בס"ד.

הנהגתו
 ש"ס
 פ"ב

אסנם התאמץ הגביר הנ"ל לקבוע לאמ"ה ז"ל ישיבה בק"א, שבה
 הרבין תורה אמ"ה ז"ל בשקידה רבה, ויצאה ממנו הוראה, גם כל
 צרכי צבור הרשומים היו נוטלים עליו כנ"ל. בלי שום הנאה וקבלת
 פרס. ואעפ"כ היתה פרנסתו מעופפת לו כצפור ע"י אנשים חשובים
 אהובים נדיבים מופלגים, עם שלא וויתרו לו כלום מכיסם, כי לא היו
 רשאים, אף אם היו חפצים, לעשות לו חטיבה משלהם ברוח נדיבה, אבל
 מנע אותם בכח, לכן לא יכלו להנאותו, שהיו מרוויחים במעותיו באמונה
 כאמור; וטובת הנאה זו עשו לו, אם הודמן לפניהם איזה מו"מ שהיה
 רואים בו ריוח ושכר טוב העתיד לבוא, הניחוהו אליו, ומחלו על שכרם

ברצון טוב ובנפש חפצה, אפילו היתה הסחורה מציאה, המציאו אותה אליו ולא לקחיה לעצמם. ותחשב להם לצדקה לדור דור עד עולם, כי הגדילו לעשות עמו, הקצין המופלג הנ"ל עם בניו ותתנו הקצינים, ונלוו עליהם גם בני מחותנו הנ"ל המפורסם ר"מ בר"ן, ואחיו הגביר ר"וו; הוא הפליא לעשות עמו במובה, בשלחו מלונדון בעד מעותיו סחורה כזול א"מ ומרגליות; גם בני הקצין איצק פאלק פו"מ דק"ק המבורג, היה לו קצת שייכות קרובה עם אמ"ה ז"ל, עשו לו חסד כזה וכזה. וכפי שהוגד לי, זה הקצין הפריש מממונו סך מסויים לנדונית בתו ראשונה של אמ"ה ז"ל היא אחותי ע"ה. בדרך זה הרויח אמ"ה ז"ל די פרנסתו וצרכי ביתו בריוח, בלי שום קבלת דורון משום אדם.

מגלת ספר

גמ' יעקב

גם זאת עשה לו הגביר פו"מ ר"מ ז"ל הנ"ל, שהוציא ונתן מכיסו איזה אלפים ר"מ, להביא יין כשר מצרפת ואיטליא, וחלה את פני אמ"ה שישתדל בזה לעשות סדר ותיקון, שיהא היין נעשה בהכשר כהלכה, ע"י אנשים הנשלחים מכאן לשם, וכל הריוח והפירות שיבואו מעסק זה יהיו לאמ"ה ז"ל. וכן עשה והחזיק בעסק זה כמה שנים, והרי זה מצוה וריוח גדול, כי היה מוכה את הרבים ביין כשר ומובחר כמוהו, לא בא עוד לכאן אחריו, וראה בו סימן יפה ושכר טוב בעמלו. ופעם אחד נפסד לו הרבה מהיין בסכת אנשי חיל צבא שוודין, שהיתה אז שעת חירום ותגר מלכיות, הוכרח אמ"ה ז"ל לעקור דירתו מאלטונא ולהתגורר בהמבורג עם כל אשר לו, עד יעבור זעם אנשי המלחמה, שעשו לו יין בשמונה מאות ר"מ, וצוה לשפוך כל היין ולשכר החביות שנאסרו ממגעם, ולא רצה למכרם לגוי ולהנות מן הכסף, ועם כל זה לא חסרה קילורית שלו כלום, להתפרנס בכבוד בלי הצטרפות לב"ו כלל, אף אם פרס שלו מן הבית מדרש דקלויז, שהיה בו ראש ישיבה כנ"ל, היה לו רק דבר מועט ששים ר"מ לשנה, והוא היה צריך עכ"פ לאלף ר"מ לשנה בלי פזור, כי היה ממופל בבנים; אבל כל זמן שהיה כבודו שוכן פה, היתה הברכה מצויה ושכר פרגמטיא של בני הק"ק היה גדול, ומעשי ידיהם מתברכים והעשירים מתרבים, והקהלות הולכות ומתגדלות בעושר ובכבוד בימיו, ממש אין כסף נחשב, וכל יום גברה העשירות כנ"ק על כל הק"ק שנאשכנו, עד אשר העתיק אמ"ה דירתו משם, אז ירדו לצערים עם ה' כמס"ל. ובדאי זכותו וזכות למוד תורתו לשמה והנהגתו הקדושה המשיכה השפע שבע רצון ומלא ברכת ה' במקום הלו; כל הזמן שהיה כבודו שרוי כאן וכן כל מי שזוכה לשמשו נתעשר. בפרט שני שמשים א' אנשיל שוסטר באלמונא, שהיה משרתו בשכר, נעשה עשיר מכמה אלפים, ורא"ן, ששמשו בהם, עלה למעלות העושר

א
ו

על כל עשירי דורו במפורסמים מלבד אחרים. גם גוסי הרב באמשטרדם ע"ה עלה לגדולה מחמת שמושו, עם שלא היה כדאי מחמת למורו, אלא לפי שהיה משמשו כעבד, גם למד ממנו והרויח ממנו איוה מדות טובות, היא שעמדה לו ולבניו.

וכן היה אהוב לכל העם מקצה, עם שהיה יראוי ומאויס ואימתו מוטלת עליהם כמו איש אלהים קדוש, חוץ מאחד התקף בעיר ק' אלמונא, הוא הקצין המפורסם ר' בער כהן ע"ה^(א); שזה האיש היה כמעט נעבד מרוב בני ק"א, מחמת רוב עשרו והצלחתו הגדולה, כי בא לכאן נודד ללחם, בחור עני ודל, ואח"כ נתעשר עשירות מופלגת מאד; גם לא היו לו בנים עד שעברו שנת חמשים משנותיו, וכבר גזל ב"א להיות יורש עשרו הרב, אחר שמתה אשתו ראשונה, ונשא אשה ילדה והוליד ממנה בן, אחר מתה גם היא, ונשא אחותה והוליד בנים ובנות וראה שמחות רבות בבנים ובבנות. עשה שדוכים גדולים, בנו הגדול לקח בת הק' הגדול שבין המפורסם ר' שמשון ע"ה, והצליח האיש ההוא בזקנותו מאד, גם עושר גם כבוד וגדולה היו לו כשפע עצום, לא נשמע ולא נראה בדורות הללו כמוהו, וכל בני הק' כפופים לו ונשמעים למאמרו, ביחוד בהיותו קצת למדן ג"כ; ובאמת היה לו גם הנהגות טובות שוקד על הספר בכל עת שדחה פניו ממנו^(ב), גם קבע בה"מ כביתו, והיה מספיק להלומדים של בה"מ צרכם די ספוקם בכבוד גדול, גם צדקות וטובות היו לעניי העיר מביתו; אבל עיקר הנאות ע"י נשותיו, בפרט ע"י האחרונה: היא היתה עושה הרבה טובות בלי ידיעתו, כי באמת לא היה ותן ולא נדיב כשבועו, כי רוב עשרו הכריחוהו שלא להיות כילי, לכן כמדומה כדבעי לא עבד לפי ערכו הגדול. גם היה זקן ונשוא פנים אצל השררה, על כן בטובתם של בני אלמונא ושלא בטובתם היו נכנעים אליו ויראים ממנו מאד, כי היה בידו ממש לא לבד הנהגת הצבור, כי גם מעמד יחידים, סוחרים ותגרים הלוקחים בהקפה היה מסור בידו. מי שהיתה עינו רעה בו היה מקפה פרנסתו, ואפילו היה במצב טוב אצל סוחרים גדולים ובעלי כיסין המקיפים, ואצ"ל בענין הטלת הערך, למי שהיה רוצה היה מכביד, ולמי שהיה רוצה היה מקיל, ומאן די הוה צבא הוה מרים ולמאן דייצבא הוה משפיל, ומוריד מגדולתו ומינויו ומשפילו, באופן שכל

(א) את האיש הזה הזכיר יעב"ץ מן מקורם ואמר: כך סח לי הישיש הק' ר' בער כהן ע"ה, ונפטר הרכ"ך ביום א' של הה"מ פסח שנת תפ"ח ונקבר באלמונא, עיין תולדתו שכתב המראש ר"ר קויפמאן ג"ל במכתב דירתי שלו לשנת תרנ"ו (צד ר"ב).

מי שהיה נותן עיניו בו, חיש מהר היה מתנקם עמו ויורד עמו לחיו, לפי שלא סר למשמעתו; לפיכך היה כמו פרנס, הממיל אימה יתירה על הצבור, וזה הגבר אלים, עם שהיה מכיר מעלת אמ"ה ז"ל, היה מתנגד אליו בסתר, עם שהיה מראה לו אהבה בגלוי, מפני שלא החניף לו אמ"ה ולא נשא לו פנים, והוכיחו על פניו כמה שידע ממנו שלא נהג כשורה. ועוד משפחה אחת היתה בהמבורג נקראים פוירשמן, שהיו בה עשירים רבים בעלי ממון, אבל עניים גדולים בדעת תורה ובמעשים טובים, כמעט כל תועבת ה', רק אעפ"כ נתרבקו בתורה, לחפות על קלונם ולכסות על מעשיהם, ונשהדך ישראל פוירשמן עם הגאון ר"ו רויטן בורג ע"ה^א), שהיה אב"ד בק"ק וויצנהויזן, אח"כ בלובלין, ונשא בנו הגדול המופלג כמו"ה משה ע"ה בתו של הק' הנ"ל, אשר אח"כ אבד עשרו ע"י מו"מ, וחסורי מחסרי הק' במש"ל.

ושהי משפחות הללו היו נוטים אחר זה האיש משה להגדילו, ולהקניט את אמ"ה ז"ל. לכן אחרי מות אא"ז הגאב"ד מהר"ו מירלש ז"ל מיר נתנו עיניהם אנשי ג"ק באמ"ה, חתנו של האב"ד הנפטר, ומינהו מיר לראש אב"ד וקצין עליהם, והיינו הרבנות של שני הקהלות המבורג וואנזבעק אלו לכד היו; תכף אחר שבאו מקבורתו של אא"ז ע"ה באו אצלו ואמרו לו יחי אדונינו הרב. אך בק' אלמונא שם היה נמצא אז צרתו בצדו, הוא הרב ר"מ הנ"ל חתנו של ישראל פוירשמן, שהיו לו ולמשפחתו יד חזקה גדולה, עשירים וידם תקיפה, המה עשו עם התקף הגדול רב"ך הנ"ל בעצה אחת, ואז נחלקו העם בק"א, חצים נמו^א אחר אמ"ה ז"ל, והחצי היו אחר ר"מ. והושו לדעת אחת שינהגו שני הרבנים נשיאותם בשוה בק"א בשותפות, כל אחד חצי שנה. והיו ביד אמ"ה ממשלת הרבנות דשני קהלות הנ"ל, וחצי הרבנות דק"א, והתמיד הענין ככה, עד שהלך ר"מ הנ"ל לפליטה גדולה, כי נשתקע בעסק מו"מ ולקח בהקפה סך רב ונעשה בורח; אז לא רצה עוד אמ"ה ז"ל לישב עמו בדין מטעמו ונימוקו עמו, כאשר כתב על זה תשובה ארוכה ופסק; גם בשבת שמת ר' מאדל ווינר ע"ה בתפיסה ע"י ר"מ הנ"ל, שגרם לתפסו במאסר אכזרי, לפי שהיה בעל חוב שלו, וחבשוהו ע"י גוים וענהו ביסורים קשים ומרים, עד שיצאה נפשו. אכן הצד של ר"מ ע"ה, בצרוף ההוא גברא אלמא הנ"ל, המחזיק בדיהם והיתה ידו עמם, לא מפני שהיה אוהבו של ר"מ, אלא שהיה שונאו של אמ"ה ז"ל, לא

(א) נקרא בשם הר"ר (מרדכי) ויסקינד בה"ר שלמה רומנובורג, עיין כנסת ישראל לפין (צד שי"ד), וכס' כלילת יופי לדעמביצער (ד' צ"ב, צ"ג).

בלב ח"ו, אלא מחמת שלא היה מכיר פנים בד"ן, ומקיים לא תגורו מפני איש, ולא נשא פניו כלל, רק מחשבו כאחד משאר קצינים, לפיכך היה מתיירא ממנו (וכן אמר אלי רב"ך ע"ה ביחוד בהיותי מתארח בביתו, וכה היו דבריו כשעלה וזכרנו ו"ל לפניו, אמר אלי: ידעתי והכרתי מעלת אבא של מעב"ת ו"ל שהיה יחיד בדורו, רק חסרון אחד היה בו, שהיה מכיר עסק ערך עצמו וד"ל, לכך לא היה חושב אדם אחר הרבה, רק היו דבריו עמו בלשון חכמה) להניח לו כל הגדולה לבדו, כי ידע כי לא ישא פניו, כדרך שנושאים לו פנים רוב הקהל והב"ד והלומדים בכלל, כי אימתו תבעת אותם; לא כן אמ"ה כי מורא ב"ו לא עלה על ראשו כלל, ולא היה מחשבתו בעסק דין וצרכי צבור אלא כאחד העם, על כן לא נטה רב"ך אחריו, ולא אבה שינהוג אמ"ה נשיאותו במרומים לישוב בראש לבדו, בידעו בבירור שלא ישא פנים, בדבר הנוגע לצבור או ליחיד, לא יהדר פני גדול, כאשר היה לו מזה נסיונות בשכבר. גם בהיות חמיו הרב א"ו מלך יושב על כסא הרבנות בג"ק, הוא היה חמוציא והמביא כנ"ל, מחמת זקנתו של חותנו הרב אב"ד זקני ע"ה, ופ"א בעי"כ שלח אחריו ובא לביתו, והוכיחו על אשר לא כן עשה לב"ב מסוימים שמקפח פרנסתם בהוצאת לעז עליהם, להקטין אותם אצל בעלי הממון בהמבורג המקיפים לסוחרים, והיו רבים מתרעמים עליו שעינו צרה בזולתו, ופסק לחיותיהן, והודיעו הדבר לאמ"ה ו"ל; ועד"ו הרבה להוכיחו ולהודיעו צעקת לגימה שיש לאחרים עליו, והזהירו באזהרה גדולה שיניח מעשים כאלה, ושם לא ישמע יגרום רעה לעצמו ולביתו, ומלא פיו תוכחות, והאיש העשיר הנ"ל שמע כל דבריו ושחק, אבל נטר לו שנאה ושטם אותו בלבו, לכן לעת הזאת היה רב"ך קשיגורו של אמ"ה ו"ל, שלא תהא לו הגדולה מוחלטת לנחלה גם בק"א. לפיכך כאשר מאן אמ"ה ו"ל לישוב בד"ן עם ר"מ ע"ה, אז שלחו ק"א שני שלוחים מתוך פו"מ שלהם. ה"ה הק' יואל שוא ואלי' פאלק, אל אמ"ה ו"ל להתרות בו, ולהודיע שאם לא יתרצה לישוב עם הנ"ל במקודם, אזי אינו עוד רב שלהם. ולא השגיח בהם ובדבריהם, ומיד עשה מעשה ונפרד מבית הכנסת הגדולה שבאלמונא, שהיה הולך לשם מאז מינהו לרב אב"ד אחרי מות חותנו הרב כנ"ל, וחזר והלך לקלוזו מקום כבודו בתחלה, (וגם עתה לא פסקה ישיבתו מבית מדרשו שעדיין היא קיימת, אבל לא נתמנה בה עוד שום ר"י א) אחר שנעתק אמ"ה ממנה, והנם היום הלומדים בה גוף בלי ראש) כמאז היותו ר"י

דקלויז בלבד, וכל אנשי שלומו אוהביו וקרוביו של אמ"ה ז"ל לא יכלו לפתותו להעבירו על דעתו דעת תורה, שכבר היה מוסכם אצלו שלא נכון הדבר כנ"ל. ושנים האנשים המשולחים הנ"ל בשוכם משליחותם הנ"ל אל חדר הקהל אצל חבריהם להשיב לשולחיהם דבר, והוריעום הסכמתו של אמ"ה ז"ל ומעשה רב שעשה, וחלק לבם, כי אנשי הקהל כשמעם ויתעצבו ונתחרטו, בושו גם נכלמו ממעשיהם, בשערם כי לא תהיה תפארתם על הדרך הזה, אשר כה עשו לדחות אמ"ה ז"ל מגדולתו בחנם, אשר היה שמעו בכל הארץ, והיה להם לשם ולתפארת שנים רבות, ולא מצאו בו שמץ דבר רע; אשר על כן העלילו על הק' יואל שוא, כאלו מעל בשליחותו ושינה הדברים ששמו בפיו בשליחותם, והוסיף מדעתו לומר שמסירים לאמ"ה ז"ל מן הרבנות כשיעמוד בסירובו כנ"ל, והמה הכחישוהו על פניו, כאילו לא היו דברים מעולם, רק שלחוהו לחלות פני אמ"ה, שיתרצה לשוב לשבת יחדיו בכ"ד עם ר"מ הנ"ל, ושלא פגעו בכבודו כלל, וכך היו רוצים שיאמר ר' יואל שוא כרי להתנצל בעדם. כי היו יראים מאד שלא להכות בגחלתו של אמ"ה ז"ל, באשר ארעו כ"פ מעשים שאין איש ששלח פיו ולשונו לדבר בו ונקא, דקב"ה תבע ביקריה וענש וקטיל, ולכן בראותם שלא עשו פרי בשליחותם הנ"ל, חזרו בהם ונחמו על המעשה, לא יעשה כן בישראל, להעביר ממנו איש קדוש וחכם גדול כזה, אשר לא ימצאו תמורתו בדורו, וייראו לנפשם פן תהא זאת לשמצה בקמיהם. והיה נוח להם שלא יעשה אמ"ה כזאת, לעזוב מקום כבודו פתע פתאום, לכן היו חפצים שיכחשו השלוחים הנ"ל דברי השליחות, כדי לחפות עליהם, שלא תהא המכשלה הזאת תחת ידיהם, ואלי' פאלק השליח האחר עשה כן, והכחיש בפה מלא את חבירו הנ"ל, שהלך עמו בשליחות אנשי הקהל אל אמ"ה כנ"ל, אך יואל שוא כאיש אמת עמד בדבריו, ואמר שלא שינה כלום, אך מה שצויו עליו עשה, והדברים אשר שמו בפיו אותו שמר לדבר, בלי נמות ימין ושמאל, לא הוסיף ולא גרע משוב עד רע. על דבר זה קנסו ליואל שוא כשש מאות ר"מ, שהיה מוכרח לשלם מיר לקופת הקהל, וכן עשה בשמחה; נוסף על זה ענשוהו עונש מר, לא לבד שנדחה מחדר הקהל, נגזר עליו שיופסל לשום מינוי, ולא יבוא עוד לכל דבר שכקדושה כל ימיו, ושישב בכה"כ עם האבלים והמנודים. כך נהג לישב כאבל וכמנודה כמה שנים, את הכל סבל וקבל עליו הק' הנ"ל לאהבת האמת; וכל ימי חייו רב"ך, לא בא עוד יואל שוא לשום מינוי לדבר הקהל, והדברים ארוכים ונשאר הספור בכתב אצל ר' יואל שוא, והיה מונח בבית גנוי לזכרון.

אחר זה חלה אמ"ה ז"ל חולי כבד מאד, כמעט נתיאשו מרפואתו, והוצרכו להקיוו דם, או שבה רוחו אליו, כי ראה שהמאורע היה הסיבה. נחזור לסיפורו של אמ"ה ז"ל. לא יצאה חצי שנה אחר המאורע הנ"ל, שהניח כבודו וסלק עצמו מהרכנות דק' אלטונא, עד שבא אליו כתב רבנות מק' אמשטרדם, לא יגרע מצדיק עינו. והיה זה בערב שבת פ' בשלח, והיה יושב בבה"ב מעומף במלית, קורא שמו"ת פ' השירה מתוך ספר תורה, או הובאה אליו האגרת בכשורה. אך הוא ז"ל כתב לשם תשובה, והודיעם שאם לא יוסיפו לו בשכר הרכנות שלהם לעמוד לשרת לפניו, כאשר היו נותנים מתחלה לרב שלהם דבר מועט כחמש מאות זהובים בלבד, והיה לרב אב"ד שלהם עיקר סמיכת על משענת קנה: מתנות ודורות מבעלי בתים, והוא ז"ל לא היה מקבל מתנות ב"ז כלל כנ"ל, ומיפולו היה מרובה וישיבת כרכים כאמשטרדם קשה, לכן בהכרח להוסיף לו מקופת הקהל, מעמד פרנסה בשופי. ונתרצו לו וקצבו לו שכר קבוע אלף ר"מ שפעציא לשנה, שהם שני אלפים וחמש מאות זהובים האלענדש^(א). או העתיק דירתו מאלטונא, וכא לאמשטרדם בכבוד גדול, לא בלבד אצל ק' האשכנזים, כי גם ק' ספרדים עשו לו כל הכבוד, כי גדול מאד היה בעיניהם, ורבים מחכמייהם הכירו אותו מאז, ע"י שהריצו אליו אנגרותיהם ושאלות ספקותיהם. וכמו שהיה גם לק' ספרדים שבהסבורג, לאב ולפטרון, כל ימי היותו שם, חנה יתירה נודעת לו מהם, בהכירם מדותיו האלהיות וחכמתו ולמוד תורה לאמתה ולשם שמים. גם היה מדבר עמהם בלשונם ספרדית צחה כמוהם, ולזה האב"ד שלק' ספרדים דאמשטרדם ביתור שחר פניו בכתב מלא שבת ההולך לפניו, להקביל פניו במרם בוא אמ"ה ז"ל למכון שבתו לאמשטרדם; ובכנאו נתקבל גם מק' ספרדים שם בכבוד, שלא נעשה כמוהו לשום אדם מלפניו, ולא היו מחשיבים לשום רב וחכם מכל ק' אשכנזי ופולין, רק מאמ"ה ז"ל היו עושים יחיד בדורו; כל גדוליהם משכימים לפתחו, ומחזיקים בדבריו, לא סרו מאחוריו, עד שגרם העון וכא עת התגר של חיון שר"י, אבל קודם זה היו כל ק' ספרדים דאמשטרדם בכלל, מקמן ועד גדול,

(שפיה קלוק)
אב"ד ספרד
דלעצמם כי לבי
וסיפיקו לו יו"ט
אק"ה הכניא

(א) כתב הרכנות מאת פרנסי ק"ק אמשטרדם, שנתנו להרב חכם צבי ז"ל, נדפס בספי תולדות יעב"ץ בהוספה מאת א"ה וואגנר ע"ש, ואחר שעוב הגאון חכם צבי בשנת ת"ע את אלטונא והלך עם ב"ב לאמשטרדם, נשאר הרב מו"ה משה ווטנבורג לכבוד האב"ד בג' קהלות, אולם לא האריך ימים ונפטר סביב לשנת תע"ג, עיין בספר כלילת יופי לדעמביצער (ד' צ"ג).

אוהבים נאמנים לאמ"ה ז"ל. חומה היו לו מנחלה במלחמת האשכנזים, שנפרדו לשתי כתות, כמש"ל בס"ד. כי גדולי גבירי הספרדים להם יד ושם אצל השררה ודבריהם נשמעים אצלם מאד, והם הודיעו והגידו להשררה על אמ"ה ז"ל, שהוא אחד ואין שני לו בישראל בזמנו, בחכמה ובידיעות התורה, ומנהג הצבור ביושר וצדק אין על עפר משלו; ובא האות והמופת על זה, כי גדול שמו אצל השררה ג"כ, כי על כן כל ימי היותו באמשטרדאם, לא רצו בעלי השררה שם למפל בדיני ממונות של ק' אשכנזים בין איש לרעהו, בעת שאין שם חירות לרב אב"ד לרין דין ישראל, אכן השררה מעצמה עשתה זאת, בבוא לפניו בעלי דברים מאשכנז, שלחו אותם ואמרו להם: לכו אל הרב שלכם, שיפסוק ביניכם ויעשה דין לכם, בידעם היותו גדול בתורה ובשנאת בצע ובלתי נושא פנים.

ואמנם אע"פ שנמפל אמ"ה ז"ל לדיניהם, ועשה משפטם בין איש ורעהו וקהלו, לא נמל מהם פסק מעות שקצבו לו בשטר הרבנות, אבל קופה מיוחדת לקהל היתה מונחת על שולחנו של אמ"ה, סגורה במנעול של גבאי הקהל. וכשבאו בעלי דינים לפניו ז"ל, היו משלכין הפסק מעות, הנקצב מן הקהל, בעד הכנסת של הרב, לתוך הקופה דרך חור שבדלתו של כלי שלמעלה, שדרך שם נופלים המעות לקופה, וכראות הנבאי כי רב הכסף ונתמלאה הקופה, בא הוא ופקיד ויערו את הקופה מן המעות שבתוכה, ויביאו את הכסף שמצאו לארגו הכללי של הקהל, שממנו מספיקים צרכי צבור. והכנסה של פסק מעות נדר אמ"ה ז"ל לקהל, תיכף לכניסתו באמשטרדאם. גם תקן להם בית המדרש, שיהיו יושבים בו לוטרי תורה חמיד עוסקים בתורה, ועשה הרבה בשלו ועישה לאחרים, כי דיבר על לב יחידי סגולה, וחתמו לו על זאת מגדירי הקהל, לתת כל אחד דבר קצוב נדבתי לבו, והוא ז"ל חתם בראש לתת כאחד מהם דבר שנה בשנה; אבל נוסף על זה הפריז לצורך החזקת לוטרי תורה שבבית המדרש שלו הלו כל ההכנסות של גמין וחליצות שיש שם קצבה על ואת מהקהל להכנסת הרב דבר מסויים, כמדומני עשרים או שלשים זהובים לכל גמ, וכן מכל חליצה, ולא נהנה אמ"ה ז"ל משום דבר הכנסות הנ"ל, כל ימי היותו רב אב"ד באמשטרדאם, כי פו"מ היו לוקחים הכל לארגום הנ"ל. ומעות של סדורי גו"ח היו נופלין לקופת תלמידי שבב"מ החדש, שהקים הוא ז"ל שם כנ"ל, וקבעו בביתו שנתן להם מקום במבחר חדריו, עם היות ששכר לו בית גדול מממנו, כי לא הספיק לו הבית של הקהל, שהיה מיוחד להרב מקודם, כי קטן מהכיל בני ביתו של אמ"ה ז"ל

על כן השכיר הבית של הקהל בדבר מועט ושכר לו בית גדול בסך רב בעד חמש מאות זהובים, ולא סייעו לו הקהל מאומה בשכר הדירה, ועכ"ז פנה חדר גדול שבבית למקום בית הכנסת וישיבה ללומדי תורה שבבית מדרשו, ואנשי בית המדרש ישנים שם, והיה לומד עמם מקרא גפ"ת ופוסקים בכל יום.

עוד באה להקהל הכנסה חדשה, כלילה הראשון שהגיע לשם, באשר הכינו אנשי הקהל כרה גדולה, לסעוד אצלו ולשמוח עמו, ויאמר להם לא אוכל עד אם אראה סכיניו של שוחט שלכם. ונקרא השוחט להראות סכין השחיטה אליו, ונמצאת פגומה כמגרה, ובדקו פעמים רבות לראות אולי ירגיש, ואמר השוחט כי סכיניו יפה הוא ודאי, באופן שנודע כי השוחט ההוא, שהיה נקרא ליור שוחט, שהיה שם כארבעים שנה שוחט דמתא, האכיל נבלות לישראל, שלא היה בו הרגשה כלל. לכן העבירו אמ"ה ז"ל מאומנתו כלילה הרוא, ובאו שוחטים אחרים מומחים במקומו, ותחת שהיה להשוחט הקדום פרס מן הקהל שמונה זהובים מדי שבוע בשבוע שכר מרחו, נוסף על השכר שקבל מאת הקצבים ערלים, שנתנו לו השמן והקרבנים הראש והרגלים, שהיה שוה סך מסוים, ועולה לחשבון גדול. לכן, אחר שעבר השוחט הישן ואבד חוקתו, מכרו הקהל השחיטה לשוחט הגון וכשר, ולא די שלא לקח מן הקהל כלום בשכירתו, אף הוא נתן להם בעד מיניו זה אלף ר"ט לכיס הקהל, באופן שביאת הצדיק למקומו עשה רושם גדול בשינוי מצב הכנסת הקהל לטובה, ותיכף לת"ח ברכה כפולה לגוף ולנפש, כי הסיר מהם המכשלה הגדולה, והרווחו הרבה יותר ממה שהעמיסו עליהם בשכר הרבנות שהעלו לו כנ"ל, וכן בא לו עוד רווח אחר מסוים להכנסת הקהל ע"י המקוה שהשכירוהו ג"כ בעת ההיא; תחת שהיו הקהל נותנים מתחלה מכיסם שכר רשום למי שהיה דר במקוה של הקהל בחנם ולקחת כל ההכנסה לעצמו, עתה הרווחו גם בזאת, והיה מצב הקהל טוב מאד, והיו הכל שמחים עם אמ"ה ז"ל הרב החדש שלהם, שנתגלגלו על ידו תקנות גדולות.

אכן אליה וקוץ בה. כי מלבד שמעשה הטוב הנ"ל, שאירע עם העברת השוחט, משך אחריו שונאים בנפש יקיפו עליו, כי השוחט ההוא נתקפחה פרנסתו ע"י כך, גם בני ביתו רבים גם קרובים שהיו תלויים בו, ומתפרנסים ממנו ע"י שהיתה פרנסתו מצויה בשפע רב כנ"ל, על כן אמרו לירד לחיי אמ"ה ז"ל, אבל עוד רעה אחרת גדולה מואת היתה באותו פרק, שבא אמ"ה ז"ל לאמשטרדם: בהיות הקהל בלהבה ואש המריבה לווחט בם, חלק לבם על דבר שני החזונים ר"ל

ו'כ"א

ור"א המפורסם בעולם. כמה נפשות וממון שקעו במחלקת הזאת מכמה שנים מרם בוא אמ"ה לשם, ונתגלגל הענין עד שבשבת שובה תס"ט, שנה לפני בוא אמ"ה, ואז היה הרב ר"ל קאלישר אב"ד שם א), באו שני הצדדים, שהיו מריבין על אודות איזה מהחוננים הנ"ל יתפלל בבהכ"נ הגדולה באותו שבת, לכלל הכאה עד שפך דם עליהם, עם בסיסי ספרי סידורי התפלות שקרין שמענדר, שהיו וורקין וחובטין זה את זה, דמו להרוג אלו את אלו. בעו"ה היה הבית הזה בית מקדש מעט כמערת פריצים ביום הקדוש, ובעת המוכן לתשובה ולדרוש הרב תוכחה לעורר העם בתשובה, ומחמת האימה הגדולה וחרדה ובהלה, שנפלה על הרב אב"ד שלהם בעת ההיא הנ"ל, מיד נפל למשכב בבואו לביתו ולא הוסיף לקום, כי חלה חליו אשר מת בו, ואחריו נתקבל הרב מ' שאול ו"ל, ומת בדרך בגלוגא, ונתקבל אחריו אמ"ה ג בשנת ת"ע. לא שקמה חרב הקמטה ואש המחלוקת מתלקחת בתוך הקהל עד לב השמים, ומטר השלום לא נתך ארצה, לא שקמו ולא נחו רק חשבו לבלוע איש את רעהו חיים, וכבר הגישו עצומותיהם לפני השררה באמשטרדם, ופזרו ממון רב מאוד משלהם ומשל כיס הכנסת הקהל. ויד של צד החזן ר"ל היתה תקיפה, באשר היו בה בעלי כיסים גדולים שבאותו זמן, בפרטות האחים המפורסמים גאקישניץ, גברי אלמי שהשיגו עושר רב לא במשפט, וכן היה סופם. ביחוד ארון גאקיש באחריתו היה נכלל כמפורסם בעולם, שהיו רבים מבעלי בתים נתלים בהם. ואלה בעלי זרוע נלחמו עם הצד החלוש של החזן, הוא ר"מ אשר בה היו בעלי צורה, אנשי אמת ואוהבי יושר רודפי צדק, ונלאו לסבול עול העריצים הנ"ל, המתנאים על הצבור שלא לשם שמים, אף שכמעט שכנה דומה נפשם, ולא יכלו עמוד נגד עוי נפש הנ"ל, שהיו מוציאים על המלחמה ההיא סעות הרבה מקופת הקהל שהיתה בידם, והאחרים עם מעוטם וחולשתם בערך הצד האחר היו מוכרחים להוציא על זה מכיסם וממון עצמם במשפט העש"ג. לכן הייתה המלחמה כבדה עליהם, וכמעט קט כרעו ונפלו לפני האחרים שונאיהם מגדיהם, דקמים עליהם לאבדם ולכלותם, שלא לעיוב להם שורש וענף. ואי אפשר להיות כל כך שנאה עצומה

א) הוא הגאון מו"ה ליב קאליש בעל מחבר ספר גור אריה, וישיב על כסא הדכנות באמשטרדם רק בשנה ומחצה, וביום ז' כסליו שנת ת"ע עלתה נפשו השמים עיין בס' כלילת יוסי לרעמביצר (ד' צ"ח ע"ב).

בין שתי אומות והאמונות חלוקות ונפרדות, כמו שרבתה המשטמה
 בין שני אלו הצדדים של החונים.

ויהי כאשר קרב אמה"ג ו"ל אל העיר, הקדימו עצמן צד התקיפים
 הנ"ל, ושלחו שליחם לפניהם הוא השמש ר"ל ר"ע, איש דברים
 שיטעם דבריהם ויכניסם בלב אמה"ה ו"ל, למען ימשך אחריהם ויצדיקם
 בדיניהם, ולסייעם ברדיפות הצד השני, לעוקרם ולשורשם להשמידם
 מגבול ישראל, שלא יבואו לשום דבר שבקדושה, ולהודיע ג"כ כחם
 וגבורתם של צד ההוא, בהיותם העשירים, ורבים אשר אתם, ויש לאל
 ידם לנצח לשכנגדם, על כן אם יתמוך בידם, ויעמוד לימינם ולצדקם
 או טוב לו. ואמ"ה הנמיהם להיות בעזרם כשיהיה הצדק אתם, וכתורה
 יעשה, רק צריך לשמוע דברי שני בעלי הריב, והיה בכואו העירה
 ושמע מה בפי הכתות עצמן, אוי ישפוט צדק בין צד לצד כמוטל
 עליו. וכאשר עברו איוה ימים, ראו אנשי הכת העצומה הנ"ל, כי לא
 מצאו אצל אמה"ה מה שבקשו, כי הוא אוהב היושר והאמת, ולא רצה
 למסור הכת החלושה ביד שכנגדם למבח. מ"מ לא רפתה יד הכת
 המתגברת מלבקש דרכים, להביא את אמה"ה במסורת הברית שלהם
 וקשרם, להכרית הצד המתנגד להם, והבטיחו לתת לו עשרים אלפים
 זהובים מעות במזומנים, אם ירצה להטות אחריהם, ולהיות ידו עמהם
 להשיג חפץ נצחונם, ולהגבר על הכת האחרת להרסם ממצבם ולהדפם
 ממעמדם ולרמסם; וגבר זה, אם עדיין יסרב מלעשות רצון התקיף, ידע
 כי יתחפכו לו לאויבים, לסבב אליו פני המלחמה ולא תהיה לו ולהם
 תקומה. שכבר הפריזו והפרידו ממנו סך רב, כדי ללחום עם אויביהם,
 ואתם המון רב וכסף והזהב וכלי קרב שות שותו השערה, ולא יעמוד
 איש בפניהם. וכאשר נלאו ממועצותיהם ולריק יגעו לנצחו לאמה"ה ו"ל,
 להעבירו על דעתו ולעזוב מרתו הקדושה ומנהגיו האלהיים, אשר היה
 כל ימיו אב לאביזנים, ורב כח לאין אונים, וריב לא ידע יחקרו, כל
 יתערב עם שונים, לא יכיר פנים במשפט, לא ישא פני כל כופר ורב
 פנינים, הכסף נחשב בעיניו כאבנים ועפרות זהב לו, לא יגור מפני
 איש ולא ישוב מפני כל לעשות משפט עניים ונלחצים, בו מצאו מנוח
 כל דכאי רוח, ישבר מתלעות עול, משניו השליך מרף, לכן שם לאל
 מלחם. מקולם לא יענה מפחדם לא יחת, וישחק למורד ומתן. לא
 יאבה כי ירבו שוחד — או קרשו עליו מלחמה ובקשו לדחותו מהרבנות,
 ולהעבירו במלאות לו שלש שנים כשני שכיר, ויהפכו לו עורף וישטמחו
 בעלי חצים, וחשבו להבאיש את ריחו אצל השררה. אבל רבות מחשבות
 בלב איש ועצת ה' היא תקום, כי האנשים אשר נשאו את ידם בו

שבה מחשבתם בראשם, נדחו והוסרו ממיניו פרנסות, כאשר דמו לעשות נעשה להם; הם שלושה פושעי ישראל, ארון גאקיש, שהיה מגדל בלב וקורא לו שם כ', יורא פרינץ, ולמן קופרנעס, אלה הם פרנסים בימים ההם, והועברו בתוך זמנם הורדו מכבודם, וגברה יד הצד החלש, שיצא לאור משפטם אצל השררה, ונצח את כת העשירה והחזקה. בי בעלי השררה לא היו לוקחי שוחד, ועל פי השררה נתמנו מיד תחתיהם שלשה פרנסים טובים וישרים מאנשי צד החלש. ולאמ"ה ז"ל נתקיים שמו רבנות שלו בכל תוקף ועז, כל ימי חייו לא יורשו להעבירו, כי גדול שמו בגוים ג"כ, שתורתו ואמונתו מכרות. ובפרסות עשירי עם גבירי ק"ק ספרדית שבאמשטרדם היתה ידם עם אמ"ה ז"ל בעת ההיא, והמה תקופים גדולים בעיר, אהובים אל שרי יועצי המקום, לכן לעת עברו כח הצד התקף של אשכנזים, להפיק זמנם נגד אמ"ה בכל כחם ואונם, ולא יכלו עמוד מפניו כי ה' הדפס ממצבם כנ"ל, אף הכת המהנדרת צודרת היתה לו כדוכים וואבים, וגחלי רתמי התגרות והתחרות בערו תחת האפר, וחרכ הקטטה לא שקטה, אבל ארבה רבה משממה, על אודות השלשה פרנסים בלתי טובים לישראל קמני הערך שנכחדו בירח אחד, שנפל מהם ונעשו שפלי בך, כי הוסרו ממינוים הוך זמנם בנוכר, אף אם לא היה כיבולתם להרע לו מאומה, מחמת גדולי ק"ק ספרדים שהחזיקו במעוז אמ"ה ז"ל.

אף הרשעים כים נגרש, עמדו על המשמר, מתאווים ליום אנוש, ואחריתם כיום מר, עד שגרם העון, ובא שטן וערבב את העולם, הוא היצר הוא הנחש הצפעוני, התיעב חיון הצבעוני, (*) אשר בלבב ק"ק ספרדים עם אשכנזים יחד. אז יחלק לב כל העם לשנים, מיימינים ומשמאילים; אמנם מתחלה היה כל ק"ק ספרדים כאיש אחד לב אחד לאביהם שבשמים, והם שהעירו ועוררו את האהבה, אשר אם יתן כל הון ביתו וגו', ובאו אל אמ"ה ז"ל לרדן דינו של זה הצבוע, איש ורוע, ולחקור את ספרו הפסול וגרוע, עומד כחרום ושרוע, ברצותם לסמוך דווקא על אמ"ה ז"ל, בירעם והכירם אותו לאיש אמונה, עמו חכמה והתבונה, ופסלו את רבם ר"ש אאילין⁷ בראשונה, (ב) מפני שכבר היה נחשד בעיניהם, מחמת מקרה אחד בלתי מהור ביצא בו,

* אאילין

(א) בראשית (ל"ז, י"ב).

(ב) כן חתם את שמו על הפסק של בית דין מאמשטרדם נגד החכם צבי, ז"ל: שלמה בן כהנא ר"ר יעקב אאיליון ולה"ה, והפסק דין ההוא נרפס בראש הספר הנד צבי ע"ש.

שקדם למאורע הרע הלו, בענין כתבי מינות של האפיקורוס
 קרדוויג, שהובאו לאמשטרדם בשנה שלפני זו, שבא בה חיון,
 והיו כתובים בלעז ספרדי, ולעז עליהם מדינה כל המון האיש
 הישראלי, בקרא אותם תסמר שערת בשרו מגודל האפיקורסות
 המתחלה בתוכם, והמורה שלחם הנ"ל הכשיר אותם, ואמר שהם
 טובים קדושים וטהורים, אבל לא הועיל אז, כי שרפוס אנשי מעמד
 בפניו, שכולם היו מכינים אותם, לפי שהיו כתובים בכתבם ולשונם
 ספרדית. ומן אז והלאה היה מורה שקר הנ"ל חשוד על הדבר,
 שדבקה בו וזהמת אמונה כוזבת של ש"ץ, וכפי שמוזכר בספר
 "מלחמה לה", ו"שבר פושעים", נתברר שכבר היה מהם ממש לשעבר,
 ואע"פ שכבר נפרד מהם וחזר לדת יהודית, מ"מ נשארה [מי] נא
 בלבו, ומצא מין את מינו וניעור. לכן עתה בהתחדש ענין הרע הלו
 של חיון, לא רצו לסמוך עליו כלל מתחלה, ולא במחו בו
 בדבר האמונה החמור מאד ויקר במציאות, ולכן הסכימו פה אחד,
 לשלוח אל אמ"ה ז"ל לשמוע דעתו, ולילך אחר עצתו לעשות כהוראתו,
 כי גדול שמו ועניניו אצלם כיחיד בעולם לענין ההוראה לקיום הדת.
 וכאשר כה עשו ומסרו בידו הספר, לעיין בו זמן מה, כי בתחבולה
 גדולה ובכפיה בא לידם על שעה מועטת, ועיין ספור המעשה
 בקונטרסים הנ"ל, (א) ונתנו החרב ביד אמ"ה לעשות דין האיש ההוא, אויב
 ה', אשר חשב להדיח כללות יהודית באמונתו הברויה החדשה, ויצא
 לעקור ביצתן של ישראל מסורת אבות, כאשר נתברר הכל ככל בתי
 דינין שבישראל ממזרח וממערב; כולם הודו לאמ"ה ז"ל, על אשר
 קנא קנאת ה' ועשה משפט חרוץ באותו עוכר ישראל, להרחיקו מנכול
 ישראל, ואחר מעשה נתגלו עוד הרבה מתועבותיו, כי הסית ועשה
 מעשה בלעם ונימא את הארץ הקדושה, לא תכיל הארץ כל דבריו,
 זכבר בא כל זה בדפוס בכמה קונטרסים.

אכן בק"ק ספרדים רקד השמן ביניהם בעת ההיא, ועוד
 בעיניהם כמעט קט. אחר שחזרו ולקחו הם המרס הנ"ל מיד אמ"ה
 ז"ל, קבלו דבריו ועשו מעשה גדול על פיו, לגרש התועב חיון מבה"כ
 שלהם, שוב נמלכו לסתור כל מה שבנו, הפך לכס לשנא אמ"ה ז"ל,
 ויפנו אליו עורף ולא אבו שמוע אליו, עשות משפט באיש ההוא,

(א) כונתו על ספר מלחמה לה', וספר שבר פושעים, ושם הספר של חיון
 בקרא: עוז לאלהים, ונדפס בשנת תע"ג בעיר ברלין בהסכמות רבנים רבים.

ואחר שכבר עשו מעשה כדברי אמ"ה ז"ל, ודחו לחיון מכה"כ
בבזיון גדול, והרחיקו אותו כפסקו והוראתו של אמ"ה, אחר זאת חזר
בהם וסתרו בנינים והכשירוהו לבוא בקהלם, ועשו לו כבוד גדול.
ועיקר הסבה מחמת שהלך המורה שלהם הנ"ל, שהיה אחוז וקשור
בחיון, ועשה במחשך מעשיו בעצה אחת, בא אצל כל אחד מפרנסי
המעמד לביתו, והתנפל לרגליהם, בכו והתחנן להם, באמור אליהם:
אף, הוא חוטא ואשם, והלא יש להם לחוס על כבודו שהוא כבודם,
ואנה ישאו חרפתם, איה יוליכו כלימחם, לקיים החשך והלעז שעליו
היותו מכה ש"ץ, ולהגדיל איפת מעלת רב האשכנזים על חכם
הספרדים, והמוענים שיש להם יתר שאת ומעלה על אשכנזים: מאז
הוסדה הקהלה היו האשכנזים ירודים ומוכנעים תחת ק' ספרדים
שבאמשטרדאם, בהיותם רוב בנין ורוב מנין בעושר גם כבוד יחס
וגדולה, גם יש להם דין קדימה בזמן, כי ע"י הספרדים האנוסים,
הנמלטים מארץ שפניא שקבעו דירתם באמשטרדאם, כמעט שנעשית
מדינת הולאנד חפשית לעצמה, כי פרקה מעל צווארה עול מלך
ספרד, ונעשו כל יושבי הארץ בני חורין, ונתנו רשות לכל אנשי
אמונות ודתות שונות להחישב בתוכם; משם מצאו להם מנוח אנוסי
ספרד בתחלה, ע"י איש יהודי מעמדיו שהביאם שם לאמשטרדאם, ומל
אותם והורה להם דת יהודית; אחריהם נמשכו גם הידודים מארץ
אשכנז ונתיישבו בעיר. לכן הניחו להם כבודם להקדימם בכל דבר,
ביחוד מחמת עשרם של הספרדים הראשונים, הבאים לגור בארץ
הולאנד, כי היו מגדולי המלכות בספרד, והביאו כספם וזהבם אתם,
עשירות גדולה מאד, לפיכך היו חשובים ומכובדים אצל השררה.
והאשכנזים שבאו לשם מתחלתם שפלים כנגדם, בהיותם קטני הערך
בענין העושר והגדולה בימים ההם — ועתה ההפך עליהם בלהות
נתחלפה השטה, תחתונים למעלה ועליונים למטה. וכוה וכוה דבר
האיש ההוא, וגנב לבכם אשר היה שלם עם ה' מתחלה בחלקת
לשון נכריה ובחנפי לעני מעוג, להטות דעתם אחריו, באמור להם:
אע"פ שאין הדין כך, השעה צריכה לך, לחפות על כבודם וכבוד
קהלתם הראשית, שלא לקבל עליהם גזרת הפסק של רב האשכנזים,
ולהתחרט על מה שעשו בראשונה כדן וכשורה, שלא לישא פנים
בתורה עתה; ע"י בכיות תחנון ובקשות והתנפלות והתנכלות כנגבת
דעה, ע"י רבות אמרים וחלקת שפתים הדיחם השיאם ויכול להם,
לשוב לסתור בנין עצתם הראשונה, על המוכה להנחם, הטבעו בבזון
רגליהם ולשון רכה תשבר גרם המעלות, שהסכימו לעשות כדבר הזה,

א"ל

א"ל
א"ל
א"ל

א"ל

א"ל

א"ל

אשר לא יעשה בישראל; בפיתוי הכריחם ודעת הנהגה מדינית שקרית
שקורין פוליטיקא, היא שהסיתה אותם להיותם נסוגים אחור לשקר^א לשקר
באמונתם, לכרם ברשת המעייה לנצחם. פרשת הדברים שאירעו בכל
זה, ותחבולות, וכלים מכלים שונים ומשונים שקרים מרים שנעשו^ב
ונתהוו בענין כבר נודעו ונשמעו בין החיים עדנה, וזוכרים היטב
עניני המאורע הקשה ההוא, שעדיין לא נתיישן חמשים שנה; גם
נתפרסם בכמה חבורים וקונטרסים, שנדפסו על זאת בעת המלחמה
הנכבדה ההיא, שנמשכה כמו שנה תמימה; וביחוד קבעם בדפוס
המפורסם בשמו חכם חגיו ע"ה, הנכנס בתגר הזה ראשונה, והציע
ספורי המעשה בקונטרס "מלחמה לה", ו"שבר פושעים", וזולת; וכבר
עלי להציג כל הפרטים ההם, ולהעלותם על ספרי זה הנה, יכילו כמה
יריעות והמה לא יכלו. גם צרות אחרונות משכחות את הראשונות,
וריה לצרה בשעתה (ואפי' המאורע הלו שלנו בעצם אשר עוררני
להעלות על ספר מגלה זו, לתת זכר לנפלאותיו של ה"ת וחסדיו,
חדשים עם ישנים, אב לבנים יודיע על אמתו, וכל מה שאירע לאבות
אירע לבנים, אין אנו מספיקים לכתבו כולו, בכל פרטיו לכל משפטיו,
ולכן לא אמפל בזה שכבר עבר יותר מארבעים שנה א). וגם כי קטון
ברעת הייתי באותה שעה, עם שהתחלתי לפרוח כפרחי כהונה,
המפציעים מוחו של זר שישמש, וכצעירי הלויים הרימותי קולי קול
יעקב, ונתתי ידי ואצבעי בין הנימין, להעלות זכרון בספר מעין
המאורע ההוא, בלי להטות ימין ושמאל, רק העיקר והמרכז שעליו
יסובו קוטבי מגלתי זאת הענוגה והרכה הצגתי לפניך קורא אהוב
באמת ובאמונה לרוב פרסומו, למען הציל אותך ממהמורות המכשלות,
ולתת לך היום ברכה, ולירע ולהודיע כי במקרה אמ"ה ז"ל,
גם ככה קרני במקרה של אייבשיץ, ממש דומה בדומה, מה^א שאירע
לאב אירע לבן: שמתחלה מכרוהו בידו אנשי נ"ק להודיעם
משפטו וטיב קמיעותיו, אחר כך נחמו על זה הצד המתגבר בשקר,
ובכלים רעים הנ"ל שנשתמשו בהם גם במאורע שלנו כפלי כפלים, לא
יאומן כי יסופר שאירע מעולם דוגמתו, בכחש ובכזב, ובעצמו כי, כחשו
ב"ה ויחללו כבודו, וימירו כבודם מפני כבוד בשר ודם, אשר נשמה

א) כוונתו שעברו ארבעים שנה מן העת שנדפסו התכונים של מהר"ם חגיו,
ואין בזה סתירה למה שאמרי מקורם חמשים שנה, כי שם כוונתו על ענין המאורע
בכלל.

באפו, מורף נפשו ואינו רק בצורה חומרית אדם, ובמפשותם מצאו כקן קולמוסא ידם, לחפות עלי דברים אשר לא כן בלי בושא בהצותם על ה' ובהיודם, אף שוב נמלכו הרשומים שבהם, והכירו דרכיהם הכלתי טובים, והתאוננו על שנשקעו בטיט הכסלות והעורות עד קדקדם, וקצתן שבו אל ה' בכל לבבם ומאודם, וכמש"ל בס"ד.

נשוב למקום שהיינו. כי הספרדים ברצותם לנצח על כל פנים, ולהשיג חפצם בכסוי קלונם, ולהמיר קלון בכבוד קונם, ובראותם כי לא יכלו לכופ את אמ"ה ז"ל, להחזירו מדעתו בכל הפיתויים והגזומות, הגישוהו אל המשפט בערכאות, ובקשו מהם, שהם ידינו דין זה לראות מי הצדיק, אוי לעינים שכך ראות ואונים שכך שומעות, עד כמה גברה אהבה הנצחון באנשים האלה, אשר גדלו בנימוסי הא"י, למסור דת האמונה ביד אנוריות של נכרים, המה ישפטו בין היהודים ויכריעו ויפסקו הדין עם מי משני הכחות (כזה וזה עשה ג"כ, אייבשיץ, וגרוע הרבה מאד, כי קרא לפרופעסארם של נכרים"מכמה מקומות, להעיד עלינו" אל המיר"ה, שהוא הצדיק בדיונו, וכן עשה בפועל, וקבעו דבריהם ברפס, ואחד מהם כתב למלך שהוא יודע ודאי בהנ"ל, היותו נוצרי גמור כמו שהיה ג"כ חיון רבו לבו שלם באמונתם עפ"ה"א), לכן מחוייב, המיר"ה להצילו מיד רודפו, על אודות האמונה שלו, וצריך שירדוף אותן על היותם מתנגדים לו לעכבו ולמנעו מהתנצח). לכן בראות אמ"ה ז"ל קושי ערפם, ושגם הספרדים אוהביו מתחלה מרדו בו, והעיו פניהם כל כך שנלוו עליהם גם הכת המתנגדת של האשכנזים הנ"ל שהיו שמחים לאיר: עכברא ושונרא עבדו הילולא מתרבא דביש גדיא; ונתיירא שלא יתחלל שם שמים, שיהיה מוכרח להראות בספר נדפס ממחבר שנקרא בשם חכם ישראל, עם הסכמות מחכמים גדולי הדור, דברים זרים ומרים באמונת ישראל; לפיכך פנה משם עוב מקום כבודו, ועקר דירתו עם כל בני ביתו, ששלחם לפניו אל ק"ק עמדת הסמוכה. ועברנו דרך ים כה בספינה, אמנו הרבנות ע"ה וילדיה הרכים באמצע ימי החורף, והוא ז"ל נסע ללונדון, על פי בקשת והפצרת הגבירים אנשי ספרדים מלונדון, שהיו חפצים לראותו וליהנות מזיוו והדרו (במרם יעתיק מאותה מדינה וליסע אל ארץ פולין, כאשר הסכימה דעתו, מן אז החלה לעלות

אגדל יס

אגדל יס

אגדל יס

אגדל יס

אגדל יס

אגדל יס

אגדל יס

אגדל יס

אגדל יס

אגדל יס

(א) ר"ת: על פי ספר הזהר, ומי שכתב זאת למלך הוא הפראפ' דויט מעגרלין מפר"מ (עיון בס' עדות ביעקב דף י"ט ע"ב).

משאת המלחמה ורבה משמחה), כי גדול מאד שמו ושמעו השוב
אצלם, גם מאז בהיותו ר"י ורב בקלויז דאלמנא. כי אירע אז שדרש
חכם נישו האב"ד של ספרדים שבלונדון דרוש על ענין המנע שהוא
הי"ת בעצמו, ועל דבר זה נתעוררו עליו מדרנים, לפי שהיו שם ג"כ
שני צדדים חולקים ונפרדים, שאנשי הצד האחד היו לו אויבים לחכם
ר"ד נישו, ואורבים למצא לו עון אשר חטא מינות ח"ו, ועשו שערוריה
ורעש בקהלם על אודות הדרשה הנ"ל, ונתרצו לכתוב לאמ"ה שידין
ויבריע ביניהם, וכאשר יגזור אומר כן יקום, וכן עשו, והוא ז"ל מלא
ידיו לה', וכתב אליהם תשובה ופס"ד על זה הענין, הלא הוא בספרו
סימן י"ח^א), ובבוא דבר תשובתו הרטתה בדפוס גם בלעז ספרדי,
באופן שכל העם הזה על מקומו יבוא בשלום. ויצו אנשי מעמד דקהל
ספרדים בלונדון לקבלו לרב והאב"ד עליהם, ונדרו לו שכר גדול, הרבו
עליהם מודר ומתן, קצבו לו חמש מאות לשרין מקופת דקהל, ובעד
חמישין לשרין אחרים רצו להיות ערבים בדבר, באופן שתעלה הכנסתו
לפחות אלף לשרין שמערילינג לשנה, אולי יתרצה להם, ולא קבל עליו,
כי אמר אשכנזי אנכי, ורוצה שישאר זרעי וי"ח גדלים ומונהגים בדרכי
אשכנזים. והיה ירא שלא ילמדו בניו ובנותיו דרכי בני מדינת הים ח"ו,
לכן נמנע מזה, ונשאר ר"י בקלויז דאלמנא, שלא היה לו ממנה
הכנסה רק ששים ר"ט לשנה, עד מות חמיו הרב הוקן אב"ד דג"ק.
וכן קראוהו גם קהל ספרדים דליגורנא להיות להם לראש ולקצין,
וקבעו לו שכר גדול מאד, ולא שמע אליהם ג"כ מטעם הנ"ל. רוח
המושל לא עלה עליו, מקומו לא הניח, הכסף והזהב לא הטו את לבבו
במלא נימא לעזוב מדרתו האלהית, בבחרו שמירת קיום מצות תורת
אלהיו לו ולזרעו, שלא יבשלו במנהגי הארצות ההם, מאלפי זהב
וכסף.

נשוב לענין. כי בגלל הדבר הזה וכיוצא בו (עשה [חסד] לֵקָה אֲשֶׁכְּנוּם שְׂבֻלוֹנְדֹן, שְׂנוֹלְדָה שֵׁם ג"כ מריבה על אודות גט הנתן שם, שֶׁשְׂבִיל דְּבוּר קָל שֶׁאָמַר כ"י מֵרֵדִי הַמְּבוֹרֶנֶר²) רצו שונאיו חנם לבלוע חיים על לא דבר, ואמ"ה הצילו משני אריות, אשר כמעט היה טרף לשניהם, ונוכח כל המאורע בקונטרס נקרא „מעשה רב“) זכרו לו הַחֶסֶד, אַהֲבָה יִשְׁנָה לֹא הֶעֱלָתָה חֲלוּדָה, וְכִשְׁמַעֲם כָּל הַנַּעֲשֶׂה עִמּוֹ

[illegible]

באמשטרדם, ושהסכים להעתיק דירתו משם ללכת לגור באשר ימצא, השתקקו מאד לראותו ולהקביל פני שכינה לזכות במצוה, ויחלו פניו שיבוא גם אליהם כמרים נסעו לפולין. גם הוא ז"ל נעתר להם נמצא לבקשתם, ונסע ללונדון על ימים אחדים הוא לברו, ונעשה לו שם כמעט כבוד מלכות, כי הלכו הראשים מקהל ספרדים לקראתו באניות מלוכה, וכל העם המון ישראל שבעיר לונדון מקצה באו מהלך רב להקדים עצמן לבוא לקבל פניו בדרך, ותהום הקריה לונדון רבתי עם מקול ההמון הגדול, ועם רב נאספים להקביל פניו. ושאלו אותם השכנים מה זה ועל מה זה, מה יום מיומים, ושמא משיח שלכם בא. וכל קהל ספרדים עם האשכנזים עשיריהם וגביריהם עשו לו כבוד גדול לא נשמע כמותו, וכל אחד התאמץ להראות לו כבוד וחבה יותר על חברו, והיו משכימים לבית אכסניא שלו, שהיה בבית הקצין כ' יוסף לוי, לדרוש שלומם וליהנות מזהר תמונתו ולהשתעשע בשמע חכמתו. ובצאתם ממנו נתנו מאה ברכות להאכסניא, שזכה לכך להיות איש אלקי כזה שרוי אצלו. והנה חלו פניו רבים גבירים וקצינים כבירים, לקדם פניו כפני אלקים, בתשורות ודורות איש כמתנת ידו, בקשו לתת לבסוף מוצא, יובילו שי למורא, רק שיהא להם הזכיה שיקח ברכה מאתם, ותמורתה יקבלו הברכה מידו, שיהא נחשב בעיניהם כהקרבת בכורים לאיש האלקים, אך הוא לא רצה לשנות מדתו אפילו בשעת הדחק הלזו, ולא חפץ לקבל מתנה משום בן אדם פרטי, אף ע"פ שהיה רחוק מאד בעת הזאת, כי הכסף אז מכליו, שאפילו כלי כספו אשר הביא בידו לאמשטרדם הוצרך למכור. שם בעד סך אלף ר"ט או יותר לפרנס את ביתו שם, כי לא הספיק לו שכר הרבנות והכנסה הקצובה, לפי שהיה מפולו מרובה, ועתה בשומו לדרך רחוקה פעמיו, עם כל בני ביתו משא כבוד מאד, אפשר יותר מעשרים נפשות, גדולים וקטנים וילדים רבים, היה צריך להוצאה גדולה מאד בהכרח; לכן עם שהשליך על ה' יהבו ככל לבבו נטה שבמו לסבול גורת המקום, ולקבל מכללות הקהל ספרדים את אשר הביאו אליו נדבה בכים אחד, חמש מאות לישרין שמערילינג. והגיד לי ר' אברלי הידוע, שאם היה אמ"ה מתרצה לקבל מיחידים בעצמם כמו שבקשו על זאת כנ"ל — וגם ר"א הפציר בו על דבר הזה ולא הועיל — או היו כמה גבירים רוצים לתת לו קרוב לזה הסך מאחד מהם, ר"ל ד"מ שלש מאות, ארבע מאות, או חמש מאות לישרין שמערילינג לאיש אחד, באופן שהיה יכול להשיג שם עשירות גדול, אפשר עשרת אלפים לישרין בעד החמש שקבל מכללם, אם היה נבהל להון. רק את הסך

אברהם בן יוסף חתני

הנ"ל קבל מאת פו"מ הקהל בעד כולם, וזה מפני ההכרח העצום. אחר זאת נתפטר מהם ושלחוהו בכבוד גדול כביאותו. וכן כשהגיעה לשם שמועת פמירתו עשו לו כבוד גדול במותו, ועשו לו זכר ארון אחד שחור, וכל בית הכנסת מלוכש שחור, וישבו הקהל לארץ בוכים ומספידים עליו, כמתאבלים על מלך ונשיא. רק עוד אחת אספר, מה שקרה עמו בלונדון במרם נסע משם: כי פו"מ ק"ק ספרדים לרוב חבה יתירה ואהבה עזה בקשו ממנו שישאיר להם דמות דיוקנו חקוק משוח בשער, לזכרון טוב ושארית חביב, ועם כל הפצרתם לא הקשיב לדבריהם, כי היה בעיניו ו"ל מעשה זר, ועם כל זה הם לא שקמו. ולא נחו, עד שעלתה בידם בקשתם וחפצם הלך בתחבולה גדולה ע"י אומן נפלא, שגנב צורתו בלי הגיד לו ע"י שספר עמו, וכלי אומנתו הכין לו בחוץ בחדר אחר. ואמ"ה לא הרגיש ולא ידע מזה כלל, עד שגמר המלאכה, ומצאה ידו די הציור דמות תבניתו בשווי גדול, מופלא מאוד בעיני מכיריו ויודעיו, אשר מתחלה בראותי תמונתו המצוירת בלונדון, נרתעתי לאחור כאלו עומד חי, ונעשו ממנו העתקות, ונמכרים ביוקר ומצוים על הבערש בלונדון. ועיין שאילת יעבץ סימן קע"א מ"ש מזה הענין בס"ד. מלונדון חזר אמ"ה אל בני ביתו, ובכאו לעמדם סמוך לפורים, וספר לנו מהניסים שעשה לו ה"ת, כי היה בסכנה גדולה על הים, ושהה שם עד עכור ימות החורף. שם קבר אמ"ה ז"ל בתו קטנה.

ואספרה נא את אשר קרה: אחר הפסח נסע משם עם כל בני ביתו. ואת יהודה שלח לפניו, להורות לפניו ארצה פולין, הוא גיסי ר"ל א) עכב"ב. (שם נמצא בעת ההיא הנאב"ד מפראג מהר"ד אופנהיים, והוכיחו אמ"ה על פניו נגר כל הקצינים העומדים שם, על שהיה עוזר לחיון ומחזיק ידיו בסתר) והוא ז"ל עם ב"ב נשתתה בדרך כהנובר איזה שבועות, עד אחר חג העצרת, כי עכבתו הקצינה סערכי, אלמנת הקצין המנוח הנדיב ר"ה הנובר הנ"ל א). כי חשבה להחזיקו אצלה מספר ירחים, על דעת שיתקן לה עניניה המסובכים עם חתנה, שנמרדה עמו במשפטים ומכסוכים גדולים, על אודות אשר לא שמעה בקולו של אמ"ה אשר יעצה לשובתה, ובפעם הראשון שמעה אליו והתנהגה ע"פ עצתו וטוב לה, ואח"כ נמתה מן הדרך וקבלה

(א) נקרא אריה לייב והיה אחרי כן רב באמשטרדם וגדול שמו בישראל.
(ב) נזכר מקודם (צד 12).

מיועצים אחרים אשר יעצוה לפי דרכם, על כן נתקלקל כל הבנין שבנה לה אמ"ה מתחלה כנוכר; לכן עתה בעבור כבוד אמ"ה דרך עליה חשקה לעכבו שם, והרבחה עליו רעים עם מהר ומתן מאד, כדי להמות דעתו לכך, וכבר היה נסכם לתת שאלתה ע"פ התנאים האלה, דהיינו שהתחייבה לתת לו אלף וחמש מאות ר"ט, על מנת שיתעכב שבועות ארבעה או שש לכל הפחות, ובתוך זמן זה יקבל שכרו מו"מ ר"ט משלם^א), בין יעשה ויפעל דבר למובתה בין לא; נוסף על זאת התקשרה לתת לו לכל נישואי בן ובת מאה אדומים, אם יתרצה להשהות בהנוכר ולעסוק בעניני הריב שלה עם חתנה משך זמן הלז, ועד"ו הושווה אמ"ה עמה; אך דבר אחד בלתי הגון שאלה זאת האשה, והוא שבתוך זמן זה שיתעכב אמ"ה ו"ל בביתה לשקוד על תקונה ישלח את אשתו היא אמי הרכנות ע"ה עם כל ב"ב לק"ק פאן, עיר קטנה רחוקה משם איזה פרסאות, ובשביל דבר זה ששאלה שלא כהוגן נתבטל כל הענין. כי כשמוע אמ"ה ו"ל הרע בעיניו מאד, שיעלה זאת עה"ד לשלוח מעל פניו אשתו ובניו, ואמר, שאפילו תתן לו כל כספה וזהבה לא יסכים לעשות הרבר הזה. על כן הניחה והלך לו באשר ילך.

מגמת פניו פולניא, ועבר דרך הלבדשטט, והק' ר' בנימן עשה לו כבוד גדול, וקבל כל בני ביתו בשמחה ימים אחדים, ושם כתב אליו הרב ר"מ בעל נור הקודש^ב) השגות על תשובה אחת כ"י שמסר לו אמ"ה לעיין בה, ולא מצאה ידו די השיב לו בדרך, ולקחתי אני כתב השגות הלז תחת ידי לעיין בהם כאשר תמצא כקן קולמוס ידי ולהשיבו דבר; משם בא לו לברלין, נתארחנו בבית דודי המנוח איש צדיק תמים כמו' וואלף מירלש"ע"ה^ג), ושהינו שם איזה שבועות. ובדרך היה לנו אחריות גדול מפני חיל מלך פרייסן, שהיו עונרים בדרך ההוא, לכן לפעמים היינו מוכרחים להתעכב בדרך במלון, וב"ה שהצילנו מכל שמן ופגע רע. שם בבית דודי נתתי ידי ואצבעי לכתוב תשובה להשגותיו של מהר"ם הנ"ל, ולאדם לא הגדתי מה אני עושה, עד שבאנו לברעסלוי וראה אותה אמ"ה; אז לקח לו פנאי

אדמו

אינקל

(א) ר"ת: מ"ו מאות ר"ט.

(ב) הוא הרב מהר"ר יחזאל מיכל מגלוגא, עיין שה"ג מ"ג (דף צ"ז ע"ב סימן קצ"ד).

(ג) בנו של האב"ד מהמבורג מו"ה משלם זלמן מירלש, ועיין בספר זכרונות מרת גליקל האמיל (צד ר"ח).

ועיין בה בחברת גיסי הנ"ל, והנאהו מאד ונשקני על ראשי, וקרא עלי המקרא הזה: שפתים ישק משיב דברים נכוחים, הלא היא כתובה על ספר „שאלת יעב"ץ", ואני אז כבן שש עשרה שנה. אכן לא גמרתיה בעת ההיא, כי רחבה ונסבה למעלה, והיתה מונחת כמה שנים בלתי נשלמת, עד שהייתי לאיש וישבתי על כסא ההוראה, אז נתתי אל לבי עליה והשלמתיה בעזה"י.

מברלין נסע אמ"ה עם כל ב"ב, ובאנו לברעסלוי וישבנו שם איזה חדשים עד אחר החג. שם עשה עמי שידוך, ועם שדברו בי נכבדות להשתדך עם קצינים גדולים, שהיו רוצים להדבק בורעו, לא נמה לבו אחר הכסף, ושדך אותי לקחת לי לאשה את נכד הנאון מו"ה נפתלי כ"ץ זצ"ל, שהוא עצמו היה לו כח והרשאה מקצין מופלג מווילנא לבדוק ולנסות אותי ולעשות עמי שידוך, ולקבל כמה אלפים בנדוניא. הוא היה ז"ל שדכן לבת בנו, כאשר היתה לו חבה יתירה נודעת וקירוב הדעת עם אמ"ה ז"ל, ביחוד אחר המאורע הרע של חיון, שבעברו העתיק אמ"ה מאמשטרדם ועזב מקום כבודו. גם חותני הזקן הנ"ל סבל אונאות הרבה על דבר המחלוקת לשם שמים הלזו, וכן היה גם הוא ז"ל נודד ממקומו וכגר בארץ, על כן היו אוהבים זה את זה מאד וחשקה נפשו של הנאון כמוהר"ן כ"ץ להתחתן בי"ה עם אחד מבני אמ"ה, וכאשר הכירני רבקה נפשו בי להשיא לי בת בנו הרב כמו"ה מרדכי כ"ץ ז"ל, שהיה אב"ד בק' ברודא בעת ההיא *). וגלה הדבר אל אמ"ה, איך ישר וטוב אני בעיניו, בכן אם כשר הדבר לפניו כמוהו, טוב תתן כתי נכדתו אלי מתתו אותה לאיש אחר, כי חפץ הוא בבן יעקב, שהוא דבר נאה ומחקבל אל משפחתו. מתוך הדברים ששאלו זא"ו כמה אתה נותן לבתך כו', מיד נתפשרו נתרצו ונתקשרו יחד, עמדו וכתבו הדברים הקנינים באמירה, שאקח בת בנו של הנאון כמוהר"ן כ"ץ הנ"ל לאשה, ושהוא יפריו לנזן סך אלף ר"ט, ונתחייב לי מזונות ארבעה שנים, ואמ"ה ז"ל יתן לי מלבושים ומתנות לכלה לפי כבודו בלבד לא זולת, היא היתה זוגי הראשונה, וקבע זמן החתונה לשנה הבאה, ושבח הנאון הנ"ל בי מאד, כאלו מצא מציאה גדולה, ואמר שהוא זווג מן השמים, עליין מאד נעלה, כאשר היה שם בת זוגי רחל נאה לשם תולעת יעקב.

(א) ואחרי כן היה אב"ד ור"ם בק"ק פוזנא והגליל, ובשנת תצ"ג בא בחסממתו על המ' שו"ת אכן השהים, עיין בס' כלילת יופי לדעסביצער (דף ע').

מברעםלוי נסע עם אשתו זו ביתו וכל אשר לו לפולין, אל עם אשר לא ידענו ולא שמעו לשונו. והיה זה בתחלת ימי החורף ואמי מורתי הרבנית תנצב"ה מלאה הלכה בכל הדרך הקשה והטלשול הכבד הלן. וכבר קרבו ימיה ללדת, נמשכה כחבלי עבותות אהבה למקום, לא נתרעמה ח"ו על אמ"ה שהשלך הרבנות דאמשטרדם אחר גו, והלך גולה עם עשרים נפשות או יותר אל אשר לא ידע אנה ישארו רוח ה', לתור לו מקום מנוחה עם חיל כבד כזה; את הכל קבלה וסבלה, ולא היו פניה רעים וזועפים כלל, לא כנשים שאננות תרגונה בנפשות אוסף בלי יבוא א'; אבל היא היתה בעצה אחת ובהסכמה אחת ולב אחד לשמים עמו ז"ל, לקבל עול גלות שלמה ולבוא לארץ פולין; אכן לא נמנעה לשום לדרך פעמיה, גם כי היתה אז בחודש שמיני וחשיעי להריונה, הלכה אחריו בארץ לא ידעה. ובעת הקור הגיע לא עצרה הגשם והשלג, להגיע אל פרק בתולה נשאת, היא אחותי החסידה מ' נחמה תחי', שנשתדכה לנכדו של הק' הרבני ר"ה וויטשיו מאפטא ב). בתוך כך נשרפה ק"ק אפטא עד היסוד, והוכרז אמ"ה ז"ל לנוד ולגור בארץ באחד הכפרים הסמוכים לה. שם ילדה אמי מורתי הרבנית בת, היא היתה האחרונה אחת שהולידה לאבי חמשה עשר ילדים, ותעמוד מלדת, ושם השיא את אחותי הנ"ל. אחר זאת בא אליו ר'ץ מיוחד מהמבורג, ששלח אליו הק' ר' אברלי לונדון, [וא"פ גיסו] שהיו תובעים זה את זה, כל אחד טען את חבירו שמגיע לו משכנגדו סך עצום מאד, והגישו עצומותיהם לפני אנשי הקהל דאלטונא, והעמידו הקהל שידונו בניהם רבנים ממוצעים לפניהם, כאשר יבחר להם בובל"א וובל"א, כי לא בטחו ברב ודיינים שלהם, לענין גדול וכבד כזה, שכל אחד מהצדדים רצה להוציא מחברו, סך ממון עצום ורב מאד; בכך נחר לו ר' אברלי את אמ"ה ז"ל, שידעו והכירו משנים רבות, שיכול לסמוך עליו בעל עמוד ברזל בענין הדיעה והחכמת התורה שגלוין לו שערי אורה, וחקור דין ואהבת האמת, ודעה ישרה, עצה ותושיה, דורש משפט ומהיר צדק, ובתב אליו ר"א שימלא לו כל רצונו בשכר מרחו ועמלו לקבל עליו טלשול הדרך הרב, גם כי היה באמצע החורף, רק אל יעמוד אחר, ולא יעצור לרכוב לבוא אל המבורג ע"י א' האפשרי למקום המשפט.

שמואל מוסקוביץ
שם ג' יוסף מילר
פאליק קרניץ
דודי. מנחם מל
שמואל

א וכל היותו
שבו אליו
מלכותו
מלכותו
מלכותו
מלכותו
מלכותו

(א) מליצת ישעיה (ל"ב י').

(ג) ר"ת : על זמן .

ובהגיענו לברלין עסק עמו באיזה תרופות שלקח מ
 מהרופאים ולא הועילו לו מאומה. המיחוש הלז הת-
 עלל בי אחרי זאת כמה שנים ועם ששאלתי ג"כ לרופ-
 אים וקבלתי מהם רפואות לא עלתה ארוכה ללמד למחלתי
 עד אחר שנים רבות והרגשתי בעצמי שלא היה ד"א רק
 ריבוי דם העב שנאסף בי הוא שארם לי בעוונות הביא
 עלי הצרה הזאת שטשך עלי סעיף ממרה שחורה ולא
 הניח לי לישון. והרבה שנים עברו עלי בזאת המחלה
 שכמעט לא טעמתי טעם שינה והייתי מתגולל על המטה
 מצד אל צד בדאגה יגון ואנחה כן הנחלתי לי ירחי
 שוא ולילות עמל מנו לי יותר מעשרים שנה עד אשר
 ממש קצתי בחיי ועם זה היה עוצר הנשימה וקוצר
 רוח מורגל אצלי עד שראה ה' בעניי ונפתח לי גיד
 הזהוב ואז הקל מיחוש השחורה קצת וגם קוצר הרוח
 והנשימה היה נוסע ובא לפרקים אבל לא עזבני כמו
 ארבעים שנה. ובכל זאת עברו עלי עתים משוננים
 אפפו עלי רעות עד אין מספר וצרות כעצרות ראשי
 וקורות צרורות קשות אספו על השנות מתחבבות בלי
 הפסק מכות גדולות ונאמנות. וברוך הנותן ליעף
 כח לעמוד בכל אלה אם כח אבנים כחי מדוע לא תיק-
 צר ורחי אוחילה לאלהי ישעי יוראני טוב בזקנתי
 ויטיב אחריתי מראשיתי.

הגענו להמבורג בכבוד ובשלוש גדול. אז נתפיים אמ"ה ז"ל עם הקצין רב"ך ע"ה הנ"ל, שה"ל לשמן והיה מעוכב בידו עדיין משכירות הרבנות של אמ"ה ז"ל מאז היותו רב אב"ד בק"ק אלטונא כנ"ל, ונשא ביד הקהל מפני המחלוקת הנ"ל, ועכשיו עשה שפרעו לו כל מה שהיה מגיע לו משלם, וע"פ הפצרות ר"א לתנך השלוש ביניהם, ונעתר אליו אמ"ה ז"ל, והתרצה אליו בלי שום גמול, מה שלא השיג אצלו רב"ך, כשהעתיק אמ"ה ביתו מאלטונא לאמשטרדם; שבקש רב"ך לקנות השלוש עמו בדמים יקרים, ורצה לתת לו אלף ר"ט ויותר, רק למען יהא רשאי לקבל פניו טרם נסעו מזה, להתפרד ממנו באהבה ולקבל ברכתו, ולא יכלו כל המשתדלים, להוציא דבר זה מכח אל הפועל, לדיק היה כל יגיעתו, בכל ממון שפסק לו להשלים עמו, ועתה הגיע לזה בלי עמל בלי יגיעה, ובלי מתן דמים כל עיקר. כך היה מזלו של רב"ך עולה כל ימי חייו, להשיג מבוקשו על כל פנים. והנה עם כל זה שהיה אמ"ה בשלוש עם רב"ך, אשר ממנו יתר ממנו פנה בכל דבר רשום הנעשה בקהלה בין איש לרעהו, והרב החדש דג"ק הוא רי"ח"ב) לא הרים ידו ורגלו לעשות שום דבר, מבלעדי עצת והסכמת רב"ך כידוע; ואם אמרתי אספרה קצות דרכי האב"ד הלו, אשר השפיל כבוד התורה עד לעפר בעו"ה, יאריך הספור מאד ויצטרך לחבור עצום בפ"ע, כי לא יוכל כמה מגלות עפות מהנהגותיו ועניניו, בקצור מיום בואו לאלטונא נשתנו שבילי דמתא, אז ירדו לצערם עם ה' נג"ק, אשר היה כג"ע הארץ לפניו, ואחריו מדבר שממה; וכבר נלקח ממנו קרוב לעשרים שנה לפני מותו הכח לדון ולשפוט בד"י את בני ק"ק המבורג, שהיו לפניו בכל תוקף מהשררה דהמבורג, כמו מהמיר"ה בק"א, אבל עוות הדין צעק למרום, והשוחד היה כהיתר גמור בב"ד שלו, וכי לא כללה השררה הישרה דהמבורג, לסבול עוד צעקת הנדחים, נטלו ממנו

(ב) כוונתו על הרב ר' יחזקאל קצנלבונן "שחבר ספר כנסת יחזקאל שו"ת, ועיין

4

א ומופרכס קב-
 ומה האב"ק האב
 קיומם אב"ק יבדק
 ב כמל שונו
 הנבדקס אב"ק
 בקנס האב"ק
 וכל אשר היה נאמר
 ג- (אב"ק) חסד
 תב"ק וחזק אב"ק
 ד- (אב"ק) חסד
 אב"ק חסד
 וכל אשר היה
 חסד חסד חסד
 חסד חסד חסד

כח הדיינות בהמבורג, באופן שלא יכול עוד רי"ח לכוף שום אדם
מדרי המבורג לעמוד לפניו בדין, על כן בטל ר"י בהמבורג זה קרוב
לשלושים שנה.

נחזור לענין. כי על כן בעסק המשפט של ר"א וא"פ הלז הי"ל
לאמ"ה יגיעה רבה לזכות את ר"א הצדיק בדינו, ולא עלתה בידו,
ואע"פ שכתב לו חשובה לבאר הפסק הישר ע"פ דין תורה, לא הועיל,
ציוח ככרוכיא וטרח בכדי; כי האב"ד רי"ח עם הנכר האחר, היו
בעצה והסכמה אחת לחייבו. בהיותנו בהמבורג גברה עלי מחוש
השחורה, וקודם חג השבועות קרב זמן חתונה שלי, וחזר אמ"ה ו"ל על
עקבו אחר הפסח, ושבתו מהמבורג לברעסלוי על נישואין שלי, ולא רצה
לדחות הזמן, ביחוד כי הרב חמי וח' הגאון הנ"ל היו דוחקים אותו
שלא לעבור ולהחמיץ המצוה; גם כי יראו, כאשר הפחידום באמת
אנשים בטלנים, כאמרם איך שברעת אמ"ה ו"ל, לעשות עמי שידוך
אחר עם קצין שם, ושפני כך לקחני עמו להמבורג, מה שלא עלה
על דעתו ו"ל מעולם, וחם ליה למר אבא, אפילו יהבו ליה כל חללי
דעלמא, לא הוה משני בדבוריה, כ"ש בעסק הזה שנמאס בעיני כל
הון יקר חרוץ, וכל מגמתו היתה רק לדבק זרעו בטובים ובמיוחסים.
אבל אמ"ה לא רצה להשהות שמחות בנו הראשון, ולעכב המצוה ח"ו,
אפילו היו נותנין לו כל ממון שבעולם, לכן באמצע עסק המשפט עקר
מהמבורג, ונסע לברעסלוי לעשות לי חתונה. בעברנו על בית המכס
במדינת ברנדיבורג נלקח הארגז שלו שהיו בו כלי כסף שנתנו לי
מתנות בהמבורג, והוצרך לפזר ממון על זאת. באנו לברעסלוי על י"ט
של עצרת, ובימי הגבלה היה יום חתונתי, אבל לא יום שמחת לבי
(כי חלוש ורפה אונים הייתי אז).

בעת הנשואין שלי היה לברעסלוי שטף מים רבים, ועשה הוץ
גדול בעיר שלא היה כמוהו מיום הוסדה, רק אלינו לא יגיע. ברוך
העוזר ומושיע! והייתי איזה שבועות בביתו של אדוני חותני, זקן וזגתי
הגאון הנ"ל, סוער על שלחנו, והיה נוהג בי בכבוד גדול. אבל ליכא
כתובה דלא רמי בה חגיגרא, כי מלבד שחמי הרב ע"ה לא יכול לקיים
את נדרו התחייבות הנדן. כי היה חסר כמה מאות, וכמעט השכיעני אבי
שלא אטחול, ועם שהבטיח חותני לשלם המותר לזמנים, מעולם לא בא
לידי גבוי, אבל עוד העביר עלי את הדרך במ"כ, כי לא לבד שלקח
תחת ידו מה שנתנו קציני ווינא לדורון על החתונה כנהוג, את הכל
העלים ועכב לעצמו, ולא קבלתי ממנו מאומה, אך עוד פרט אחד
שלא בא לידו, אבל שלחו הק' רע"פ לאחיו רפ"פ שהיה שושבין שלי

א' והגאון

א' כי קשה
הגאון הנ"ל
היה כה גאון
וביט קצור
כעת יעוס
גאון וזקן
קטן וזקן
היה גאון
בן זקן וזקן

למסרו לירי, וכן עשה, הפציר בי חמי לחתו אליו, בחשבו שכל הניתן לי מווינא שלו הוא; אבל לא שמעתי אליו לדבר הזה, להוציא ממני בכח את המוחזק בידי כראוי, ועד"ו נעשה קצת פירוד לבבות בינינו, כי הוא חרה לו מאד על הדבר הזה, וגם אנכי כראותי ששואל ממני דבר שלא כהוגן, ולעשות ממני שוטה בכח, וכמעט גרם קטמה ותחרות ביני ובין זוגתי בתו ע"ה, שהרבתה ג"כ פתויים לעשות רצון אביה עכ"פ, אבל לא נכנסו הדברים באוזני, כי לא כן ראיתי ולמדתי בבית אבא, כי אם לוותר לבניו הרבה משלו, כ"ש שלא לתת עיניו במה שאינו שלו; ואמ"ה ז"ל כשעשה חתונה לבתו הראשונה נתנו בני ג"ק הקדומים ג"כ דורונות גדולות ורבות כמה מאות לויט כסף, ונתכוונו ביחוד לכבוד אמ"ה ז"ל, באשר לא נהנה מהם עדיין, מימיו לא קבל לעצמו שום מתנה, וגם עשה הוצאה רבה וכבדה מאד לצורך החתונה הראשונה שעשה ליה, כי הזמין וקרא לסעודת ושמחת הנישואין כמה מאות נפשות, כל נכבדי הג"ק עם נשיהם ובניהם, אפשר היו אלף נפשות, והוצרך לפזר ממון רב לכבדם כראוי, לכן גם הם מלאו ידיהם במהנות ודורונות גדולות לחתן וכלה, ולא עלה על דעת אמ"ה ז"ל ליגע בדבר קטן או גדול, אדרבה הוסיף עליהם משלו, ונשא עול מורח הווג עם בניהם שנים רבות; ביחוד חתנו הראשון עם שנתן לו סך רב עצום מאד בערכו, לא זו בלבד שלא פחת לו מהנדן שכתבו לו, אבל כמה שנים כמעט כל זמן שהיה אמ"ה ז"ל בחיים, כמעט היה מוטל עליו, וגם אחר מותו נתפרנס מעובונו כמש"ל, מה שיאריך לבאר כאן, על כן היה מנהג זה החדש זר אצלי מאד. ואמ"ה לא ידע בכל אלה, רק מעות הנדוניא שלי, שקבלתי י"א מאות זהובים מוומנים, אותן מסר להשושבין רפ"פ על הבטחתו, שיעשה הסך הלז פירות, עכ"פ בין רב למעט בדרך היתר. אחר שם אמ"ה לדרך פעמיו, ושם להמבורג, לגמור את הדין של ר"א. אז נפרדתי מא"ה ז"ל, ולא יספתי לראותו עוד, וגם עתי עם זוגתי וחמי לארץ מעררין.

נחזור לענינו של אמ"ה. והנה עסק משפט הנ"ל נתארך, ולא יכלו השלשה נבררים הראשונים לגמרו, והוצרכו להוסיף עוד נבררים שנים אחרים, והכל לא הועיל, כי לשוא צרף צרוף ורעים לא נתקן, כי רבו עליו לחייב את ר"א, אף אם צווח אמ"ה ז"ל שעושין לו עול וחמס, לריק יגע עמם והוציאו את ר"א נקי מנכסיו, ולא אאריך בזה שלא הייתי שם בפעם ההוא, גם אקצר כמה שאירע בפני בפעם הראשון שהייתי שם עמו ז"ל, שהוכיח אמ"ה את האב"ד רי"ח, באיזה הוראות של מעות, שהורה אז בענינים אחרים ובשאלת נשים, רק אספר כי

א כא"ל 31
דח"ק ספוח
(הע"ד) 10
2 ח"ב

כשנפרד אמ"ה וז"ל מר"א, ונסע מהמבורג לשוב לביתו לפולין, כך היה דבריו אליו לנחמו א"ל: הנה נא ידעתי שהעבירו עליך את הדרך, ועשו לך עוות הדין (ומה שאירע שם קצר המצע, לכן אחריש בנ"ל), אבל מובטח אני שלא יצאו ימים רבים, עד שימלא הש"ת חסרונוך, ותחזור לעלות למעלה והניח ידו על ראשו וברכו, והוא הלך לדרכו אל ארץ פולין, והיה מתגורר פעם בכפר, פעם בעיר אפמא השרופה או אחר שהחלה להכנות מעט. בעת ההיא אירע דבר תקלה באפמא ע"ד מחלוקת שהיה בקהל עם משפחה התקיפה הנקראת וויטשיו, ובגללה נתלו שני אנשים בעלי צורה לומדים חשובים, ע"י עלילות שקר ששמו עליהם בסבת גברי אלמי הנ"ל א). שבעבור היותם בעלי מחלוקת ומריבה חמיר עם הכל, מפלו להם שם כינוי קרחם. הוא שמם עד היום נודעים ומפורסמים, ולכן כשהגיעה שעה של ראש המשפחה הוא ר"ה וויטשיו (שהשתדך אמ"ה עמו, אחותי נחמה נשאת לכן בנו) ליפטר מן העולם, שלח אחר מחו' אמ"ה ז"ל להתראות קודם מותו, ולא רצה לבוא אליו, אמר וכי חבר אני למוסרות, גם נכדו הנ"ל חתנו של אבא נהרג ר"ל, אחרי מות אמ"ה ז"ל ולא היה לו בנים, נשארה אחותי מ' נחמה תי' אלמנה ענומה, כל ימי חייה לא רצתה להנשא ולהיות לאיש אחר.

אחר שהתגורר אמ"ה ז"ל בנ"ל נתן ח' בלב קצין אחד חשוב מנכבדי ארץ פולין, המפורסם לשבח ר' ישראל ריטפין, שהיה פקיד שקורין אקאנאס' של השררה הגדולה שינאווסקי, לה ארץ רחבת ידיים, ועיירות רבות במדינת פולין ועבודה רבה. על כל נכסיה נתמנה ר"י הלז פקיד נגיד ומושל בכל ההכנסות והוצאות של השררה הנ"ל, על ידו היו נעשים, הוא המוציא והמביא, על כן היה בעל יכולת גדול, והיה האיש ההוא ירא שמים ובעל דעת ישר. הוא שם אל לבו לזכות במצוה, לקחת את אמ"ה ובני ביתו תחת כנפי פקידותו, ונסע אליו חילה פניו שיתרצה לבוא עם ב"ב לדור עמו במקומו, להתישב באחת המקומות אשר תחת ממשלתו, בסמאשוב או בריטפין, ובית גדול נתן לו לדור בתוכו כחנם, ומסר לו שומר משמרת יום ולילה, עבד מוכן ומוזמן לכל צרכי הכית, גם פרות נתן לו די חלב וחמאה וגבינה, ללחמו לחם ביתו וחיים לנערותיו, ועצים ואש להסקה שלח לו די ספוק, גם עופות ודגים חיים לרוב, מן הבריכות מים שתחת כינוי פקידתו,

לפ"ק א"ע

(א) עיין בס' שכירת לוחת האון (דף ג') וז"ל: בא זה הקורא וערתו לכטל עצה ה' וכו', ואביו של זה היה סבה להרוג שני אנשים צדיקים טובים ולומדים מופלגים, ר"י דייבש ורעהו הי"ד נחלו על עץ בעבורו, על לא חסם עשו כנודע. עכ"ל.

הכל חנם אין כסף; כמעט שהספיק לו כל צרכיו, רק דברים אחרים שאינן עיקר פרנסה ומלבושים היה קונה אמ"ה ממעותיו, ואף גם זאת עשה הגביר הנ"ל לאמ"ה הרבה דורות ופרקים ככל מיני כיבודים בשמים צוקר ומגדים, שהיה יכול להמציא, כדי לעשות נחת רוח לפניו ולמצוא חן בעיניו, את הכל נתן ר"י הנ"ל בעין טובה ובחשק גדול. כמה שנים היה כל מחסורו של אמ"ה עליו באהבה וברצון ובסבר פנים יפות מאד, עד שנת תע"ח שנחבקל אמ"ה ז"ל לרב מדינת דק"ק לבוב והגליל; אז נצטער הק' ר"י הנ"ל על המצוה הגדולה שאבד מביתו, שהיה אכסניא של תורה כמה [שנים].

אם באתי לספר מכל מה שאירע עמו בק"ק לבוב יארך הענין, אף אם בעו"ה לא ארכו לו שם הימים, כי לא היה שם כרביע שנה, והניח שם טוב אחריו, מה שלא השיגו כמה רבנים גדולים לפניו אשר האריכו שנים שמה. כנסעו על הרבנות נעשה לו גם גדול, כי עבר את הנהר ווייקסיל בסוף ימי החורף, שכבר היה הקרח חלוש וקלוש קרוב להיות נמס, והוא עבר עליו בקרון; אחריו מיד עברה עליו עגלה עם נוסעים אחרים, נשכר הקרח תחתה ונשבעו. הכבוד שעשו לו בק"ק * ^{הגליל} לבוב אי אפשר לספרו, כי לא יספיק סופר וריו להגיע לחציו של כבוד שהיה לו בפועל. ולא מן הק"ק בלבד הי"ל כל הכבוד הגדול, כי גם אינם יהודים השכימו לפתחו והקדימו פניו בתשורות. ובתוך * ^{הגליל} הזמן הקצר הנ"ל שהיה שם תקן לק"ק תקנות גדולות והרים קרן הקהלה לשם ולתפארת, ועשה דין באנשי חסם, ובעלי הודון נכנעו מפניו, והעביר גם פרנס אחד גברא אלמא ממינו ר' ועליג. על שנתכרר עליו שגול ממון הקהל ואכל שור עניים. והלך זה ומסר את אמ"ה ז"ל אצל השררה וההגמון שם, ונתבע אמ"ה ז"ל לפניהם, והיתה אימה גדולה בקהל ותורה נפלה עליהם, כי שם פחדו מאד היהודים מאימת המושלים; אבל אמ"ה ז"ל הלך אצלם ועמד לפניהם, דיבר עמם בלשון איטליאני, ועשו לו השררות כבוד גדול שלא נעשה כמוהו מלפניו, כי הצריכו ההגמון לישב על הכסא סמוך לו, ולהניח כובעו בראשו, ונתן ה' חנו בעיניהם, ונתנו לו רשות וכח כמעט לדון דיני נפשות בקהלו, כאשר יישר בעיניו, ויצא מלפניהם בכבוד גדול ונפטר מהם בשלום. אז נפלה אימתו ז"ל על כל המוסרים, ואנשי הבליעל שהיו שם סרו למשמעתו ונכנעו אליו, כי נפל פחדו עליהם, ולכל הקהל היה יקר ותפארת וגדולה; ואפילו ההוא גברא אלמא אחרתא ר' משה וחיאל'ם, שהיה תקיף גדול, וכל הקהל בלבוב רועדים מפניו עד בוא אמ"ה לשם, גם הוא סר למשמעתו וקבל דינו וגזרתו, לא

הרהר אחריו, שהכירו לאיש קדוש, וכל מעשהו באמונה ולשם שמים בלבד. ופעם היה לו לאיש זרוע רמ"י הלז משפט לפני אמ"ה ז"ל והפסיד, לא פצה פה אך היה לו לאהב נאמן כל הימים. וכן אירע עם מחותנו שהביאו על הרבנות דלכוב, הוא החבר ר"ח לזרל א), שהיה עשיר מופלג ונשוא פנים בקהל מחמת עשרו ויחסו, גם מצד עצמו לפי שהיה אדם מכוס מאד, גם בנוי ובהכמה, והיה לו עסק דין לפני אמ"ה, וקרע לשם"ח שהוציא על אחד, כי הוא ז"ל השיג בחכמתו שהשכין באהלו עולה, לכן לא נשא לו פנים וקרעו בפניו, ועמדו הדיינים משתוממים על ככה, גם הוא צוח מתחלה על מה עשה לו ככה, ואמ"ה שחק ולעג עליו; אח"כ הודה מעצמו שהיה חספא בעלמא, רק על מלוה ישנה נקטיה, מ"ט קבל עליו דינו בשמחה. וידעו כל העולם, כי חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט, והיה שמו הולך וגדול גם בין השכנים, עד שבאו מהם גם לפניו לעשות משפטם. והיו באים אליו סוחרים יונים מביאים איש מנחתו אליו, והוא מדבר עמם בלשון ישמעאל. בקיצור זאת הוכייה לא היתה לשום רב במדינת פולין מעולם, כי גדול שמו בגוים.

הגדול

וליהודים היתה אורה, לפי שהיה אביהן של ישראל, לפקח על עסקי הרבים והיחידים. בכלל ובפרט שם כל מעיינו, שיהיו כולם מאושרים ומסודרים, מונהגים ביושר כדת משה וישראל, הן בעסקי הקהל ובערכי המסים הכבדות, והן בדברים שבין אדם לחברו, לשום משפט אמת בארץ בלי משא פנים. וכן בעניני למוד התורה, שם אל לבו לתקן המעות הכללי שבין האשכנזים; ביחוד בפולין נתקלקל סדר הלמוד, ובעובם למוד המקרא לגמרי, באופן שנעשים רבנים שועלים קמנים, דאפילו מקרא לא קרו, גם במשנה לא ידעו ולא בקאי בצורתא דשמעתא, ופוסקים ראשונים לא ראו. על דבר זה נצטער אותו צדיק כל ימיו, וכאשר זכהו הו"ת להושיבו בראש ורב מדינה בלכוב והגליל, מיד עלה בזכרונו דבר זה לעשות תיקון גדול בענין סדר הלימוד והיושר, שיתנהנו כראוי והגון כפ"ד המשנה בן חמש למקרא וכו', באופן שיצליחו הבנים והתלמידים בלמודם. וכבר קרא אליו כל המלומדים שבקהל לכוב, וסדר להם אופן למודם במקרא תחלה ע"פ הדקדוקים, ואם היו זוכין, והיה יושב אצל הועד מדינה, ואסיפת הגליל ור"א דפולין, אזי ודאי היה מתקן כל הגולה גם בענין של סדר הלמוד ביושר,

(א) הוא מחותנו של הנאמן הכס צבי ז"ל, ועיין מה שכתב יעב"ץ להלן (צד 64).

ומשנים, נודווגו אל עין משפט, עין שעשתה מדה"ד בעולם בקשו לסמותה, אבל אין אחד שהתגרה בו מלחמה שלא נכזה בנחלתו, סוף שלקה בגופו וממנו, דקב"ה תבע ביקריה, ויארכו הדברים לספר, כל מה שקרה לכמה שהיו במעלה עליזנה רמה מאד, שפגעה בהם קללתו, לסוף ירדו מנכסיהם לדיוטא תחתונה, וכמה נעקרו ר"ל הם וביתם. רק שנים שלשה גרגרים אספר לדור אחרון, למען ידעו ויבינו וישכילו זאת, וראו כמה נאמנים דברי חז"ל הוהר בנחלתן וכו', וכל מקום שנתנו בו חכמים עיניהם וכו', כאשר ראינו כ"פ בעינינו, וישימו על לב, כי אש שורפת היא מנפש עד בשר, ליגע במשיחי ה' עבדיו הנאמנים, שומרי בריתו עושי מלאכתו באמונה, לחזק בדקי הדת להעמידה על תלה ועוסקים בתורה לשמה.

והאחד שקבל ענשו בפומבי, מה שלא נשמע דוגמתו, מפורסם מאד בעולם, הוא ארון גאקיש, פרנס כמה שנים בק"ק אשכנזים דאמשטרדם, והיה עשיר מכמה פעמים מאה אלפים והוכים, תקיף ועצום שבכל הקהל שנוכר בעו"ה ממנו ומחביריו השנים יורא פוריץ ומרדכי כהן. אלה היו ג' פושעי ישראל, שהוסרו ממינו פרנסות ע"י שהחזיקו במחלוקת של החזנים בנו"ל, ועד"ו היו לו לאויבים גם לאמ"ה ו"ל, מחמת שלא היה מסייעם לדבר עבירה, לעקר ולשרש את הכת החלושה כחפצם לראות בהם כמש"ל באורך, מאז נהפכו לו לאויבים, ועשו לאמ"ה ו"ל כל הביונות והקלונות שיכלו לעשות, להכאות לב צדיק, וגאקיש יותר מכולם כלפי חוצפתו הגדולה העצומה בטבעו; והיו מלעיגים עליו, גם מצד עשרו הרב, אם אמנם היה ג"כ עשוי שלא ביושר, על כן אכזר העושר ההוא בענין רע, כאשר בא כן הלך. הוא גדל כלב וקרא שמו... בקיצור עמדו על חייו של אמ"ה ו"ל. ולשנים האחרים, חבריו הנ"ל, לא ארך הזמן, כי מיד אחר נסע איש האלהים משם ירדו מנכסיהם נקיים ומתו בענין רע: יהודה פריץ נחנק. עוד פרנס אחר שראינו, שאיני רוצה להזכיר שמו (*), שהיה ג"כ מכת שונאיו, נפל מעגלה של פאשט ונשברה מפרקתו. אך לגאקיש האריך ה"ת: כמה שנים אחר זאת נשאר בגדולה, וחזר לפרנסתו ומעלה כבתחלה, ואסף עשרו של קרח והתנהג בחוצפה גדולה ועזות, והיה העולם מחמיהם, מאחר שראו בחוש שכל שונאי אמ"ה ו"ל נפלו ונשברו נוקשו ונלכדו בשחיתותם, כסבורים המקום וותרן הוא לו, כי המתין לו

(*) ולדעתי הוא זלמן קופרנעם שהוזכר יעב"ץ מקודם (צד 80).

יותר מעשרים שנה אחריהם; אך פתאום לפתע בא שברו עת פקודתו, ועל דבר קטן של הכל נתפס מן השופט דאמשטראדס; בתחלה היה יכול לפצותו בדבר מועט, גם אחר כך היה יכול לפדות עצמו באיזה מאות זהובים, אך הוא העשיר יענה עזות, ושוב רצה לתת עשרת אלפים זהובים שישלחם חפשי מבית האסורים, וכבר היה נאות לו השופט שנתן עיניו בממון הרב, אך מן השמים היה שבא במצודה רעה, שלא יכול לצאת ממנה ונפל תורא בו, כי השררה גזרה לעכבו בבית הסוהר, ברזל בא נפשו וישם בסד רגלו, ונדון במשפט מות כגנב מוחלט, והוציאוהו ביום שבת קודש לדונו ולהמיתו כמות נבל, ושברו המקל עליו, וקראו לפניו גזר דינו במקום המשפט אצל התלייה לעיני רבבות ב"א. אח"ז עשו לו חסד להניחו בחיים גרועים ממות, והפשיטוהו ערום והלקוהו בשבטים, עשו בו שפטים, והשאירו לו נפשו לשלל, וחזרו והוליכוהו לחפיסה, וגורו עליו לענותו בעבודה קשה של הנסירה בעצי בראזיל^א) הקשים כמו אבן, שהמגרה משקלה כמה מאות ליטרין; בה מענישים לחייבי מיתה שהשיגו חסד. ככה נגזר עליו שיעמוד בבית הכלא ההוא כל ימי חייו, ויעשה המלאכה הנ"ל דבר יום ביומו כאשר קצבו לו, וכבר היה זקן יותר מבן שבעים שנה. שם בבית הסוהר חתם חייו אחר שנתיים ימים, וממונו אבד, אע"פ שלא שלחה השררה ידו בממונו, הלך הכל לטמיון, ומבניו כמה שיצאו לתרבות רעה. ומתחלה כשבאה עליו הצרה לא חשבה, כי היה דבר קל בראשיתו כנ"ל, אך הוא היה כמצחק בעיניו; אח"כ כשראה הענין ברע מתגבר, עלה קצת ברעיוניו ממה שעשה לאמ"ה ז"ל, ודאג מעט ושלח לק"ק לבוב דבר מועט, לאסוף מנין עשרה מישראל שיבקשו בעדו מחילה על קברו של הצדיק אמ"ה ז"ל, אבל נטל אפופסין שלו משלם כמש"ל, ונעשה למשל ולשנינה בכל העולם, כי היה מפורסם מאד בכל המדינות, בין השכנים כמו בין הישראלים, בהפלגת העושר. ^א ונדפסו מן המאורע הלז כמה חבורים וספרים בלע"א, ובתוכם נזכר ג"כ ^א מה שעשה לאמ"ה ז"ל בכל שאר מעשיו בכיאר, והיה קדוש השם גדול בעולם, שהכל ראו והודו, כי כסבת מה שעשה לצדיק באה עליו הצרה הזאת, מידו היתה לו זאת, ראו רבים ויראו ואמרו: כמה גדולים דברי חכמים ונאמנים, כי גדולים צדיקים במיתתן, וכל שנעשה רושם הזה באיש רשום הזה, מה שלא נודע כיוצא בו.

(א) הכונה עצים מן בראזיליען.

וכמו שקללתו לא שבה ריקם וטרפה בעלי ורוע עם קדקוד, בני שאון עניש וקמיל, וככה ברכתו היתה שלימה לא יצאה ריקנית, אבל הביאה שפע רב טוב ושבע, ברכת ה' היא תעשיר, ואפרט רק שני עדים נאמנים לדוגמא: האחד ש"ב רא"ן, שהיה באותו זמן שנסע אמ"ה מאמשטרדם משרתו, לא מש מתוך אהלו ושמש את הרב שלא ע"מ לקבל פרס, עם שהיה שט אחר פרנסתו לבקש לו טרפו, ולא נהנה משל אמ"ה ז"ל, גם היה צריך לכלכל את או"א הוקנים ועניים ומביא מוונם לפניהם, עכ"ז לא עזב אמ"ה ז"ל, ועמד לפניו בכל עת לשמשו, לעשות צרכיו וצרכי ביתו, דבר יום ביומו יותר מכל שכירי יום; ובנסוע אמ"ה ז"ל לדרכו ושם פניו ללכת אל ארץ פולין, רצה הורא הלו מנעוריו לעזוב או"א, לבוא עם אמ"ה לשמשו בדרך, ולילך אחריו אל ארץ אשר לא ידע, שלא לעזוב את הצדיק מלשרתו. אבל אמ"ה לא הניחו ליסע עמו והחזירו מדעתו, על כן נשאר באמשטרדם, כאשר ביכה מאד אמ"ה נספר עוד בעזה"י. והשני הוא הק' ר' אברלי לונדון, שנתברך ממנו בפרידתו מהמבורג, שישב אמ"ה מרת ימים על עסק המשפטים שלו עם גיסו א"פ כנ"ל, ונשאר ר"א ריקם מכל עשרו, שיצא נקי מנכסיו בסבת דין ובע"ד הקשה הנ"ל, ואמ"ה בברכתו הבטיחו שאל ידאג בי הוא מובטח שיעלה מולו ויצמח לטוב מהרה, וכן היה, כי לא יצא מפיו ז"ל דבר לבטלה: לא ארכו הימים והרויח ר"א כמה פעמים מאה אלפים ר"ט, והכיר ר"א בעצמו כי ברכת הצדיק עמדה לו, לכן בשמעו מפטירת אמ"ה נדר ליתומיו מאה אדומים, אבל לא נתקיים נדרו כמש"ל בס"ד.

הן אלה קצות דרכי האדם הגדול אמ"ה ז"ל, אשר לא הניח כמותו בתורה, ביראה ובמדות, ביחוד בשנאת בצע ואהבת צדק אין על עפר משלו; ובהוראה היה יחיד בזמנו, וכל חכמי דורו באשכנז ופולין שאבו ממקורו מים חיים, אחרי דברו לא שנו, כאשר ישאל איש בדבר האלקים, כי היו פתוחים בזכרוננו כל שערי אורה, במקרא במשנה בגמרא, בטורים בפוסקים ראשונים ואחרונים, וש"ת קדמונים חרשים עם ישנים, ושאר ידיעות, ובקי בכמה לשונות, הכל כמונה בקופסיה, וצח לשון, בעל זכרון עצום מאד, ולב חריף ושכל ישר מתן ומסק, ועל כולם חסידותו, קדושתו וזהירותו בכל דקדוקי מצות בריוק גדול, ומחור אחר קיומן בכל לב ובכל נפש, וכל מנמתו לזכות הרבים, והיה שוקד על הלמוד יום ולילה לא ישובת, לא מצאו אדם אלא עוסק בתורה, שינתו כשלש או ארבעה שעות לכ"ה בכ"ד שעות, ואכילתו ושתייתו כאכילת ושתיית תינוק קטן, ועם זה זוהר תמונתו כאיש אלקים, יפה

ואם כח וקל לא
ביכה מאד אמ"ה
ונתקיים כו גאון
ונתקיים כו גאון

זכ"ה ז"ל
וכאשר ידענו
וכאשר ידענו
וכאשר ידענו

צורה תואר ומראה מהודרים, פרציפו נוטה לעיגול ומראהו לבן אדמדם, מצחו גדול, חוטמו מעט ארוך בנרתיק^א התחתיתו (?) ופה קמץ נאה ? מאד ועצום תמיד, שפתותיו שושנים, לסתות פנויות משערות כאילו היה מגולח, ווקנו עשוי מקיף מאוזן לאוזן, כעטרה מתחת לחייו כערוגות הבושם, ושבולת הזקן ארוך דק מחודר מחולק לשנים, מעברתו רחבה בדיקניה, שערותיו כגון הזהב ומסולסלים, בשרו רך וענוג ולא נראה לו שער על חזהו, תוארו בכלל כמלאך האלקים נורא, ומאויס בהבטת עיניו^ב), ומקבל את כל אדם בסבר פ"י, דבורו צח שפתו ברור מללו, ומכיר בכמה לשונות כנ"ל, וכן לשון כתיבותיו בלח"ק תמחר לדבר צחות ברור וקצר, נוח לכל אדם רחמן ואב לאביונים, וקשה כברזל כנגד קשה עורף, ולשבר גיד ברזל בעל זרוע, מפניהם לא ייחת לאשר חמוץ, ולשבר מתלעות עול ישליך מפיהם טרף, חסיד וענוי לירא ה', ומכניע גאון זדים וגאים, ועם המדברים גבוהה ידבר קשות, לא נשא פנים בתורה, ומורא ב"ו לא עלה על ראשו מימיו, ילאה הקולמוס לבאר כל מעשיו הנוראים, ומדותיו האלקיות ודבקתו בה', לעבוד עבודתו לשמור משמרתו בכל לב ובכל נפש מאד, וכבר רשמתי ממנו קצת בילדותי, ובאו בדפוס בקונטרס "יציב פתגם" דרוש הספרו, ולא הגעתי לחצי כבוד.

גם זכהו הי"ת להביא לדפוס בחייו ח"א מס' תשובותיו, בדפוס נאה ומשובח ונייר טוב, עודנו על כסא הרבנות ראמשטרם. והספר יקר חשוב מאד בעיני המשכילים, כאחד מספרי תשובות הקדמונים, ונמכר ביוקר, והניח גם קבוצת כת"י מחידושי תורה ושו"ת ובגפ"ת ודרוש, אך שלמו בהן ידי ודים. זמן רב היו מונחים בליסא, אחר הביאתם זוגתי ויל, ולא נגעתי בהם והיו מונחים אצלה זה שבע ועשרים שנה כאבן דאין לה הופכים עד סוף שנת תקי"ז; בא הנהג"ה שנתקבל לאב"ד בלונדון, והפציר בי לתתם אליו ע"מ שיוציאם לאור הדפוס ובהיותו נקרא על שמו, ומסרתי בידו.

כמש"ל היה לו לפעמים איזה מחלוקות לשם שמים עם חכמי דורו האשכנזים, כמו שנראה בס' שו"ת שלו ס"ב, ביחוד שכתב מרורות נגד מהר"א ברודא, שהיה אז ר"י מפראג^ג). והענין שגרם

(א) מלשון חז"ל (גיטין ע"ו, ע"ב) חמה מגרתיקה.

(ב) עיין לעיל (צד 37).

(א) עיין שה"ג טע"ג (דף ג' ע"ב סי' ל'), ועיין בספר זכרונות מרת גליקל

האמיל (צד שכ"ג ושכ"ד).

א וליכנהו חקיקו
בספר דיעק געשט
גאונן געמאלה
דעלע וועלדע
הנחת גלי יצא
והדעה טעם טעם
זעניו דיק

א"ס

קפדנות ביניהם, אספרה הלום מעשה שהיה, ספור ששמעתי מפה קדוש אמ"ה ז"ל: הרב הנ"ל השתדך עם בנו לבת ישראל פערשט, והיה בהמבורג על נישואי בנו, אז יש[ב] אמ"ה הרב מהר"ו מירלש על כסא הרבנות דנ"ק, הוא עשה סעודה על הרב מוהר"א ז"ל ובנו ומחור, ואמ"ה ז"ל היה אז בשנת אבולו על אביו ז"ל, על כן לא הלך לסעודה הנ"ל, אך בתוך הסעודה הנ"ל הלך אמ"ה ז"ל לבית חמיו בלי קריאה, ולהקביל פני הת"ח האורח ולשאול לו שלום, ולקח עמו תלמידיו הלומדים מופלגים שבקלויז דאלמונא, ונתנו לו שלום למוהר"א, וישאלהו לאמ"ה ז"ל עד האידנא מ"ט לא שאל לי מר לשלמא, להקדים לבוא אליו להקביל פניו בבית מחותנא. מיד כשמוע אמ"ה ז"ל כי בקש גדולה לעצמו בפה מלא, לנגד כל העומדים עליו נחפז מזה, וענה בחכמה: אנא מתניתא וגמרא ידענא, ההוא עוברא דפ"ק דחגיגה דרבי ור"ח דאולי באורחא, אמרי אי איכא צורכא מרבנן הכא נזיל ונקבל אפיה, א"ל איכא חד ומאור עינים הוא אולו לגביה וכו' א), ש"מ שדין האורח שילך לקבל פני הת"ח שבעיר תחלה. ויוסף ויאמר אליו: הנה על כרחך תודה שאינך גדול בדורנו מרבינו הקדוש בדורו, גם ודאי שאני עב"פ איני פחות הערך בדור הזה מההוא צ"מ בדור ההוא, בהכרח כי אותו ת"ח לא ידע ממנו רבי כלל, ולא שמע שמו מעולם, כי על כן שאל איכא צ"מ הכא, מכלל שנעלמה מציאותו לגמרי מרבי, ומר ידע ממני עב"פ שאני מצוי פה, א"כ הדין היה נותן שיבוא אלי ויקבל פני תחלה לפחות, שהרי רבי שאל איכא צ"מ הכא, נזיל ונקבל אפיה, אע"פ שהיה רבי נשיא של כל ישראל, רצה לילך להקביל פני ת"ח שבעיר, ידא מי שיהא, לכן שאל מר שלא כהוגן, ואני לפני משורת הדין עשיתי, שבאתי הלום הפעם הזאת; ולהתנצל על שלא באתי לסעודה שנקראתי אליה, שת"ח מסב בה, כי אסור לי לבוא על סעודה של רשות מחמת אבלי, ואעפ"כ לכבדו באתי עתה. או כשמוע מוהר"א ז"ל שקפחו אמ"ה ז"ל בתשובתו הנצחת, הוסיף עוד לדבר אליו: א"כ היה לו למר לשלוח תלמידיו אלי לקבל פני ולדרוש שלומי, וכך עשיתי אני לגדול אחד שבא למקומי, ולא הלכתי בעצמי אליו, אלא אך שלחתי את תלמידי במקומי לר"ש. ויענהו אמ"ה ז"ל אני אין לי תלמידים. ויוסף עוד מוהר"א לדבר אליו ויאמר, ומי הם אלה שבאו עם מעכ"ת, השיב אמ"ה ז"ל, אלה הם חברי, וכוה

השתיקו מענין זה. או פתח אמ"ה ז"ל בשמעתא דאחמול, כי ביום ש"ק
דרש הרב מוהר"א ז"ל בבה"כ דאלמונא, והיה שם אמ"ה ז"ל ג"כ,
ושמע ושתק, כי היסב פניו אל הכותל, ולא רצה להכניס עמו בפלפול
וויכוח בבה"כ. כך היה דרכו ז"ל ומנהגו עם הדורשים, שלא להשיג
בהם אם טוב אם רע יאמרו; רק הפעם מצא מקום להקפיד, כל קבל
די רוח יתירא הוא בדעתיה דמוהר"א, לכן א"ל אמ"ה: אתמול בדרשה
שלך חירץ קושיא (ולא ידעתי מה היתה) והוא מעות ושיבוש, ונכנסו
בפלפול, עד שנתייגע הרב מוהר"א, וקרא לבנו החתן: משה תענה
אותו! ואמ"ה ז"ל לא הי"ל בן בעת ההיא, ובתו הילדה היתה או שם
בכית א"ז. או קרא אמ"ה: מרים בתי בואי ותעני אליו! ונפרדו בכעס.
אבל מ"מ היה אהבה בסוף, כי כעת מחר שלח מוהר"א ז"ל למרן אחד
אל אמ"ה ז"ל לבקש ממנו מחילה בעדו, והודיעו שקבל עליו להתענות
יום אחד על שהקניטו. מכאן נראה שהיה ג"כ חסיד מוהר"א ז"ל, אף
ע"פ שלא היתה רוחו שפלה, ומאז נתפייסו ועבדו רבנן שלמא. מ"מ
בשבאה תשובת מוהר"א ז"ל לאמ"ה ז"ל, אמר נפל מיד להראות שלא
הי"ל להתנאות עליו כל כך.

ואנב אספר ג"כ מה שאירע עוד: שדרש הרב ר"א חתנו של
מרדכי כהן, וגער הרב מוהר"ג בהרב ר"א, שלפ"ד דרש איזה דבר
של דופי. ור"א לעג עליו וא"ל: אם היה באמת הדבר שדברתי ושאמרתי
שלא כהונן, לא היה שותק לי חכם צבי, אמ"ה ז"ל שידוע שהוא
[איננו] נושא פנים בתורה, והוא היה באותו מעמד ושתק. וכשהגידו
הדברים לאמ"ה אמר: מעתה לא טוב הדבר שאני עושה, כי בני אדם
נכשלים בשתיקתו וחושבים כהודאה, ומאז והלאה לא הלך עוד לבה"כ
בשעת דרשה.

א (זהו ע"פ ח"כ)
היך עתה
אלו ג"כ
שהיא ינו אדם
ש' מונח כח

יסור יסרני ולמות לא נתנני, לא נמשני לכלות ח"ו, כאב את בן ירצני ויקם על סלע רגלי, אם אמרתי מטה רגלי, ימין ה' רוממה תסעדני ותתמכני, לכן אמרתי אספרה שמך ה' לאחי ולורעי וי"ח, ולמען לא אשכח חסדיו, ולא תשכחי נפשי כל גמוליו, ובתוך רבים אהללנו, כי יעמוד לימין אביון, להושיע משופמי נפשי, רובי נפלאותיו אשר עשה עמדי הדל באלפי, אודיע לדור אחרון, לכן שמעו כל יראי אלהים, אשר עשה לנפשי תמיד בכפי, שפתי רננות יהלל פי, ובקולמוסי רוב חסדו אביע, הודיות בקול אשמיע, למען ידעו דור אחרון, בנים יולדו יקומו ויספרו לבניהם, ויודו לה' כי טוב כל"ח, כי הושיע נפש אביון מיד בנים מרעים; וזאת שנית: לחוק ידיים רפות דכאי רוח ונבאי לבב, והנעלבים והנרדפים על לא המס בכפם, כמוני היום על צוארי נרדפתי משונאי חנם ומשלמי רעה [תחת] מובה, ישמנוני תחת רדפי טוב, יראו רבים וייראו ויבטחו בה', ישימו באלהים כסלם, ולא ישכחו מעללי אל, לא יפול לבבם מהמון עריצים ומשטמת בעלי חצים; ושלישית, למען יורח שמש צדקתי, ולא תשכון עליו עננה, מפני רשעים זו שדוני, אויבי בנפש יקיפו עלי, והוציאו עלי דבה להבאישני ביושבי הארץ, להשמידני חרף בידם בשקריהם ופחזותם, שנתפשמו בכל עבר ופנה בכל הארץ בשתם, ובוראי ישארו הרבה כתבי פלסתר שלהם בעולם זמן מה, לכן ההכרח אלצני לברר עסקי נגד ה' ואדם, ויצא כאור צדקי ימלט אי נקי, והאמת עד לעצמי, והנה הוא לי כסות עינים ולבני וי"ח הש"י.

ואחל בספור קורותי, למען דעת צדקות ה' אשר לא יבושו קויו, ולא יכלמו לנצח כל החוסים בו, עזרה בצרות נמצא מאד, כאשר ראיתי בעיני פעמים רבות, אם אמרתי בחפוי נגזרתי מארץ חיים נגזרתי, ואומר אך חושך ישופני תהום יסובבני, ולילה אור בעדני, ואם אמרתי מטה רגלי, חסרך ה' יסעדני, גם כי אשב בחושך ה' אור לי ישוב אפו וינחמני, ויתן בפי שיר חדש תהלה לאלהינו, ה' ישים דברו בפי, ויהיה עם שפתי וקולמוסי ויודע תהלתו לדורות הבאים.

* *

*

הנה הודעתי למעלה, כי בעת עבורי חלה אמ"ה חולי השחורה בסבת אבוד ממונו, והי חליו כבד מאד, עד שכמעט נתייאשו מרפואתו, לולי רחמי שמים שנבר עליו והחזירהו לאיתנו. איוה ימים לפני עת

לירתי או שב לכיתו מעמסיר באד, שם עסק ברפואות הכאר ההוא בין דיבחא לעצרתא, ובא לאלטונא אחר שהמליטה אשתו הורתי הרבנית ז"ל אותי, בחמשה עשר לסיון שנת תנ"ז לפ"ק^א), ומל אותי אחר היאוש שכבר נתנה המצוה למוהל אחר, והכניסני לברית בשמחה גדולה כפולה, שחזר לבריאיתו ככתחלה וזכה לכן, אחר שנתייאש ממנו, כי העת ההיא לא הי"ל כי אם בנות, ולקיים גם מצות המילה בגילה. והייתי רביעי לבטן ובן ראשון, רך ויחיד לאבי ולאמי, אחר שהולידה אמי שלש בנות, והיו חרדים אבותי ורועדים עלי מאד, ונתגדלתי על ברכיהם כבן שעשועים, בעונג ורכות גדול וגעגועים. עם כל זה מהר אבי ז"ל להכניסני בכית הספר אחר מלאו לי שלש שנים, באופן שבשנה החמישית למולדי, כבר השלמתי ללמוד מס' ברכה^ב. כל כך שקרתי על הספר, עד שחבירי בני גילי רצו אחרי ולא הגיעו לידיעת קריאת התפלה בעת ההיא, אבל אח"כ מנע עצמו מלהכניס אחי שנולדו לו אחרי לבית המלמד בעודם ילדים רכים כל כך, כי אמר שהחליש אותי ע"י כך.

אם אמרתי אספרה כמו, כל מה שעבר עלי בשנות הילדות יארך הספור מאד, מלבד מה שנעלם ושנשכח ממני, רק אוכיר איזה נגרים שלשה דברים נוראים, שקרו לי בימי רכות ילדותי. האחד שנפלה מכה בפני בבשר לחור, ושלמה המכה מעבר אל עבר, באופן שהייתי בסכנה גדולה כמעט אחר יאוש, וה' שלח דברו וירפאני, בלי השאר ממנה שום רושם חבלה בפני, ולא צלקת כלל; השנית, עלה צרעת שחין על אמתי, וסגר נקב השתן ומן מה, באופן שגרם לאבותי דאגה יגון ואנחה רבה בעבורי; ושלישית, שחין כבר כסה כל רגלי מעין שחין איוב, עם יסורין מכוערין, מכל אלה הצילני ה', מלבד שאר חלאים רעים ונאמנים, המצויים בכל הילדים, כאבעבועות, פאקן, מאסלן, גדול שנים, וביחוד הייתי עלול מאד מנפוח שקדים, ונוזלות ושיעול ושרפת שתן, ולפעמים גם בועות קטנות ומלואים אדומים. ומלבד המכות אשר הוכיתי בית מאהבי המלמדים, אשר נמסרתי בידיהם ללמוד, והיו ע"פ הרוכ אכזרים, הכוני בלי חמלה, ומלבד שאר כאבים ומיחושים, שעברו עלי מימי חרפי, רבות צירוני מנעורי גם לא יכלו ליה^א מנפילת שנים וצמיחת אחרים תחתיהם, וכן בלחיצת צפרני ידים וכדומה עצמו מספר.

י"ז

אברהם ח"י

(א) עיין בספר תולדות יעקב"ן מאת אברהם וואגנר (צד מ"ט הערה א').

ואחר שבאתי קצת לכלל דעת, הרגשתי בצערו של אבא, יסוריו ועלבוננו הנ"ל, שקמו עליו לקפח פרנסתו ולהורידו מכבודו. אחר זאת נפל אמ"ה ז"ל בחולי כבד ומסוס (פלערוס) מתגבורת הירוקה, שנתעלל בסכת המחלוקת באלמונא, וכבר נתיאשו הרופאים ממנו, והתעניתו אני ואחיותי ב"ה בשבוע אחד, ואני עודני נער בן י"ב שנה א').

[וכאשר נתקבל אבי] לרב בק"ק אשכנזים דאמשטרדם, והתחיל הגלות והמלחול שלי בכלל. בית אבא נסעו בסוף ימי החורף שנת ת"ע, והיתה עת הפשרת שלגים, שנפלו לרוב מאד בחורף העז והעצום ההוא, והיינו באחריות גדול על הדרך, כמעט חשבה העגלה שישבנו עליה כל הנשים וילדים להשבר, ולפול במים שנברו עליה, ובאו מים עד נפש. עלתה שאגתנו למרום, לולי ה' שהושיע לנו, אזי המים ישמפנו, נחלה עבר על ראשנו. באנו לחיים ולשלום אל ארץ אחרת, מדינת הולאנד, אשר לא ידענו תמול שלשום, אויר חדש, מנהגי עולם חדש. וכמה תמורות עברו עלינו, עד שהורגלנו במבוע המדינה, עם היות המאכלים ומשקים לא היו נאותים לנו כפי הרגלנו. ועל כולם לא ארכה השלוה, לא זאת המנוחה הנידו לעיף, כי מיד התחילו הקטטות והרדיפות של שני כתות החזקים המסופר למעלה, שכל אחת רצתה לכלוע חברתה חיים. אמ"ה לחץ ביניהם, כי באשר לא יכול להשוותם, ולא היה אפשר להצדיקם גם שתיהן, ובהגינו על צד החלוש שלא יהיה למרמס, קדשו עליו מלחמה וימררהו ורובו בעלי חצים הצד המתנגד, חשבו להוריד לארץ כבודו בנ"ל, וה' עזרו והיה מנן בערו, ובעת ההיא ערת הספרדים החזיקו בידו. ככל זאת היתה עת צרה ליעקב ומכוכה מצערו של אבא; נוסף לזה שהרבה תורה במלח המחלוקת הזאת. ואני בעת ההיא נעשיתי בר מצוה, את נשף חשקי אור לי"ד שם לי לחרדה ב'), מעוף צוקה וחשכה עת דאגה ויוגון ואנחה, ולא היה הזמן גורם לשקוד על הספר, ולקנות שלמות מחסרון רב וחבר, מנהיג ומנהל לעשות אתי ברכה. ולהעדר שלותי לא עלתה ארוכה, עד שגרמו עונות המקום ההוא, ובא לשם הנחש הצבוע

א) פה נתקלקל הסדר מעט בכ"י, ואנכי ראיתי לתקן שיבוא המשך הספור

אל נכון.

ב) כוונתו כי מיד אחר בר מצוה כאשר היה בן י"ד שנים באו עליו חיש

צרות רבות.

התועב חיון, שבלבל את כל העולם, ונמרד הצדיק אמ"ה ז"ל במלחמה כבדה, לעמוד נגד התקיפים הספרדים הזרים, אשר הפרו ברית אהבתם עמו הקדומה ונהפכו לאויבים, בהתערבתם על ריב לא להם, כדי לחפות על קלון מגנים, ועון התלוי בראש רש"א כנ"ל א), באופן שהיה מוכרח אמ"ה ז"ל, להעתיק דירתו משם כמסופר, ונמא שכתו לנוע עוד על כנפי הנדוד, להחיש מפלש לו ולביתו.

באמצע חורף תע"ד נסע הוא ז"ל ללונדון, על איזה שבועות, ואותנו ב"ב שלח בספינה דרך ים כה לעמרן. ישבנו שם כגרים עד אחר הפסח, עם שבני העיר הקטנה הלו עשו לנו כל הכבוד וכל נחת רוח שיכלו. והק' התורני ר"ל עמרין ע"ה רצה לתת לי בתו לאשה בתולה מלומדת משכלת, ממש לא היתה דוגמתה בכל ארץ אשכנז, ובקש להפריז לי סך גדול לנזן, כי היה עשיר מופלג מאד ובעל תורה, וכן בתו היתה חושקת להתדבק בתורה וביחוס; אך ממעם ידוע במשפחה נמנע אמ"ה להתרצות אליו ולומר לדבק טוב, והיה נסיון גדול גם מצדי, כי כבר הייתי בר דעת, ויודע לשקול הדברים במאוזני בחינה נכונה, ולא נעלם ממני שהיה שידוך הגון מאד, לא נמצא כמוהו בארץ בכל אופן הן מצד הקרן והעשירות ובת טובים, באופן שהיה נראה לכל דרך ישר מאד לפני, ובענין שהייתי יכול לבוא לתבליט השלימות בנקל, וידעתי היטב שאמ"ה לא היה ביכולתו לתת לי מאומה, מה גם שדיו להפקיע את עצמו וב"ב, מתנועע ולא היה יודע להיכן נוסע, והק' הנ"ל וב"ב היו מחבבים אותי מאד, וממש מפצירים בי להפיק זממם ולהניע לחפצם בי, עכ"ז חלילה לא בקשתי לצער את אבא, עם שהיתה דעתי נוטה לכך, שלא להניח דבר הגון הזה; גם אותו הפגם של משפחה לא היה כדאי להרחיקו, כי לא היה פסול בעצם ח"ו, וכבר דבקו כל גדולי קציני אשכנז במשפחה ההיא, שגברה ידה במעלת החסד והגדולה, ולא בכל יומא מתרחש שידוך כזה, אעפ"כ לא גליתי אפילו מה שבלבי, ונכנעתי לקבל מאהבה הסכמת אמ"ה ז"ל, והתלמתי שאינו מה' להיות בת זוגי, כי לגדולה מזו הייתי מתוקן בענין זוגי מצד משפחה, אך יום צר ומצוק מצאוני כנ"ל בס"ד. וגם אותה אשה החשובה הנ"ל, אשר חשקה נפשה בי, ולא עלתה בידה, מ"מ היתה מוכנה להיטב אלי אחר זמן רב, בהודמן הי"ת אותי לישב על כסא הרבנות דעמרן.

A

The first part of the paper is devoted to a general
discussion of the subject. It is shown that the
theory of the subject is not yet complete, and
that there are many points which require further
investigation. The author then proceeds to a
detailed examination of the various theories which
have been proposed, and shows that they are all
inadequate. He then proposes a new theory, and
shows that it is more complete than the others.
The second part of the paper is devoted to a
detailed examination of the various theories which
have been proposed, and shows that they are all
inadequate. He then proposes a new theory, and
shows that it is more complete than the others.
The third part of the paper is devoted to a
detailed examination of the various theories which
have been proposed, and shows that they are all
inadequate. He then proposes a new theory, and
shows that it is more complete than the others.
The fourth part of the paper is devoted to a
detailed examination of the various theories which
have been proposed, and shows that they are all
inadequate. He then proposes a new theory, and
shows that it is more complete than the others.
The fifth part of the paper is devoted to a
detailed examination of the various theories which
have been proposed, and shows that they are all
inadequate. He then proposes a new theory, and
shows that it is more complete than the others.
The sixth part of the paper is devoted to a
detailed examination of the various theories which
have been proposed, and shows that they are all
inadequate. He then proposes a new theory, and
shows that it is more complete than the others.
The seventh part of the paper is devoted to a
detailed examination of the various theories which
have been proposed, and shows that they are all
inadequate. He then proposes a new theory, and
shows that it is more complete than the others.
The eighth part of the paper is devoted to a
detailed examination of the various theories which
have been proposed, and shows that they are all
inadequate. He then proposes a new theory, and
shows that it is more complete than the others.
The ninth part of the paper is devoted to a
detailed examination of the various theories which
have been proposed, and shows that they are all
inadequate. He then proposes a new theory, and
shows that it is more complete than the others.
The tenth part of the paper is devoted to a
detailed examination of the various theories which
have been proposed, and shows that they are all
inadequate. He then proposes a new theory, and
shows that it is more complete than the others.

א שם ג"כ היה מדובר בן צבדנא (השג"ח) שם נה ועי מקלני
 ונא אף הקנה ה' אסני מלמי מצדא צאנרין כי הגאון עמרם ז"ל
 ז"ל היה שרני אף בדידי דנאסא וחכמ יגידה ואברהם ד"ה נקדא
 א. שם אמר ז"ל והינאנו בינאם אפרקס יחז שוקא אצח נכדו
 קמ בנו ממילא אנז' דק' דמנא ונזכ אגד א. אף א' ד' נזנא
 ומזונא ז' ש"ח.

היא השתרלה על זה בכל נפשה, וגמלה אתי חסד הרבה ועם אשתי
 ע"ה, וכל ב"ב היתה לה חבה יתרה כאחיה וקורבה עצמית כמש"ל.
 מעמדן נסע אמ"ה ז"ל במפולו גדול, כי היינו חמשה בנים
 וחמש בנות לאבי ולאמי ז"ל; כולנו נולדנו להם באלטונא, ובת אחת
 קטנה היא לבדה נשארה מהנולדים לאמ"ה ז"ל באמשטרם שלא
 נתקיימו, גם הבת הזאת מיה בדרך; רק אחותי רחל היתה אז אצל
 חמיה בק"ק אייון שטאט; ואחותה הגדולה עם אישה וילדיה היו ג"כ
 אצלנו בעת ההיא, ואמי הרבנית ז"ל היתה מעוברת, ועמנו משרת
 ומשרתת כפי ההכרח. באופן שהיינו צריכין לשאת עגלות גדולות
 מלאות^א ובעלי מלחמות מצויים בדרכים. נתעכבנו בבית דודי ז"ל ימים
 אחרים. שם נתן ה' אל לבי להשיב ע"ד מהר"א^א כהשנותיו על
 תשובת אמ"ה ז"ל, שלא הי"ל לאמ"ה פנאי לעיין בהן בדרך נסיעתו.
 ואני פניתי לראות ולחקור ולהבין בדבר באותן הימים, ושם כתבתי
 חלק מסוים מתשובה זו, ראשונה שחברתי בעו"ה מלמודים, לא הגדתי
 ולא הראיתי לאמ"ה, עד היותו כבר עסלוי; אז ראה מה שכתבתי
 והשכתי בערו, וישרו דברי מאד בעיניו, ונשקני על ראשי, וקרא אלי
 המקרא: שפתים ישק וכו'. אחר עיכוב איזה שבועות בברלין, נסענו
 לבוא לברעסלוי, ובדרך הזה היה לנו אחריות גדול, בסבת חיילות של
 צבא מלחמה מדינת פרייסן, שעברו אז בדרך ההיא, אע"פ שהיתה
 חרב של שלוח היו הדרכים בחוקת סכנה, ולפעמים היינו מוכרחים
 לעמוד ולהתעכב באמצע הדרך, וקצתם פגשו ובקושי גדול נפטרנו
 מהם בשלום ותחי לנס. באנו לברעסלוי שילחי קיץ הנ"ל א).

מברעסלוי נסענו לפולין בתחלת ימי חורף תע"ה. והשיא אמ"ה
 ז"ל את אחותי נחמה, ולא הצליח זיווגה בעו"ה, כי נהרג בעלה, שהיה
 נכדו של הק' ר"ה וויטשוי. ונתנלגלו בצער גדול פעם בעיר אפסא,
 פעם בכפרים שונים הסמוכים, כי היחה הק' הלזו לשרפה מאכולת
 אש, יגענו לא הונח לנו עד שבא רץ מהמבורג, להודיע לאמ"ה ז"ל
 שנבחר מהק' ר"ה, לשבת על המשפט שלו עם גיסו א"פ בנ"ל. אז
 שם אמ"ה לדרך פעמיו ולקח אותי עמו, ונסענו באמצע החורף בדרך
 רחוקה וקשה כזאת. אז התעולל בי מיחוש של קוצר הנשימה ולחיצה,
 וגרמתי לאמ"ה ז"ל נוסף על מכאובו וצערו צער גדול, וכמה רפואות
 נעשו לי בדרך, בברלין ובשאר מקומות ולא הועילו כלום, וכמדומה

(א) עיין לעיל (צד 39).

אמ"ה
 והאנן אמ"ה כ"א
 היפוקאלה וצ
 חב"ן והיה ג' ע
 שם ר"ה מלכ"ה

י"ק צ"ה

כמה שבועות, עד כי בחמלת ה' עלינו נכמרו רחמי הכפרים, והניחונו לבוא אל הכפרים, לשכון עמם בצל קורתם בדמים יקרים. וכאשר עברה זאת הצרה, וראיתי עולם חדש טבע חדש ומנהג חדש, ובבית חמי ו"ל היתה ג"כ הפרנסה קשה בעה ההיא, והוצרכתי להסתפק בהכרחי מאד בלבד נגד רכות טבעי והרגלי ולמודי בבית אבא, ומיד טעמתי ג"כ טעם מר ממות, כי אשתי ע"ה היתה מתקף תקיפא, אף אם מעברא במילי וחמירה היתה, רק עוונותי עשו אלה לי; נוסף לזה כד משלם שעורו מכדא בבית חותני ו"ל, והיו חורשים בעגלתי למצוא חידתי, מקום שהצנעתי כיסי, מעט הכסף שקבלתי, לא התרציתי לתת לכסף מוצא למשרי זוזי בכדי, נקיש ואהי תיגרא^(א), והרגילו עמי קטמה, וכמעט הפירדו ביני ובין זוגתי, באופן שלא נחתו ולא שלותי ולא שקטתי, מעורי לא ישבתי יום אחד בשלוח, בעת פרח ציץ בחרותי מרחם משחר טל ילדותי, ימי נערותי ובחרותי חלפו עם עניות, כל עמתי שבאו בצער וצרה ויסורין, מבית ומבחוץ רבה אנחתו, ערבה כל שמחתי, עם כל זה פקודי ה' ישרים משמחי לב נשבר ונדכה, היו לי לשמחת לבני ולמשיב נפש, לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי. רק העיקר חסר מן הספר, ר"ל שלא היה נמצא בידי אז רק ספרי ד' מורים, שהבאתי עמדי מה שנתן לי דודי ו"ל ודורון לחתונה, בהם עסקתי כיד ה' המובנה עלי כפי השגתי, וזולת לא היה מצוי לי אפילו כרך גמרא לחפצי, כי אם בשאלה ובקושי גדול. אף אם היה לחותני ע"ה כמה ש"ס, וביתו מלא ספרים יקרים ונכבדים, לא שלמה עיני בהם, ולא הי"ל רשות לקחת מהם לעיין בהם כצרכי.

ועם כל הדוחק והלחץ הלו, מיד נתנו עיניהם בי בחורי חמד, לומדים נשואים ופנויים חשקו ללמוד אצלי, ואני הייתי יותר חפץ ללמוד מללמוד, מ"מ לא יכולתי לשום לאל מלחם והפצרהם למנוע מהם ח"ו, גם כי אמרתי: מתלמידי יותר מכולם, המה יקיימו תלמודי בידי, בכך הטיתי שכמי והייתי למס עובד עבודת ה' עם חברים מקשיבים לקולי, ונאספו אלי בחורים מעם ולומדים חשובים, ולמדתי עמם גפ"ת ושא"ח עם ב"י מקרא הלכה ואגדה, והיו דברי ערבים לשומעיהם, והיתה לי חברתם נוחה ונעימה צוותא בסימא, עד שרצו לקבוע לי ספוק צרכי בית בריוח, כי היו אבותיהם עשירים סוחרים נכבדי ארץ

(א) ע"פ מאמר חז"ל (ב"מ דף ג"ט) כד משלם שעורו מכדא ואהי תיגרא

היטב הדק, באופן שהכירו כולם שהיה הדרוש מן החדש, חדושי תורה שלא שמעתן אזן, ומכוונים הנושא עם פרשת השבוע בדיוק נמרץ; המה הרהיבוני לחברו בקונטרס מיוחד, וכבר בא לדפוס בעזה"י.

גם שם לא חדלתי מלתת מתקי ותנוכתי, כי למדתי עם אחי הצעירים הבחורים, גם עם חתן הרב ר"ל ר"י בעת ההיא בלבוב, והוא היה בן הרב ר' בצלאל אחי חמי הרב, שהיה אב"ד באוסטרא, ובנו הלוי היה אחר ואת ר"י באוסטרא. ק"ק לבוב כנדרוני בעת ההיא להיות לראש ב"ד שלהם, וכבר היו רוצים לקבלני לרב ואב"ד, אם היה לי חתימות וקו. כל כך היתה אהבתם עזה תקועה בלבם ושמורה לבית אמ"ה ו"ל, כי אמרו בניו ודאי ילכו בדרכיו, אך עדיין הייתי רך בשנים, כי רוב שנים יודיעו חכמה, והייתי שפל אנשים, אם גדול הייתי בעיני כל העם, לא בא במחשבתי לחזר ולבקש אחר שום גדולה וכבוד; רק מרוב תוקף אהבה עזה וחבה יתירה עשו זאת לתת לי מעטת תהלה וכבוד רב"ד, שהיא סמוכה לרב אב"ד, וחשבו שאתיישב אצלם לקבוע דירתי בלבוב, וכל בני הקהלה היו מתברכים בי וכבית אבי, הלואי שיתקיימו בי הברכות ששמעו אזני מאחרי. בכל פעם שהייתי עובר ברחוב, ושם יושבות נשים בחנויות מוכרות סחורות מאכלים ומשקים, היו מתברכות בנו בעברנו דרך שם. גם הרב הקדוש ר"ח רייזיש הי"ד א) נתן עיניו כי להחזיקני שם, בקש ממני שאקבע דירתי בלבוב, כדי ללמוד עם אחיו חתנו הרב הקדוש הי"ד; גם הקצינים המפורסמים הרבנים כמו' העניך וגיסו ר' נתן ע"ה רצו שאתיישב בזאלקווי ואלמוד בבה"מ שלהם, ולעשות לי הספקה טובה.

אמת כבר הייתי מרוצה לקבוע דירתי בלבוב, בראותי רוב החבה עצומה וגודל הכבוד של בית אבא וארץ טובה ורחבת ידיים לפנינו, הן בענין הפרנסה כוול, והן בענין שידוכים הגונים המצוים לבנים ובנות עוד קמנים. כי עם היות שהניח אמ"ה ז"ל שבעה יתומים קמנים, ארבעה בנים ושלוש בנות, אלמלא היינו להומים אחר ממון היו מעשירים אותנו, באשר כל קציני ארץ פולין היו רוצים להתדבק בזרעו של אמ"ה ו"ל ולהפריז להם מוהר ומתן כחפצנו, גם לתת דורות גדולות לאמי הרבנית ע"ה, ואפילו אם היו לנו שבעים בנים להשיאן לא היו מספיקין למלא תשוקת כל פני הארץ, החפצים בבני אמ"ה ז"ל; ולא לכד שלא

(א) עיין בס' אנשי שם לבאבער (צד ס"ד סי' קס"ה).

הגר, ולא אביתי כלל, ועד בשחק נאמן כי לא לקחתי כסף ושוה כסף כל מאומה.

אבל לא ארכו לי ימי המנוחה והשמחה, כי בעוד שלש שנים כשני שכיר, שהייתי שכיר יום, כי לא הנחתי אותם מלפני לצאת ידי שמועה מפי פ"א בלכד, אבל היו חוזרים על תלמודם לפני, ביחוד בלמודי שיעורי דרבנן הפוסקים מור עם ב"י, לא נפטר מאתי עד שהיה שגור בפיהם, מה ששמעו וקבלו דבר יום ביומו, ולפעמים הייתי מורח עמהם כל כך, עד שיגעתי בקראי נחר גרוני, והוצרכתי לקשור ראשי בסודר מרוב עבודה כדי להסביר להם ולהסדיר למורם בפיהם, שיהא ערוך בלב ושומר בלשון בלי משגה ובלי טעות בהכנה, פתאום שודר בא אהלי וכל מיתרי נתקו, ומותי עברו מורשי לבבי, פלצות בעתהני רערה אחותני, את נשף חשקי שם לי לחרדה, בכוא אלי שמועת פמירת אמ"ה ז"ל, ההפך עלי בלהות נהפך עלי הגלגל, גלגלני לאחור צנפני כדור אל ארץ רחבת ידים, היא מדינת פולין, הלכתי בדרך רחוקה אשר לא עברתי בה מתמול שלשום, עברתי יחירי עם אנשי פולין במלמול הקשה, הרבה יותר ממאה פרסאות בסכנות רבות. פ"א ראינו בחוש, כי הלכנו מן המלון, נתלוו אלינו שודדים שני רוכבי סוסים, הלכו אצל עגלה שלנו עד היער, הלך ושוב ומביטים אלינו כנועצים עלינו, עד שפגענו בעגלה אחרת של תגרים נכרים מזויינים שהלכו לפנינו, וכראות הרוכבים הנ"ל את העגלה ההיא נוסעת לפנינו, אז מיד חזרו לאחוריהם, ולא נגע בנו רע. ברוך המציל! ובאתי ת"ל לק' לבוב בשילהי קיץ תע"ח, ומצאתי בית אבי ז"ל מתאבלים אצל כבד גם כל הארץ בוכים על אנדחם היקרה בלי תמורה מאנו הנחם כנ"ל (*), ואנכי פתחתי פי להספידו מחדש, ודרשתי על קברו של אמ"ה ז"ל בפני קבוץ גדול שהיה, כי באו לשמוע אמרי כל יקרי נכברי הקהל, והמון רב עמהם ליקרא דשכבא, ושמעו אמרי כי נעמו, וקניתי שם טוב מאד, כי היו הרבירים נעימים מאד לאוזני השומעים, וקראתי שם הדרוש, "יצב פתגם", על שם העמדת המצבה שעשיתי לאמ"ה ז"ל על קברו בו ביום שדרשתי והספדתי עליו. ומענין זה של עשיית מצבה היה נושא הדרוש, וכלול בתוך פסוקי פרישת השבוע, בהמצאה רבה ועומק ומתיקות, ודברים מיושבים

א. ספר
ב. שנים
ג. שנים
ד. שנים
ה. שנים
ו. שנים
ז. שנים
ח. שנים
ט. שנים
י. שנים

(א) הגאון חכם צבי מת כליל יום ב' דר"ח אייר תע"ח, בן נ"ח שנה עיין בס' "יצב פתגם" ליעב"ץ (דף ט"ו ע"ב ודף כ"ו ע"ב).

היינו צריכין לתת להם מאומה לנדוניה, אבל היו מרוצים להיות כל מחסורם עליהם ולחוסף מתנות ותשורות, גם לי הצעיר גדול האחים שאתרצה להשתדך עמהם מלבד מה שנדרו להורתי ז"ל. אבל אנחנו לא רצינו להכנס כשידוכים עם כל בעלי הממון הגדולים, שהיו רצים אחרינו ומרבים עלינו רעים ושלוחים, שתדלנים ושדכנים להטות לבבינו אל הכסף, אפילו שרצו להתיר פס ולפייסנו בתרקבא דדינרי, כאין היה חשוב אצלינו כשלא היה השידוך נערך לפי כבודנו. כאשר היה אמ"ה ז"ל מואם בכסף בעיני זוגים כנ"ל, בדרך שנהג עמי ועם אחיותי הגדולות, ככה נהגנו אחריו לא נתנו עינינו בממון, כי אם במשפחה, ועל דבר זה נהפכו לנו כמה מתקפי המדינה לשונאים; ופעם עמדנו בנסיון גדול אני ואמי ע"ה, כי אחד מאילי הארץ היה רודף אחרינו לשרך עמנו עכ"פ בכל אופן, כי חשקה נפשו מאד באחד מאחינו ובנו, ורצה להרבות מזה ומתן, ולא הניח לנו לישון מפני ריבוי המפשרים, ואנו לא יכולנו להסכים על כך ממעם ידוע שהיה לנו השידוך ההוא, מראגה מדבר שלא יכשל ח"ו ורעו של אמ"ה ז"ל, בדבר שמסר אותו צדיק נפשו עליו; מה עשינו למהר לסלק מעלינו צרת הפצרת האיש הנכבד ההוא: הסכמנו לשדך את אחי עם בתו של רב אחד ממשפחה נכבדה ורמה, גם עושר גם כבוד אתם, אע"פ שלא נתן כלום לכיסנו. והאיש ההוא אשר התאמץ ועשה השתדלות גדולה להשיג חפצו נהפך לנו לאויב בראותו כי לריק יגע עמנו, ולא עלתה בידו מה שחשב, והתנגד לנו ג"כ בענין שם"ה שהי"ל על הגליל, ועכ"ז לא נח ולא שקמ לסבב במול מעשה התקשרות השידוך שעשינו; אף אם היינו סוברים שאין אחר מעשה כלום, הוא לא כן ידמה, וכאשר נספר שסוף השיג חפצו.

והנה מן השמים היה, כי אחר זה נפטרה אמי ז"ל, אחר שחלתה חולי כבד; כנראה היה מרוב יגון ואנחה, כי לא רצתה לקבל תנחומין על בעל נעוריה, אף אם היתה ילדה עדיין בערכו של אמ"ה ז"ל, כי היתה אשתו שניה כנ"ל, והיתה אחר מות אמ"ה ז"ל כבת מ"א שנה, וכמה מגדולי רבני פולין רצו לקחתה לאשה. אבל ח"ו אם היה אדם רוצה לפתוח פיו לדבר אפילו ברמו מעסק שידוך לפניו, כמעט היתה פוגעת בו מרוב מרירות, לרוב חסידותה ואהבתה לאישה ז"ל. הידוע לה בחסידות וקדושה מאין כמוהו בדורו. על כן תמיד היתה דמעתה על לחיה, מעת שנלקח ממנה בעלה הנאמן לה, והיא נאמנת לו, לא בחרה עוד באיש אפילו היו נותנין לה כל ממון שבעולם. ואע"פ שהיו מנחמים אותה בבניה ואומרים לה: למה תדאג ותבכה כל כך, הלא יש

לה ת"ל כל השמחות בבניה וי"ח, ואינה צריכה לראוג בשביל בניה היתומים, אדרבה הם יהיו לה למשיב נפש, ולכלכל את שיבתה בטיבה רבה, כאשר הכל רצו אחריהם, ותוכל להשיג עשירות על ידיהם. מ"מ לא שתה לבה והיתה תמיד ביגון ואנחה, ערבה כל שמחה, עד שנפלה בחולי כבד מאד, והייתי בצער וצרה גדולה בשבילה, כי היה קשה פרידתה מאד ועלתה צעקותינו למרום. ובעו"ה מתה עלינו לסוף שלשה רביעי שנה אחרי מות אבינו ז"ל, וביום שלאחריו מתה אחותי הקטנה ילדה בת שלש שנים; ודבר גדול אירע בקבורתה. אח"ו נפלתי למשכב כמעט שנתיאשו ממני, וה' ראה בעיני שלח דברו וירפאני.

ואחר בוא שמועת פטירת אמי ז"ל אל דוקלא, במקום שהיה יושב שם גיסי הרב מוה"ר ל, בעל אחותי הגדולה ע"ה, על כסא רבנות שלו, מיר שם לדרך פעמיו ובא ללכוב, ומצאני עורני שוכב על ערש דוי, ומיר לקח גיסי כל עניני הבית ואחי לרשותו, וסתר מעשה השידוך הנ"ל שעשיתי עם אחי, ולקח הנער תחת ידו ונסע לזאלקווי, ושם תקע אהלו ועשה שידוך מחדש עם אחי המשוך כבר, ובטל התנאים הראשונים ונתקשר שם עם האיש ההוא שהיה מפיצר בי כנ"ל, ומפור ממון רב על זה להשיג רצונו וחפצו. גם הבטיח לגיסי ע"ה על דבר רבנות חשובה להשתדל לו, וע"י כך עלתה בידו הפעם תאותו ומכוקשו אחר היאוש. ואני שנכנסתי ערב בדבר הראשון תחת הנער נשארתי בק"ק לבוב, וכאשר נודע מהתקשרות גיסי בעד אחי שם, אוי תבעו אותי לדין המשפחה של הרב ההוא, אשר השתדך עמנו בתחלה לפני הרב ר' יהושע ז"ל, שבא אז לשם וישב על כסא הרבנות דלכוב; וע"ז ביש"ק היה מעשה התביעה, כי הוגד להם שברעתי להעתיק ג"כ דירתי מלבוב, וליסע משם בליל מוצאי ש"ק. על כן הותרה הרצועה של הרב הנ"ל, שהסכים על כך, אף כי לא חל ערבות שלי על גוף הנער, שהיה גדול וברשות עצמו, רק לקיים התחייבות איזה מתנות ומלכושים, וצרכי הנשואין כפי התנאים, ובקושי נפטרת מהם בשלום בידעם אונסי.

אנב אורחא אזכיר עניני השידוכין, שעשה אמי"ה ז"ל בחייו עם שלש בנותיו הקדומות אלי: אחותי הגדולה מרים ע"ה, שידוך לגיסי ר"ל ע"ה בנו של הרב מו"ה שאול ז"ל, שלשלת יוחסין של הגאון מ' העשיל ז"ל; אותו קנה ברמים יקרים מאד, שבעה עשר מאות ר"ט נהן לו לבדוניה, אע"פ שהיה יכול לשדכה אל כמה עשירים מופלגים מארץ אשכנז, שהיו להם בחורי חמד שהיו רודפים אחריו לקחת בתו הנ"ל בחנם, ואפילו לתת לכיסו, כי אחותי זאת היתה גדולה בנוי, היפה

בנשים ומלומדה, והפריו עושר רב, לא פנה אל רהבים ושמי כסף, ונתן לבתו הרבה יותר מיכולתו כדי להדבק ביוחסי משפחה, מלבד הוצאות גדולות ומוזנות כמה שנים, ואביו לא נתחייב בכל זה רק במלבושים ומתנות. ויהי הם בדרך לבוא על נישואי צעיר בניהם הנ"ל, מת הרב כמוה"ש הנ"ל בדרך בק"ק גלוגא (א), כבר נתקבל גם לרב בק' אמשטרדם, והיה רוצה ליסע לשם אחר חתונת בנו, ולא הספיק לראות בשמחת בנו, כי נטרפה לו השעה, ובא גיסי הנ"ל עם אמו ואחיו וגיסו, ועשה לו אמ"ה החתונה על הוצאותיו בפוזר גדול כנ"ל. והנה החתן נער נשאר ברשות אמ"ה ז"ל, אחר שנשקעו אמו ואחיו וגיסו מזה, כתינוק שנולד, וכל מפולו היה על אמ"ה, גם ללמוד עמו ולתת לו חבר טוב, שימלא ידיו בחזרת לימודו, ויורהו בדרך טוב. לא נח ולא שקט אמ"ה עד דשווייה נברא רבה, וכמה שנים ינק גיסי הלז משרי תבינתו של חותנו אמ"ה, ויצק מים על ידיו, והיה ג"כ סופר מעתיק כתביו ואגרותיו, גם למד עמו דקדוק וד"א. עכ"ז לא עלתה בידו ע"י שמושאל הרב להיות בעל צח לשון ומליצה טובה בעברית, אך בסברא ובהוראה והנהגת ציבור הרויח אצלו מאומה (ב), ומ"מ לא חסרו הרבה, ובתחלת ענינו היה שוקד מאד על לימודו, מתוך הרחבת הלב ומתוך טובה הרבה, שלא זכו לה ת"ה גדולים אפילו אחד מאלף, כי היתה לו אשה טובה מאד במדות חסודות ואהבת מוסר וי"ש וצניעות וחסידיה גדולה, ואהבה עזה לבעלה עם הכנעה וענוה, נוסף על יפיה ונעימותה הרב, ומשכלת במלאכת נשים ובהנהגת הבית בנקיות, מצורף לתוקף חבת חותנו וחזנתו הורי ז"ל, שעשו לו כל חשק לבו, וכל עינו ומעינו של אמ"ה היה עליו, לגדלו ולחכמו ולהצליחו בכל ענין ואופן שיוכל, ולמסור לו חברים טובים, לפי שהיה חתנם הראשון לבתם האהובה, ובו נתקע ממש כל יגיעו ועמלו, לא לבד בחייו של אבא, כי גם אחרי מותו, כי עשה שסמכו אצלו אחי ושתי אחיותי בין היתומים.

אחרי נסעו מפולין מסרתי בידו כל עובון אבי וז"ל, כסף ושהה כסף ומטלטלין וספרים ושטרי חובות המדינה, שהיה עולה לסך מסוים, כמה אלפים ר"מ הלך לממון, כמה שקע באופן זה, ואני גדול האחים

א. ק"א

א. כהנא

(א) ונקבר ביום ה' י"ז אייר תס"ו, עיין בס' עיר הצדק לצונץ (צד קנ"ט).
(ב) יעב"ץ יתחמש פה בספרו בלשון מאומה על דבר מה ובלע"ז (עטוואם).

לקחתי שטר חוב על ר' הענדלי ע"ה בק"א שהיה עומד לגבות א), בכך לסלקני מכל העובן הרשום כנ"ל, כי אמר שיבוא אח"כ לחשבון כשיהא הכל גבוי, וכל המטלטלין ובסף וספרים נקבצים יחד, שעדיין היו מפוזרים במקומות אחרים בברעסלוי בדרנצי, והמעות של חוב המדינה, והכל נגבה אחרי העתקתי מפולין. ואמנם הי"ל הוצאות ג"כ על אחי ואחיותי איזה שנים עד שנשארו כולן בעזה"י, רק לתת נדוניא לא היה לו צורך, כי אם לאחות אחת מ' לאה, שהיא נשתדכה לבנו של הרב הקצין ר"ח ליורל, שהיה לו בן נחמד, והפריו לו ג"כ ממון איזה סך, והוא עזר וסייע לרבנות דק"ק לבוב, נתחייב לו אמ"ה ו"ל בחייו, להפריו לנך אלף ר"ט, ושאר דברים כנהוג; זה היה כ"ח קשה והוצרך לסלקו עכ"פ, עם שלא נודע לי עד היום, כמה נתן לאחותי זו. אבל לאחי הארבעה, לא לבד שלא היה צריך לתת להם מאומה, אבל אדרבא הוא היה לוקח מהם הרבה, ביחוד מהקצין המ' ר' יוזפא אוסטרא, שעשיתי אני עמו שידוך להשיא אחי הקטן לבתו, היה לו לגיסי הנ"ל יניקה גדולה ממנו, כל הימים שהיה אחי הצעיר ברשותו. וכן ממחותן השני שעשה גיסי שידוך שני עמו כנ"ל היה לו ג"כ הנאות גדולות, וזה היה גורם שנמרד אח"כ בעסק רבנות, שהבטיחו להיות מסייע שיש בו ממש, להביאו אל גרם המעלות. בסבה זו משלה שנאה ותחרות בינו ובין הגאון ר' יושע הנ"ל, שנתקבל אז בק' לבוב ע"י השתדלות עצומה של קרוביו שהיו לו שם², ובאמת נתקבל ר"י קצת באלמות, וברצי כסף בד"י ובדא"ה שלא כדת של תורה, והרבה אנשים היו בלבוב שהיתה דעתם קרובה אל בית אבינו ו"ל, שהיו מטים אחרי גיסי הנ"ל לקבלו לרב דלבוב והמדינה, לולי שנברה יד בעלי זרוע בצירוף מתן דמים. ולכן אחר שנתקשר הרב הקצין ר' נתן מואלקוי ג"כ עם בית אבינו ועם גיסי הנ"ל, שהמציא לו חשקו וחפצו באחי ר' דוד, היה חפץ להיות לו [במסייע] לעזור בענין הרבנות דלבוב, ונתעוררו תחרות ומרדנים בין גיסי הנ"ל ובין ר"י הנ"ל שהיו רודפים זא"י ימים רבים, גם התאמץ מחו' הק' הנ"ל לתור לו מקום כבוד ביני וביני בק' שארניפאל, שהיה יושב שם רב אחד מקרוביו של גיסי,

א) שמו היה הענדלי הבהן ועיין לתלן (צד 71), וכן אמר יעב"ץ בספרו תורת הקנאות (צד ג"ו) כוה"ל: וסח לנו המשכיל פו"מ ר' הענדלי ע"ה בן פ"ו התכבד המושלם המפורסם ר' משה ר' ליבש ו"ל, שהיה עמוד הימיני לק"ק אלטונא.
ב) הוא הגאון מהר"ר יהושע בעל פני יהושע שנתקבל לאב"ד בלבוב בשנת תע"ז, עיין בס' אנשי שם לר"ש באבער (צד ק"ה).

והוצרך להיות נדחה מפניו בהשתדלות מחו' ר' נתן הנ"ל, שהיתה יד תקיפה שם באותו מקום אצל השררה, לכן הועבר הרב הקודם והושב שם גיסי, ושמעתי שהי"ל אמתלא בעסק זה, שהיו אומרים שאינו למדן ואינו ראוי לישב על כסא ההוראה. איך שיהא, דבר זה סיבב לו שונאים הרבה, גם בגליל מבני משפחתו של גיסי, שהיו אוהביו ומסייעיו בתחלה, אח"ז התנגדו לו מאד והיו בעוכריו, שלפי דעתם נמפל בעסק מכוער, להיות עוכר שארו בשביל הנאות עצמו; לכן לא נחו ולא שקמו עד שהוציאוהו ג"כ מן הרבנות הנ"ל, וכאשר עשה כן עשו לו. ואמרו: וכי לזה היינו צריכין לפולין, מתחלה שילך בדרכי רבו, שהיה כאביו חכם צבי וצ"ל, שכל מעשיו לשם שמים ואוהב היושר והצדק לכל אדם, [בלי] שום נמייה ופנייה, ולא דרש כבוד עצמו ומזכותו. לכן נהפכו לאויבים רבים מאוהביו לפניו, ולא עלתה בידו הרבנות דק"ק לבוב, בפרט שכבר היה יושב ר"י הנ"ל וגדולה חוקה. וכל הימים שהיה יושב ברבנות ראשונה שלו בק"ק דוקלא עיר קטנה היה שוקד על למודו ומצליח, ואח"ז נמדר בעיני ריפת כבוד הרבנות, ונתקבל לרישא, גם שם לא ישב בשלום, אח"ז נתקבל לגלוגא וכדומה, שבכל אלו המקומות לא הרויח הרבה בדעת התורה, כ"א מה שמעלת הרבנות משך אחריו בהכרח, בענין הנהגת הצבור והרגל הוראה ודיינות, בפרטות, שהיו לו באותן מקומות לומדים חשובים ודיינים וזקנים והיו אוהבים לו, עכ"פ היה מתגלגל בצער ג"כ הרבה פעמים, מלבד עניני מחלוקת כי היה צריך להוצאה מרובה ופזור, ולא היה מוצא די ספוק במקומה הנ"ל.

אבל לעת זקנתו הצליח [למצוא] מקום וכבוד אביו ורבו, ונתקבל לרב דק"ק אשכנזים באמשטרדם בלי קמרוג, ועמד שם כמ"ו שנים. שם היה לו כל טוב עוה"ז בשלימות ובספוק רב, עם שלא נמלט ג"כ מתחרות כ"פ או, בסבת שני צדדים ישנים שהיו שם כנ"ל. ואע"פ שהיו לאחדים בידו זמן מה, מ"מ איזה פעמים נתעוררה עליו השנאה הישנה גם חדשה, כי בימיו נפלגה עיר אמשטרדם עוד שנית בסבת חזנים חדשים, מתחלה ע"י אותו חזן שהיה אח"כ חזן מגלוגא, אחריו חזן משוערזעניץ. כל אלה היו נסבה לפירוד לבבות מחדש. אלא שעכ"ו לא יכלו לו, כי היה יודע לסלק מעליו טענות ותרעומות שהיו מוצאים לו מתנגדיו. גם חדש בה"מ כאשר ראה מרכו אמ"ה ז"ל כנ"ל, אע"פ שלא היה יכול להרביץ תורה הרבה, כי נחלש היה בסוף ימיו והוכח במכאובים. וכשהרחקתי נדוד מביתי [לאמשטרדם] היה אחר היאוש, עכ"ו נעשה כבריה חדשה תיכף לביאתי לביתו, והיה עד

שנת [תקט"ו עוד בחיים] א, כמו שתי שנים אחר פטירת אחותי ע"ה אשתו הרבנית ב, והניח יתרו לעולליו בניו ובנותיו, ולבנו הגדול הוריש כסאו. גם צריך להודיע שבחו, שהיה ותרן בממונו, גם אחותי הנ"ל כמוהו ותרנית, גומלת חסדים הרבה לקרובים ולרחוקים, ולא יכיל ספר ספור מעשיה הטובים, ולא חנם זכו מה שלא זכו מצוקי ארץ. גם נתקיים בגיסי הנ"ל: גדולה שמושה יותר מלמורה, כי היה עומד ומשמש לאמ"ה כעבד, והיא שעמדה לו חכה גם לשני בנים חכמים וסופרים, דומים קצת לאחי אמם, שכלם חכמים גדולים וסופרים גדולים וחסידים, ה' עליהם יחיו; בבתו השנייה נתחתן לבן הגאון ר' מאיר אב"ד דפרוסמיץ, והצליח גם כן ברבנות במדינות ליטא, ורק להם בן יחיד רך וטוב חכם וסופר, היא עמדה לו ג"כ בממון הרבה, וה' יאריך ימיהם ושנותיהם בנעימים. אחותי השלישית נשאת לנכדו של ר"ה וויטשין, אבל לא הצליחה כלל, אחר אויה שנים נהרג בעלה בדרך ביער מן רוצחים, ונראה שהוא ע"ה היה צריך לשלם חוב זקנו וכניו, שסבבו הריגת שני אנשים צדיקים וטובים כנ"ל, ולא הניח בן וורע, ואחותי תי' היא נשארה אלמנה וגלמודה, לא רצתה להנשא עוד לאיש, אע"פ שרצו כמה גדולי הדור לקחתה לאשה, בחרה לישוב אלמנה כל ימי חייה. אלה השלשת אחיות הגדולות ממני השיא אמ"ה בחייו, גם אותי בנו הראשון רביעי לכמן עשה לי נישואין כנ"ל, ואחותי קמנה מ' לאה שדך בחייו לבנו של הרב הק' ר"ח ר' ליוזש, והפריז לה ג"כ ממון רב בנדוניא, ולא זכה להשיאה בחייו, אבל נשאה לו לאחר מות אמ"ה ז"ל, ונשקע בו ממון של העובון הנ"ל, ולא האריך ימים, אבל יש לה ממנו בן נחמד ה"י, ואח"כ נשאת להרב ר"מ בנו של הגאון ב' אב"ד באמשטרדם. משם נסע לא"י; גם זה לא האריך ימים, אבל גם ממנו ז"ל בן הגון ה"י. אחותי הצעירה דבורה תי' נשאת לנכד הרב ר' יואל מאוסטרא, גם אביו ובנו בעלה של אחותי הם רבנים בוואלין. אחי הארבעה שי' כולם נשאו נשים אחר מות אמ"ה ז"ל, ונשתרכו לבנות קצינים, חוץ מאחי מו"ה נתן שנשתדך לבת רב מופלג, ולכולם חנן ה' ילדים טובים והגונים, חכמים ונבונים

(א) נתקבל לרב באמשטרדם בשנת ת"ק ומת ליל שביעי של פסח תקט"ו עיין בס' שארית ישראל בלשון יהודית אשכנזית (דף ק"מ ע"ב ודף קס"ו ע"ב) והח' יעב"ץ השאיר פה מקום חלק בכ"י, ואנכי הוספתי פה הפרט ההוא.

(ב) שמה מרים ומתה בחורש תמוז שנת תקי"ג עיין תולדות יעב"ץ (צד נ"א).

(ג) נשמת בכ"י שם הגאון הזה, ואולי הוא ר' אלעזר מבראדי שנשמש בכ"י גם

שמו מקורם (עיין צד 47) והוא היה רב באמשטרדם והלך משם לא"י.

בנים וחתנים ה", רק לפי שאיני בקי בהן ובשמותיהן לא אאריך בהן. והריני חוזר לסדר דברי תולדותי בעזה"י, ולמקום שהפסקתי למעלה בין הפרקים. כי מאד חשקה נפשי להתיישב במדינות פולין עם בית אבי מה נעים שבת אחים גם יחד. ונתאחרתי בפולין מסוף קיץ תע"ח שבאתי לשם עד אחר פסח תע"ט. ובזמן הלזה כתבתי לאשתי שתבוא אצלי לפולין, כי טובה הארץ לפנינו, ביחוד בעלי תורה מוצאים בה כל חפצם, הן בענין הפרנסה בכבוד, והן בעסקי שדוכים לבנים ולבנות, בפרט אם הם משפחות מיוחסות, הכל רודפים אחריהם ונותנין מעות לבים אבותיהם. אבל לא עלתה בידי ולא נתנה לי שאלתי ההגונה כפי הנראה, אבל עצת ה' היא תקום, וה' חשבה לטובה כמש"ל בס"ד. כי היא היתה או ילדה בשנים, ולא יכלה להסכים על זאת, לעזוב אביה ואמה וליסע אל ארץ אחרת, והוכרחתי לשוב לביתי, אחר ששב[עתי] רעות רבות וצרות, לא זו כאותן ימים שעמדתי בלבוש בשנת אבלי של אמ"ה, גם שינה לא הונח לנו כל השנה, לא שקטנו כלנו ויבא רוגו, שם קברתי [יום ב' ג' שבט תע"ט] ^א שרה רבקה ע"ה, אמי הורתי מורתי החסידה, אשר היתה עדיין רבה בשנים, בערך ארבעים שנה ומקצת יותר ^ב. ואיזה פעמים כבר פרחת נשמתה ממנה, ומרוב צעקותינו חזרה פעמים באיזה ימים שלאחריו כמעט. גם כל בני בית נפלו למשכב, גם אנכי חליתי והייתי כאחד מהם ויתר עליהם הגעתי שערי מות, וה' שלח דברו וירפאני והחזירני לאיתי, והיתה לי נפשי לשלל.

ועזבתי את בית אבי אחר שעשיתי עם אחי הקטן שבבולנו שידוך עם בת הק' ר"י אוסמרא. והנחתי גם עזובנו של אבא כסף וכלים ומטלטלים וספרים וחובות שעלו לסך מסוים, הכל נשאר ביד גיסי הרב הנ"ל ע"ה. וכחוקת בית אבי ז"ל, כי היה הכל מפורד ומפורד במקומות אחרים כנ"ל, ולא יכלתי להתעכב עוד, עד שיבוא הבל אל מקום אחד לבית אבי. ובידי נמסרו הס' שו"ת חבורו של אמ"ה הנדפס בחייו, ולא נמכרו מהן רק מעט מוער, הטילו בית אבא עלי להיות גדול האחים, שאקבל עלי השלטון לחלקם ביעקב, ר"ל להיות לי לחלק ולהפיצם בישראל. ובאנב נתנו בידי שטרות ח"כ

(א) ואת נשמת בכ"י, ובכ"י הזה יש מקום פגוי וחלק, והג' יעב"ץ עוב פה כך למען יכתוב אחרי בן אל נכון היום והשנה ובאיזה שנה מתה אמי, עיין בס' מצבת קודש ח"א ט' המצבה קכ"ב ע"ש.
(ב) עיין לעיל (עד 64).

א והיו חפצים בה גדולי ארץ פולין, אך מי שהיה
 רוצה לבחון לדבר עמה מענייני שידוך אפי'
 מרחוק בסבובי דברים שסבבו מעצמה והיה מסכן
 בנפשו שכמעט היתה פוגעת בו במי שיאמר באזנה
 דבר או חצי דבר מזה. מרוב מרירות נפשה כלו
 בדמעות עיניה נגרה זולגות מאין הפוגות מאנה
 אֶנְחָם עַל כֵּל נְעוּרֶיהָ. והכל ~~התחכמו~~
 והתאמצו האנשים הקרובים והרחוקים לדבר על
 לבה ולנחמה בבניה ובכנותיה שרואה בהם כל
 הכבוד ותיקוה לראות עוד הרבה בהם בכל זאת
 לא ~~השתה~~ שתה לבה ולא קבלה תנחומין על החי
 בג"ע אישה הנאמן לה' ולה והיא נאמנת לו
 כידעה שלא הניח^{כמותו} א והיא היתה גדולה בחסידות
 בקדושה ובצניעות יתרה, על כן לא יכלה לשכוח
 ולא מצאה היונה מנוח בכל הקורת רוח שהיו
 עושין לה להשקיטה. הכל היה כחנם ולבטלה עד
 שנפלה בחולי כבד מאוד מרוב היגון והאנחה.

The first settlement in the city of Boston was made by a small party of Englishmen, who arrived in the year 1630, under the command of John Winthrop. They were followed by a larger number of settlers, and in the year 1634, the city was incorporated as a town. In the year 1688, it was again incorporated as a city, and in the year 1794, it was again incorporated as a city. The city of Boston has since that time continued to grow and prosper, and is now one of the most important cities in the United States.

The city of Boston is situated on a peninsula, and is bounded by the harbor to the south and east, and by the city of Cambridge to the north and west. The city is divided into several wards, and is governed by a mayor and a city council. The city is also home to many of the most important institutions in the United States, including the Massachusetts Institute of Technology, the Harvard University, and the Boston Public Library.

The city of Boston has a long and rich history, and is one of the most important cities in the United States. It is a city of many firsts, and is a city that has always been at the forefront of American history. The city of Boston is a city of many stories, and is a city that is always changing and growing.

1794

The city of Boston has since that time continued to grow and prosper, and is now one of the most important cities in the United States. The city of Boston is a city of many firsts, and is a city that has always been at the forefront of American history. The city of Boston is a city of many stories, and is a city that is always changing and growing.

שהיו לאמ"ה ע"ה על רה"ך ואחיו וגיסם בהמבורג א), שהיו סבורים שאגבה אותן. בכן הלכתי לדרכי בתחלת קיץ תע"ט, ושבתי בשלום מבית אבי לביתי לברורא, וישבתי שם ימים אחדים. זה שבתי הבית מעט, חזרתי ונפילתי בחולי קשה וכבד, וגם המשרת שלקחתי מפולין והבאתיו עמי, והיה גם הוא נחלה מאד, וה' בחסדו החלימני והחייני, וכאשר שבה רוחי אלי, הוצרכתי לחשוב על נסיעה חרשה רחוקה כבדה וקשה, כדי לקיים הבטחתי לבית אבא, לעשות הספרים בסף, ולאסוף מלא חפני ברכה מגביית חובות הנ"ל, להיות לעזר לאחי ולאחיותי היתומים לצרכי נשואין הנונים, במאסם בממון שאינו של יושר, כמכע שנחלו מאבא ומאמ"א ז"ל. וסבור הייתי ג"כ שיגיע לחלקי ג"כ איזה דבר מסויים, אחר מצוי חשבון משני צדדים, ועל מנת כן קבלתי עלי לסלק חוב אבא, שהיה נ"ח מלכה ע"ה, בת הגאון ר"מ ע"ה שנפטרה בק"א. שהפקידה עזובנה ביד אמ"ה, עד שיגדלו יורשיה, ועל כן פרעתי עוד מכיסי מאה ר"ט, על במחון זה של [הספרים] וחובות שלקחתי בירי.

ובכן שמתי פעמי לדרך שנית, אחר שכתבתי תחלה להמבורג, והחלפתי אגרות עם הק' רב"ך הנ"ל. שהוא היה שהכל תלוי בו בכל העסקים ההווים שם, והרציתי דברי אליו בכתב אודות חוב הנ"ל של רה"ע א), שהיה מתחלה בטוח שיבוא לידי גיבוי. כי היה להק' מקום לנכות סך עצום מעזבונו של מרדכי כהן ב), ממון רב ועצום, וכבר התרצה בחייו לתת לו בדרך פשרה קרוב לשלשים אלף ולא אבה, כי היה מגיע לו ממנו הרבה יותר, ומחמת זה שהיה מרדכי כהן גבר אלים, ולא היה רה"ע יכול להוציא ממנו בד"י, כי היה תקיף ממנו הרבה בקהל ובד"י, באופן שלא היה יכול רה"ע להשיג משפטו צדק בד"י, להוציא בלעז מפיו, הוכרח להגישו במשפט המיר"ה, וחקרתי אני את הק' רב"ך ע"י אגרת על הפאשט, שיוריעני האיק הדבר עומד, והשיבני דבר שעדיין העסק תלוי בגמר דין המלך, וכשיצא לאור משפט, אזי החוב שלי שהיה קרוב לאלף ר"ט בטוח לבוא לידי. גם בעת ההיא בכוא שמועת פטירת אמ"ה ז"ל לאשכנז ומדינות

א) רה"ך, ר"ת: ר' הענדלי כהן המוכר לעיל (צד 67); ח"כ, ר"ת: חלוף כתבום, וועקסעלבריעפע בלע"ז, עיין בספר זכרונות מרת גליקל האמיל (צד פ' הערה א').
 ב) ר"ת: ר' הענדלי כהן הנזכר לעיל.
 ג) ולדעתי הוא האיש מרדכי כהן הנזכר בספר זכרונות מרת גליקל האמיל, עיין שם (צד קכ"ב וצד קמ"ה).

הסמוכות, בפרק ההוא באה השמועה מר"א לונדון, שחור ונתעשר עושר רב, ולפי ששמע ספסירת אמ"ה, שבא שמשו של צדיק שלא בעונתו, והניח אחריו ילדים רכים יתומים, לכן נדר ר"א הנ"ל ליתמי אמ"ה מאה אדומים, ביחוד מחמת שנתקיים בו ברכת הצדיק זה כנ"ל. לכן צוה לבניו בהמבורג, שיכתבו את זאת להודיענו שיבוא אחד מאתנו לקבל המעות. והגיעה השמועה אלי מאוהב נאמן, שנכתב אליו על הדבר הזה, והרהיבני בנפשי לאמר: אסור מרכבתך, ועלה על אל ארץ אשכנז, לאסוף מלא כף נחת, ולקבץ כל העומד לגבות, מה שהניח אמ"ה ז"ל חובות, כי למחיה שלחך ה' לבית אביך, ככן חושה מהרה שום לדרך פעמך אל תעמוד. ואלך בדרך אשר שלחני ה', במלמול קשה וכבד מאד ובפזר רב, מבית מברודא עד המבורג, כמאה וחמשים פרסאות על פאשט מיוחד, הכל על הוצאות כוסי, ולא נהניתי אפילו סעודה משום בית אדם בדרך, וזלת בפפד"ל ובברלין שנתעכבתי איזה ימים, ונתארחתי אצל קרובים, והפסדתי כמה שהנחת שם, גם נער משרת לקחתי עמי.

באתי להמבורג בלי שטן ופגע רע, ונתאכסנתי בבית הק' רב"ך ע"ה, שקבל אותי ככבוד ובסבר פנים יפות, והלכתי מיד אליו במרם הודעי לשום אדם, בידעי שהוא יתד שהכל תלוי בו בעסקים שלי בפרשות, שבשבילם עקרתי [מכיתי] ומשכני ורדוּמא לאורחא רחיקא; גם ידעתי שכבר נתפיים עמו אמ"ה ז"ל, לכן עשיתי זאת, כאשר מתחלה חקרתי אותו בכתב אגרת על הפאשט, ולא יכולתי לעבור מעליו, ולבקש אכסניא אחרת. אכן בבואי שמה כבר נתאכל כל המעות עזבונו של מרדכי כהן הנ"ל, כאשר בא עשרו שלא במשפט בן הלך לממון, עם שהניח בשעת מותו תשעים אלף ר"ט מזומנים, מונחים בארגז ברזל שהונח בביתו סגורה וחתומה, והפקידו הקהל עליהם אנשים לשמרה, לא נחו בניו בני בליעל, עד ששכרו השומרים והניחום לגנוב הארגז עם כל אשר בה, וחלקוה בניניהם, ואבד העושר ההוא בענין רע, בי במעט ימים לא כביר פורו כל ההמון העצום ההוא, אכלוהו ויכלוהו הוציאוהו לממון, כל עומת שבא וגו', ונשארו נקיים מנכסי אביהם, ויצאו מהם לתרבות רעה, וכל בניו ונכדיו מחזירים על הפתחים, חוץ מבן אחד ר' יוזפא כהן, וחוץ מבת אחת מהמבורג, ושתי בנותיו שבפראג ונ"ש, שנשתדך כהם לאנשים מסוימים, גם בת אחרת שהיתה נשואה לשני ת"ח, והיתה רבנית בק' קרעמור, עתה היא מבקשת לחזר על הפתחים בהמבורג, ונוזנת גם מן הנכרים, שהיו מכירים לבית אביה, והי"ל מחיה גדולה ממנו, דם מהנים אותה ג"כ,

/c

י"א ק"ק ה'נ"ח

א. see קני' ז'

אנשים מוטעים

בין ע"כ

וזאת היא כעת המובה שבבניו ובנותיו, שסובלת ענייה ומרודה באהבה לכפרת פשעיה, וי"ל בנים הגונים, אבל השאר חוץ מהנ"ל כמעט כולם בניהם ובנותיהם יצאו לתרבות רעה, כאשר הם רוב בני שלשת האחים, מרדכי הנ"ל ואחיו נתן שהיה מכונה נאמש וגרין יעקב, שהניחו אחריהם קופה של שרצים מלאה וגדושה, חוץ מעטים טובים שנמצא בבני גרין יעקב; ולא לחנם הלך ורזיר אייבשיצר אצל עורב מפני שהוא מינו, כי לא ינוח שבט הרשע וגו', ועל כן הוא היה צריך להשלים המשפחה ההיא בכלי מלא בוש, והוא שקול כנגד כולם, שכולם אינם מכעיסין למקום כמו האיש הלך ואכמ"ל ממנו א).

א. פתח א. ע"כ

נחזור לעניינו של מרדכי כהן. שכמו שגרם לבית הק' ר' הענדלי כהן, שנעשו חסרי לחם על ידו, כן נעשה לביתו, שכמעט שכל בניו ונכדיו נודדים ללחם, חוץ מעטים שלא הגיעו עדיין למדרגה זו הנ"ל, ותקות אביהם אברה; אבל בני רה"ע הנ"ל ב), ממשפחה טובה וישרה הנ"ל, עם שנצרכו לבריות בסבת חוטא הנ"ל שאבד טובה הרבה, מ"מ נשארו בקדושתן, כולן יראי ה', וסובלי יסורי עניות קשה ממות, באהבת אביהם שבשמים ונשארו מכובדים אצל הכל, ה' ירחם עליהם בכלל עניי עמו ויזרח שמש הצלחתם.

אשוב לספור ענייני בעסקי הנ"ל. כי בהגיעי להמבורג כבר נאבד וכלה כל עובדו של מרדכי כהן, ולא מצאתי לגבות מחוב הנ"ל שהיה אלף ר"ט; גם החוב שני של שמונה מאות ר"ט בנקי מרנ"ד וערבותו של גיסו רב"ך ע"ה כשתבעתיו בעצמו הוא ענה אותי ששטר פרוע הוא, ובאשר שזה החוב לא ידעתי מה מיכו, עם שדוה ברור בחתימות של הנ"ל, וגם הם לא הכחישוהו, גם אנכי לא מצאתיו בין שמרות פרועים, רק שנכנסו קצת דבריו של הנ"ל באוני, ששגנה הוא שנשכח לקרוע השט"ח, או למכתב עליו תברא, לפי שהדעת נוטה, שאמ"ה לא היה מניח חוב זה בלי גבייה בכל זה הזמן, עם היות רב"ך במעמד טוב בעל יכולת לשלם, והוא היה בע"ד ידידה, באשר היה ערב קבלן שמסר אמ"ה בידו, רק שקרוע בכפליו מרוב ישנו; נגד זה י"ל מענות אומדיות והוכחות, שהחוב הלז נ"כ טוב ואמתי הוא: ראשונה חזקה על חבר שאינו מוציא מת"י דבר שאינו מתוקן, וכמכין עלה במדי דאיסורא, כמ"ש חבר שמת והניח מגורה מלאה פירות, אפילו

א. פתח א. ע"כ
ועוד א. ע"כ
ועוד א. ע"כ

א. פתח א. ע"כ
ועוד א. ע"כ
ועוד א. ע"כ

א. פתח א. ע"כ
ועוד א. ע"כ
ועוד א. ע"כ

(א) ר"ת: ואין כאן מקום להאריך.

(ב) עיין (צד 71) והוא ר' הענדלי כהן הנזכר.

הן ב"י הרי הן בחזקת מתוקנין, כ"ש חסיד גדול ומדקדק במעשיו כאמ"ה ז"ל. גם לא היה מקום לומר דילמא מ[ית]ה אנסיה, כי לפ"ד רב"ך נפרע שט"ח זה, בעוד אמ"ה יושב על כסא הרבנות בק"ק אמשטרדם; נמצא שכמה שנים יש בין הפרעון, ובין פטירתו של אבא. והיותר קשה מזה שרב"ך לא היה יכול לברר הפרעון, ואופן הפרעון איך ומתי וע"י מי, ואפילו בפנקס שלו לא נרשם כלל, שאלמלא כן היה מראה. ועוד יתר על זה מדוע לא שאל ולא בקש לפחות שובר מאמ"ה ז"ל בעת הפרעון, או לפחות בזמן שהיה בהמבורג על המשפט הנ"ל, אם לא היו השטרות מוכנים לקרעם ולמסרם כיד רב"ך, ורב"ך זה היה איש מסודר ומבורר, לכן ודאי זו פליאה נשגבה שיקל בענין כזה שעולה לסך מסוים, ולא יחוש לו כלל שיהא נתבע בפעם שנית שלא כדיון. על כן על כרחי אני אומר, שהי' שם בודאי איזה תנאי בדבר שלא נתקיים, או לא נגמר הפרעון כראוי, מ"מ לא יכולתי להסכים לאוקמיה לרב"ך בדינא, לפי שהיה נראה אדם נאמן מאד ובחזקת [כשר] ויראתי ממכשול, אע"פ שהייתי יכול לישבע שבועת שלא פקרני אבא וכו', או להביאו לידי שבועה, לפחות לא היה נמלט מזה, ולא רציתי למפל עצמי בכך, והנחתיו כשטרא ריעא דלא מגבינן ביה ולא קרענן ליה, שמא יתברר הדבר עוד, וביחוד שאינו שלי לבדי [וחלק לאחיו] מי ימחול, לכן לא יכולתי לפשרו ולא לקרוע השטר, והרי הוא מונח כך, ומוטל בספק עד שיבוא אליהו, לא הסכמתי לתבוע בכח בב"ד.

אך החוב השני שעל רה"ע הנ"ל, בזה הייתי מבפנים וברי לי שהוא חוב גמור בלי פקפוק והרהור, שהוא נעשה בפני, בהיות אמ"ה ז"ל בהמבורג על המשפט הנ"ל, וכאותו פרק צרף וקק חשבונותיו עם רה"ע, והוסיף אמ"ה ז"ל להלוותו או יתר על מה שהיה חייב לו מקודם בעת חסרונו, ונתן לו ח"כ חדש שנת תע"ה, בזמן שהיה שם כנ"ל על סמך שיגבה מהתשלומין של מרדכי כהן, שהיה קרוב לצאת אל הפועל; גם הנדר הנ"ל של ר"א לונדון, שצוה לבניו לתת ליורשי אמ"ה מאה הגרייס פרח באויר, עם היות שרב"ך השתדל להוציא הדבר אל הפועל, וכתב לר"א והזכירו לקיים נדרו, העלה חרס בידו, ובתוך כך נתבקר פנקס של ר"א, כי שלח בנו הגדול לפאריז — ותלה לו כים בצווארו, עם שלא כיון רק לחנכו במו"מ, אבל כבר היה מועד להיות נקרא מפסיד נכסי — עם סחורות א"מ"א) סך עצום ורב, והיה

(סך ס' ז'ינא)

הבן כצנת שלג ביום קציר, היה לשולחיו ציר וחבל, הלך הלך ובא
בהבל, ואבד כל מה שנתן אביו בידו, בעד מאה אלף שנמסר בידו,
הוציא במחיר כלב, כי הביא בידו כלב קמן חלק בלי שערות המורת
הסחורה הנ"ל, והעשירות המופלג שהרויח ר"א בשנים הקודמות כנ"ל א'
נברכתו של צדיק כמש"ל את הכל אבד בענין רע כשאחר נדרו,
וחזר למעמדו הקודם ויצא נקי מנכסיו. על כן יצאתי גם מעסק זה
בפחי נפש, כמ"ש להלן בלי שירעתי אפילו להשיג רי להוצאות הדרך.
רק פו"מ דג"ק לקרו ממני איזה סך ספרי שו"ת של אמ"ה, שהיו בירי
אנב אורחא כנ"ל, וזולת זה לא רציתי לקבל מאומה מב"א, אפילו
ששלח הק' רב"ך. ע"ה מתנה בכבוד בהיותי מתאכסן בביתו בפורים,
לא קבלתי והחזרתי השליח לאחור, וגם לא שלחתי מן הספרים כיבודים
ליחידים קצינים נכבדים, כדרך מחברים ומדפיסים ספרים בזמן הזה,
ששולחים מהם מתנות ע"מ להחזיר להם מנה יפה, נשמרתי מזה בכל
הדרך הרחוק ההוא, ואף שהייתה ארץ אשכנז בעת ההיא ברום המעלה
בענין העושר, והייתי יכול להשיג עשירות ע"י הספרים [של] אמ"ה ו"ל,
אם הייתי נוהג בהם מנהג הנ"ל, אך נזהרתי מזה בכל היכולת, שלא
להכביד על אדם, רק באשר יחפוץ בהם מרצון נפשו, ועד"ו מכרתי
מעט מועד, אפילו בהמבורג הייתי יכול להניח עוד הרבה מהספרים,
אם לא הייתי חושש לכבודה של תורה, שאינה מהראוי שתחזיר על
האכסניא שאינה שלה, ועליוא ידידי היינו עליוא"ב), עם שבאמה
רבים היו אוהבים אותי וזוכרים ג"כ אבותי.

א"ח"כ

ובאותו פרק נעשה לי שונא חנם, האוהב הגדול שהיה לאמ"ה
ז"ל, הוא הק' יואל שוא, מפני שלקחתי אכסניא שלי אצל רב"ך, שהיה
שונאו העצום כנ"ל, ואע"פ שבאמת בפני לא היה מראה שום שנאה
ואיבה רק אהבה וחבה, שמר הדבר בלבו ונמסר לי איבה עזה ומשטמה
רבה כמה שנים כמש"ל בס"ד. גם בביתו של רב"ך נאכדה לי או נגנבה
ממני אורלוגין"ג) יקרה.

א"ח"כ

מהמבורג נסעתי להנובר, ולקחתי עמי איזה מס' שו"ת אמ"ה
ז"ל, ונתאכסנתי אצל גומפל הנובר, שהוא ואחיו ר"א עדיין היו באותן
הימים ברום המעלה והכבוד בפי הנראה, וישבתי שם ימים אחדים, ונהגו
בי כל הכבוד ופנו לי חדר מיוחד מכובד. באותן הימים עשה אחיו של

א) עיין מקודם (צד 50).

ב) עיין בגמ' קידושין (דף מ"ב ע"ב) פלוג בעליוא.

ג) הוא מורה שעות.

גומפל הק' ר"א סעודת ברית כשלחן מלכים, ומיד אח"כ באותו שבוע
היו האחים הללו לפליטה גדולה ועצומה, שנשארו חייבים לשררות
ויועצים, אבדו העושר הגדול שירשו מאביהם, וכילו את של אחרים,
סך עצום ונורא הפסידו בענין רע, במילוי תאות רעות, כמעט לא עסקו
בישובו של עולם, והניחו כל עסקי מו"מ שלהם ביד משרתיהם סופריהם
ופקידיהם רבים שנתעשרו מהם, והם הלכו לממון, והוצרכו לברוח
בלילה, וביום המחרת נודע הדבר, נחתם כל אשר נשאר בביתם כמבעת
המלך וערכאות, לולי שמהרתי לצאת מן הבית, במרם באו עבדי
הערכאות לחתום כל הנמצא אחר בריחתם, אוי היה נלקח גם כל אשר
לי וארנו שלי כחוקה נכסיהם, והוצרכתי למחר להמלט על נפשי לקחת
מקום לינה באושפיוא אצל נכרי, ובאמת צוו קורם הליכתם לפקידם
שהניחו בביתם, שיתן לי ששה ר"מ, וכן רצה האיש ההוא לקיים
שליחותו, ולא אביתי לקבל מאומה.

א. נמצא יוצא
זכרים

א. זכרים

משם הלכתי על הפאשט לק"ק פפר"מ, שהיתה או בתכלית רום
המעלה, כתר לכל קהלות אשכנז בעושר ובכבוד. אך טרם נואי לשם
עודני על הדרך ובהגיעי לשם מצאתי [מאן] היתה לשריפה, רוב
הרחוב של היהודים היה מונח תחת האפר^א). ולא עשיתי גם פה
מאומה, ביחוד שלא רציתי לעשות קרדום מהספר שבידי, לשלחו
לדורון לקצינים כנהוג וכנ"ל. ועד"ו נתרעם עלי מחו' הרב מוהר"י
כ"ץ ז"ל ב), שהיה אב"ד שם בעת ההיא, שהיה רוצה בתקנתי שלא
תהא יגיעת נסיעתי לריק. וקהל פ"פ התנצלו שלא יכלו ליקח ממני
ספרים לעת כואה שהרחוב שרופה, ואינם [יכולים] להמיל מעמם על יחידיהם,
עם שבאמת מו"מ נשארו עשירים מופלגים ולא היו משיבים פני ריקם,
אם הייתי שולח הספר אליהם, היו נותנים דמי תמורתו בעין יפה
ונריבה, ביחוד בשביל אבא ז"ל, שהיה שמו גדול אצלם וספרו ג"כ
חשוב מאד בעיניהם, והרב הנ"ל היה משתדל ג"כ לעשות מה שבידו
מצדו, אם הייתי שומע לעצתו להתנהג בדרך מחברי ס' בזמנם, אמנם
לא נכנסו הדרכים באוני, ולא יכולתי לכוף דעתי בזה לקבל דעתו
של הרב הנ"ל, וכמעט עשה מריבה עמי באמרו אלי: איך יתכן

א) בשנת תע"א בכ"ד טבת יצא אש מכית הרב נפתלי כהן ותאכל כמה מאות
בתים ברחוב היהודים ולא נותר כי אם אחד בבית הקברות, עיין עמודי העבודה
ח"ב (צד רפ"ב).

ב) הוא הרב הגאון מו"ה יעקב כ"ץ שלקח הכתבים של ש"צ מאת המשולח
שלהם משה מאיר בשנת תפ"ה, עיין בס' תח"ק (צד ע"ד) דפוס לבוב.

שאבק[ש] או אקוה שיבואו קצינים אלי, או ישלחו שלוחיהם לקחת הספר מידי (בפרטות שהייתי מחזיק אותו ביוקר ג"כ, המקח אשר קצב לו אמ"ה ז"ל לא רציתי לשנות לפחות מן המקח לעשירים), מה שאינו נהוג בעתים הללו ובמדינות אלו. והביא לי ראיה מכמה גדולים, עם שהיו הם המוכרים עצמם, הוכרחו לבוא לידי מדה זו ולא סגי בלא"ה, כ"ש שאני אינני המחבר בה"ס עצמו ועודני ילד רך בשנים ולא יצא מבעי בעולם, שלא יעלה על הדעת באופן אחר, ואם כן היה מוטב לי לעמוד בביתי, ולא לקבל עלי עול נסיעה ושלטול כבד וקשה בדרך רחוקה כזו, ולעשות הוצאה מרובה כל כך, וכנהנה רבות עמו להטעים לי הדבר. ואנכי עמדתי בהסכמתי הראשונה, כל הרוחות שבעולם לא היווני וזו כל שהוא, אם יעבור עלי מה לא יכולתי לחזור בי מדעתי. אמנם איזה אנשים של צורה מקצינים ולומדי תורה שלחו ולקחו הם' מידי וקדוהו בכסף מלא לערך מ"ו חתיכות.

בכן שמתי מגמתי לשוב לביתי, כי ראיתי שאינני מסוגל לכך. יעצוני שאפנה משם לק"ק מנהיים ומיץ וסביבותיהם, שהיו גדולות במעלה ובעושר, והבטיחוני שאוכל לאסוף בדרך ההוא מלא חפני מינותא, אבל לא נכנסו דבריהם באוני, וראיתי ונחנתי כי ירמ הדרך לנגדי, בכל מקום שהגעתי לשם היו מרודים בחבלם ואכלם, על כן הסכמתי לחזור על עקבי בידים ריקניות, אמרתי לא הן ולא שכרן. באותו זמן שכבר היו פני מועדות לשוב לביתי באה השמועה מלונדון איך מרדכי המבורגר^(א) חזר לביתו ממדינות הים ארץ הודו מורחית, ששהה שם כעשר שנים, והלך לשם בידים ריקניות עני ואביון, והניח ביתו ריקן עם אשה ותשעה בניה וכריסה בין שניה, כי בואו עשה רעש גדול, וענין גדול שלא נשמע דבר נפלא כמוהו, שילך אדם בא בשנים מאקלים קר שלנו, ויסע דרך ים כה מהלך שנה בקרוב אל אקלים החם ההוא, וישהה שם זמן רב כזה, ויצליח כל כך ירויח עושר גדול מופלג, וישוב חי לביתו עם כל רכושו הרב מלא כל טוב, אחר שנכנס לה חסר, ולא אבד אחד מבניו וילדיו בתוך זמן זה, והרויח גם בהם שהניח תשע, ומצא עשר בנים ובנות והם כולם בריאים ושלמים, והביא בידו אוצר מא"מ^(ב); ונחידה היה בתוכם אבן יהלום דימנט אחד גדול יקר הערך, שלא היה כמוהו בכל הארץ גם

(א) ר' מרדכי המבורגר היה אח לרה"ע, שהיה חייב לשלם ליעב"ץ אלף ר"ט, וכן היה אח ג"כ לרנ"ד שהיה חייב לשלם לו שמונה מאות ר"ט, ועיין להלן.
(ב) ר"ת: מאבנים טובות.

הביא אתו כלי חמדה מזהב שלא נראו כמזהבם, בפרטות שהיה גוון ירוק. ונרפם החידוש הגדול שאירע עם זה האיש, נרפם בדפי החידושים הנדפסים בלונדון מדי יום ביומו. והשמועה באה עד פ"פ דמיין, בעת היותי שמה הגיעה במכתב להק' הישר וי"ש ר"ב המבורגר גיסו של מרדכי, והיה האיש ההוא ר"ב אוהב אהוי עד למאד, ושלח מיד כוס של בשורה גדול מלא יין לבשרני בשמחה גדולה, והרהיבני בנפשי עזו שלא אשוב לביתי עדיין, עד שאלך ואסע תחלה ללונדון. והבטיחני שמעתה המעות של הח"כ מרה"ע ואחיו רנ"ד בטוחים, באשר כ' מרדכי אחיהם והיה שותף עם אחיו, כיס אחד לכולם; גם הוא היה אוהב נאמן לאמ"ה ז"ל כמו כל בית אביו, ועליו חובה ביתור מחמת המובה שעשה לו, כשחרש עליו רעה המורה רעה שם רפ"ג וסיעתו, אודות גם אחד שמידר המורה שקר הלז להת בחשאי כהן ע"ת א), שהיו בו כמה דברים תמוהים לרבים, ואמר כ' מרדכי איזה דבור קל להפליא ולתמוה מנתינת הגט ההוא, אשר כמו זר נחשב, כי כ' מרדכי בן גדולים כנ"ל ונתגדל כק"ק חשוב. היה הדבר קשה בעיניו, וע"י זה הצד ההוא שעם המורה שהיו מתגדריו בלא"ה מצאו מקום להתגרות בו מלחמה, אותו דמו להרוג ולהשמיד ביתו ובניו על לא דבר, וירדו עמו לחייו, ויגרשוהו מבית הכנסת וילדיו מבית הספר, והרחיקוהו מהסתפח בנחלת ה' ולפסול את בניו, דבר שלא נשמע ולא נראה בישראל, לעשות רדיפה לבן ברית ואיש פשוט וישר על חנם ממש; כי מה שאמר לפי תוממו אמר בלי כוונה רעה כלל, וכמעט חיים בלעוהו לולי ה' שהיה לו, ונתן בלבו להודיע צערו להמבורג ולגלות אוון אמ"ה ז"ל, לשאול את פיו אם הוא חייב בשביל כך עונש קשה ממדת כנ"ל, ובחסד ה' עליו מלא ידו בקסת, וכהב לו תשובת שאלתו בברור, לנקותו לב' מרדכי מענין זה לגמרי, רפו ממנו רודפיו, והוא נפרד מהם, ועשה לו בה"כ וקהל בפ"ע. ונעשה קונטרס מזה המאורע נקרא „מעשה רב", וקבעו ברפוס ר"י מהעלישוויא.

א. מנחם ישרון
באכזב-ג' יתק
ויקפו אלט אלו
חוק לאלו תפס
שמו (לדו)

חזורני לענין. כי מחמת כל זה לא היה ספק בעולם שיוכור כ' מרדכי האהבה הישנה, ויכיר המוכה שקבל מאמ"ה ז"ל כלי שום גמול, ולא יאה כפוי מזוה לכנים יתומים של אמ"ה ז"ל, ולפחות ישלם החוב הנ"ל, אחרי החסד הגדול שעשה לו השי"ת בנסים ונפלאות כנ"ל, על כן נכנסו הדברים באוני, וקבלתי עלי עול מלמול חרש כבד ממני,

לילך בספינה דרך ים כה אשר לא עברתי בה מחמול שלשום, ושכרתי לי מחדש משרת בדמים יקרים, ושמתיו לדרך פעמי, ונהייתיו ונחליהי בספינה באשתא צמירתא^(א). גם היינו בסכנה מחמת הספינה עצמה, שעמר עלינו נחשול ורוח סערה נגדנו באופן שהאניה חשבה להשבר. בעזה^י באנו אל הנמל ואנכי הייתי חולה חלוש מאוד, לא יכולתי להעמיד רגלי, והוצרכתי לשכור עגלת צב, ובאתי לבית של ב' מרדכי, ונתקבלתי בכבוד וברצון טוב, גם מהרו בני ביתו לקרוא לרופא מומחה, לעסוק ברפואתי והשבת בריאותי, ולייחד לי חדר לכל צרכי ומחסורי והשגחה מובה, את הכל נתנו הוא ואשתו הכבודה וככ"ב, בכלל עשו קורת רוחי בכל המצטרך בסבר פ"י. וכאשר החזירני הי"ת בחסדיו הגדולים לאיתני ולבריאותי, דברתי עם ב' מרדכי וגליתי לו על מה באתי עד הלום, כי הנחץ השיאני והראיתיו כל ח"כ הנ"ל שבידי על שני אחיו. ואמר אלי: אמת אני מכיר ח"י אחי, אך אינני משלם בעדס, כי אם אעשה כזאת מהר יבואו אלי שאר ב"ח שלהם כתרנגולים של בית בוקיא, ואצטרך לתת להם כל מה שהבאתי בידי מהדור, ואצא נקי מנכסי כבראשונה. ואני אמרתי אליו, הלא דבר מועט הוא מה שישלם לי בעד אחיו, ויעשה מצוה רבה כפולה, ואני אשתוק ולא אפרסם הדבר לשום אדם. אבל בכל דברי פיוסים לא הועלתי, הוא כפתן חרש כברה אונזו משמוע דמי"ס, והוציאני בפחי נפש. כל יגיעי ועמלי לריק היה, ומרחתי לענות בדרך כחי ולעבור בציות, ולפור ממון הרבה הכל לאבור, ולולי שכבר נכנסו ימי החורף, הייתי חוזר על עקבי מיד לשוב לביתי מהר, אך מן השמים עכבוני; כל ימי הנשמים הוכרחתי להתעכב שם על אפי ועל חמתי, להאריך ענין גלותי, והייתי בצער יגון ואנחה על אבוד זמן וממון, ומתי אעשה לביתי, מאד ארכו לי שם הימים של צער. וגם אחר שחזרתי לבריאותי פעם נפלתי בחולשה כליל שבת קודש בהיותי למטה בבית מדור תחתון, ונעשה רעש גדול בחצי לילה האחרון בשעה שכל ב"א שוכבים ישנים, ומיד הביאו לי תרופה שהועילה בעזה^י. זה היה עניני עם ב' מרדכי, ונתן לי איוה גינעש סיועת הדרך, ועל כרחי הייתי מוכרח לקבלם נגד הוצאות הדרך הרחוקה. גם ר' אברלי שנדר ליתמי אמ"ה ז"ל כנ"ל כבר נתדלדל קודם שבאתי ללונדון כמש"ל, והייתי קרח מכאן וקרח מכאן. אחר הפסח ירדתי באניה בלב ים, ועברתי דרך אמשטרדם.

(א) עיין גמ' מסתים (דף כ"ה ע"ב) ומירושו באש הקדחת.

בעש"ק בו כיום שבאתי לשם באה בשורה טובה לש"ב רא"ן א). שעלה גורל הת"ק אחד שלו בלאטרייא של איטרט עם סך כ"ח אלפים והובים הא"י ב). ובאותו זמן היה ש"ב הנ"ל עם בית חמיו במעמד נמוך, ומן אותו יום ואילך התחיל מול מערכתם לצמות, ועלה והצליח מעמדם לטובה, יום יום הולך וגדל עד למעלה. והאיש הזקן תם וישר י"ש ומשביל ר' זלמן נורדן ע"ה ראה עולם חדש, לעת זקנתו היה מצליח מאד, ביחוד במה שזכה לעשות טובות רבות במצות וצדקות לקרובים ולרחוקים ברוח נדיבה, ולהשיא בנים ובנותיו שהיו לו י"א בנים ובנות גדולות בעת ההיא, ועדיין לא השיא כי אם בתו הגדולה שנשאה ש"ב הנ"ל במעמ שנתן לו לנדר, ואח"ו עשה שידוכים כחשקו. והוצרכתי לקחת אכסניא שלי בביתו של זה האיש המאושר הנ"ל, שעשה לי כאב, וחבה יתירה היתה נודעת לי ממנו ובניו, וכל ב"ב היו לי משרתים. אז נפלתי בחולי קדחת שנייה ר"ל, שהיה מתעולל כי איזה חרשים, ויעכבני זה פעמים מלשוב לביתי מהרה כחפצי, ועשו לי הרבה האנשים האהובים, ביחוד ש"ב הנ"ל הי"ל מרחא גדולה, פרשית עליו להחזיק לי רופא ורפואות, וכל מחסורי משך זמן מה; ובהארך ימי החולי יצא ממני דרך בית הרעי תולע ארוך כמה אמות, שהיה נוקר במעי תמיד, וכך הייתי מרגיש מאו כמו שנה לפני, נדמה לי דבר חי מנקר בגופי מצד ימין נגד המתניים סמוך לבלויתי, ולא ידעתי מהו, והיה הקדחת גם הוא לטובה, כי ע"י הרקה תמידית שעשה לי הרופא, וכוונתו להסיר סבת הקדחת למרק החומר העכור שבדם, ולא עלתה על דעתו ענין התולע, וכמדומה התולע ההוא גרם הקדחת, הלך התולע הארוך מאד עם הרעי בשלשול, והוצרכתי להוציאו בידי, כי לא היה יכול לצאת כולו כאחת, ונשאר תלוי באחורי והיה נמשך כחבל עד שגרם לי רעדה וחלחלה, כי חשבתו כאלו ח"ו יצאו ב"מ ג) ונמשכים, ולא היה עולה בתחלת המחשבה, שתהיה אפשר לגדל בבטן אדם חי תולע ארוך כזה, והיתה טובה גדולה להסיר ממני מחלה כזו, ישתבח העוזר. וכמעט עבר קיץ בזה האופן באמשטרדם.

אחר זה נסעתי דרך ישר ללכת לביתי, בלי שום שהות ועיכוב,

(א) עיין (גד 60) והוא היה משרתו של החכם צבי מבלי לקבל ממנו פרס, עיין שם.

(ב) ר"ת: האלענדיש.

(ג) ר"ת: בני מעים.

ומכמה פנעים רעים הצילני [ה' בדרך] הארוכה הזאת, אשר לא ידעתי ספורות, רק קצת מעט מזער אזכיר חסדי ה'. מפירדא הלכתי על לאנדקומש ההולכת עד פראג, ושכחתי להתנות עם העגלה אודות העכוב בשבת, והוצרכתי להשאר בש"ק על הדרך במלון, ולשכור שם עגלה מיוחדת ליסע בלילה להשיג עגלת צב הנ"ל ההולכת עד פראג. אח"כ הוגד לי שהיו בדרך ההוא גולנים וגם במלון, גם הוליכני העגלון השני, ששכרתי לעצמי במ"ש הנ"ל בדמים יקרים, כחפצו בדרך לא עבר בה איש יהודי מכלי כתב תיור מיוחד, וכמעט ברול באה נפשי ואחו בשרי פלצות, אך בחמלת ה' עלי לא היה שם המוכסן בביתו רק המשרתת' שלו, ונכמרו רחמיה עלי לקול צעקתי ובכיותי ונתפייסה. כפראג ג"כ נעשו לי פלאות, אשר לא אוכל לספרם כהויותן, רק מעט מזער אנע בצנור המקלח מנוטפי קורותי וצרות תלאותי והצלותי כחסד אל עלי תמיד. מיד בכניסתי לכרך הלז, המסוכן בלא"ה יותר משאר כרכים, מחמת הכומרים השחורים ותלמידיהם, נלקחו ממני על המכס איזה סך מספרי שו"ת של אמ"ה ז"ל שהיו בידי, ושם סכנה גדולה להביא ספר תלמודיים לעיר שכבר נגזרה גזרות המלכות על ואת.

והיה אז אייבשיצר בתכלית השפלות אצל רוב היהודים, כי בו בפרק בשנה שלפניה יצא קול לעז עליו, שנתגלה בק"ק פפד"מ ביחוד ובכמה קהלות כמפורסם. ואע"פ שהעיו פניו להכחיש הדוע, בראותו כי כלתה אליו הרעה, ורבני הדור ההוא אשר לבשו קנאה עליו מתחלה ג"כ נתרשלו ידיהם מפחד אויב מגור מסביב, גם מחמת משפחתו ומשפחות אשתו שהיתה ידם תקיפה שם, ביחוד שהוא תקף אצל הקטולים, שנתלוה אליהם ולמד מעשיהם, על כן מצא חן בעיניהם, וע"י זה ג"כ נמל הדוע חצי מעלת הדרשנות, לכן משכו הרבנים ידיהם ממנו, ונתפייסו בשנועת שקר שעשה בליל כל נדרי; מ"מ היה בזוי מאד בעיני היהודים, שכבר ידעו כל תעתועיו ומרמתו, אפילו לאוהביו מלפנים היה נתעב מאסו בו ואפילו קרובים. והבטיח אותי האדם הכשר דודי ע"ה, שאפילו חמיו הרב ר"י היה רוצה להוציאו מנכסיו*), ולא היו מחזיקים בידו, רק אותם, חבריו כפארש ושאר

(א) שמו ר' יצחק שפירא האב"ד בפראג, עיין בס' כלילת יופי (דף קי"ט ע"ב) ור' יצחק שפירא היה חתנו של ר' מרדכי כהן מהמבורג, עיין בראש ספרו בית יהונתן הסופר, וכן אמר יעב"ץ בספרו התאבקות (דף ב') בזה"ל: אף הותנו רצה להוציאתו מנכסיו.

* ע"י

גלגלים כנ"ל

הכחשים

המני

אנשי בה"מ שם כנודע, אכן אצל כומרי הקטולים חשוב היה אייבשיצר אצלם היה לו יד ושם, איך שיהיה אצל הכומרים הי"ל חן. גם היה יעוסק אז לעמוד לשרת במשפט הערכאות, טוען בעד כל איש אשר לו נושה, וכל איש מצוק ונקשה, ובוה האופן היה מרויח פרנסתו, והראוהו לי דרך חלון בית דודי ע"ה שהיה אכסניא שלי (א), איך היה רץ כצבי ברחובות ובשוקים, ולא רציתי להסתכל בפניו, גם שלא אלי להודיעני, שאם אתרצה לתת לו הכבוד לבוא אליו לביתו, ישתדל בעבורי להציל את הספרים הנ"ל שנלקחו ממני, להחזירם לי חנם אין כסף, ולא אביתי לראות פניו, ונוח היה לי יותר להפסיד הספרים, מלהקביל פניו העוים.

אצל הנאב"ד שם הייתי (ב), שעשה לי סעודה גדולה ועכבני כל היום, ועשה לי כבוד גדול וחבה יתירה, ואהבה עזה הראה לי בפני כל המסובים והנועדים שם, ומחזיק בידו כל היום, ידו אחזה בימיני, כאב את בנו ירצני לעיני כל הרואים, והפליג לספר בשבחיו של אמ"ה ז"ל בפני כל האנשים החשובים שהיו שם בית מלא, ואמר בפה מלא שאמ"ה ז"ל יחיד בדורו, לא נמצא עוד כמוהו.

גם נעשה לי נס שם ביחוד בעיני הנפש, נס מעין של יוסף הצדיק ובקצת יתר, כי הייתי אז בחור רך בשנים בכל תוקף חומי, וזמן רב שפרשתי מביתי, והייתי רעב לאשה הרבה, ושם היתה מזדמנת אלי אשה פנויה, ילדה יפת תואר מאד, קרובתי בת דודי מתיחדת עמי, והעיוה פניה להראות לי חבה יתירה להקריב אצלי, במעט נשקה לי, גם בהיותי שוכב במטתי באה לכסותי היטב במצע, כלומר דרך חבת קרובה, ובאמת שאם הייתי שומע לעצת יצרי, לא היתה מונעת ממני חפצי כלל, וכ"פ היה קרוב הדבר ח"ו לצאת לפועל כאש בנעורת, פעמים רבות לא היה שום אדם בבית עמי וולתה, גם לא היו רגילים לבוא, כי היו שרוים בחנות על השוק, כל היום מרודים במחיתם, אם לא היה הי"ה נותן לי כח עצום, יתר שאת ויתר עז, להתגבר על יצרי הנלהב, שכמעט כפה אותי לעשות צרכיו פ"א, לולי חסדי ה' כי רבו עלי, לעמוד בזה הנסיון הנפלא מאד יתר מכל הנסיונות, כי הייתי איש בכל תוקף כחי ויצרי, ואשה יפה ונעימה מאד לנגדי, ומראה לי כל עיני חבה וקריבה פעמים הרבה, וקרובה היתה ופנויה וילדה

הספרים
הנודע
אין ספק
אולי
פנים
שם
מראה
דמיון
אולי
אין
הוא
הוא
הוא

(א) ושם דודו היה ר' וואלף איש חסיד, עיין התאבקות (דף ס' ע"ב).

(ג) הרב הנאמן הזה הוא ר' דוד אופנהיים שהיה רב בפראג משנת תע"ב עד יום מותו תצ"ו, עיין בס' גלעד (סי' פ') והערות ר"ש האק.

רכה, נתאלמנה מקרוב, ואולי טהורה או מטהרת אם הייתי רוצה, והייתי בטוח בכל אופן שלא תגלה סודי, אם הייתי חפץ לסלוא תאותי וחפצי בה, וכבשתי יצרי, והמתי חומתי, והסכמתי להרגו ולכי חלל ולא [כלאתי תאותי], וברוך ה' הנותן ליעף כח, שנצלתי מאש ולהבה זאת. בשכר זאת אנצל אני וצאצאי עד עולם מאשו של יצה"ר ומאשה של ניהנם כי"ר אמן. ובכאן נכלל משאלי הוה בכמה זמנים ומקומות שונים, אשר מכלם הצילני ה', ויצילני לי ולורעי עד עולם מכל פגע רע. ביחוד כמה גדול כח ונסיונות היצר, וכמה רשתות פורש לרגליו של אדם, רק בשום [אופן] לא היה הדבר קל ופשוט, מוזמן נכון בעיני היצר ובטוח מלהתודע, ישתבח העוזר ומציל. בענין הנ"ל או נודע לי ואו ידעתי, כי עכ"ו הבחירה חפשית [ביר] ה', ולא יעצבנו בידו, אשרי אדם עוז לו בו, רגלי חסידיו ישמור.

מפראג נסעתי לחיים ולשלום על עגלת צב הנקראת לאנדקומש, ההולכת משם לכרך ברין, ראשית בארץ מעררין, וחשבתי שהקדמתי עצמי אני, בחברת אנשים יהודים מבני מעררין החוזרים לביתם, ושכרנו מן העגלון המקום הראשון ועליון בעגלה, כמנהג שכל הקודם לשכור זוכה בקדימת מושב הקרון. אך כשבאנו אל העגלה באו גם שני נכריים א' סוחר איטאליאני והב' כומר, ואלה עם שאחרו לבוא רחו אותנו היהודים מן מקום מושבנו הראשון בדרך לעג וקלם, והעגלון לא היה יכול לעמוד נגדם, אפילו אם היה רוצה, בידעו שהוא נגד הדין וההדר. ע"כ היה מוכרח לשהוק ואנחנו סבלנו עלבונות שונות מהאנשים הרעים הללו, שלא הניחונו בשלום רגע, ולא יכולנו לקיים דבר מצוה להניח תפילין, להתפלל כהוגן מפניהם, ותמיד מונים אותנו וקראונו יהודים נכזים. ובכל פעם שהיה דרך עקלתון מעט היו נותנים עלינו בקולם בגערה נויפה ובכיניו בזוי: צאו ורדו מן העגלה ולכו ברגלים, ורוחפים אותנו החוצה כחפצים. וגם זו למזבה היתה, כי ראה ה' בעינינו; אחר שהיו מצרים לנו בכמו מהלך עשר פרסאות אחר פראג, נודמנה לפנינו דרך מסוכנת מאד, כי היינו צריכין לעבור אורח צר מאד, מצדו אחד הר זקוף ככותל, וצדו האחר משופע עמוק כההום, בהגיענו לשם קרוב למקום המסוכן מאד, רחפו ורדפו אותנו מהעגלה האנשים הללו כמנהגם, ואנו לא סרבנו והלכנו ברגלנו, והם נשארו יושבים בעגלה לבטח, עורנו הולכים רק איזה פסיעות רחוק מהעגלה, והנה העגלה נהפכת נופלת על פניה במרוון שאצל הדרך מזה כנוכר, והיתה מעונה משא כבד בארגונים וחיכות, ונפלו קצתם על הסוחר האיטאליאני הנ"ל, כמעט שברו כל עצמותיו, ונפל שרוד חולה מאד, לא יכול לשוב עוד

י"ח י"ח

א כ"פ

פ י"ח

א י"ח

אל העגלה, והיה מוכרח להשאר שם על הדרך, ולבקש לו מלון בכפר הסמוך; אך הכומר לא ניווק כלל, אבל עכ"ל לא רצה הסוחר להניחו מאצלו, כי אמר שחייב לעשות לו קורת רוחו פן ימות. נוסף לזה כמעט מת לבם בקרבם, בידעם ששמחנו במפלתם, לכל הראנו ה' תקותו בו. בזה האופן נפרדו מאתנו העוברים אוחנו, ונפטרנו מהם בשלום, ראינו נקמה באויבינו, ואנחנו בשם ה' הלכנו לדרכנו בשמחה ובטוב לב, יושבים לבדנו בעגלה רחבת ידים, מודים ומברכים לה' על המוכה שעשה לנו בזה, ויכולנו לשמור מצותיו בלי שמץ פגע רע על הדרך, והגענו למקום ברין בעזה"י שלמים וטובי לב. שם מצאתי ראיתי את הכומר שנפרד ממני בדרך, ונענע לי ראשו ואמר שלא יסע עוד עם יהודי בעגלה אחת.

א. היסטוריה

ובשובי לביתי מברין היה באמצע החורף וימי הקרח הנורא. נסעתי עם אנשי היריד בקרון בלי אופנים היושב על שוליו שקורין שלידן, ונמשך על הקרח והשלג במהירות שהוא מחליק יפה. והיה דוחק לישב יחדיו לכל אנשי העגלה, כי רבים היו, והוצרכתי להוציא רגלי אחת חוץ לקרון, כמו שעשו רבים וולתי, ובעודני יושב במצב הלו היה איזה שפוע בדרך ומדרון, באופן שהוחלק הקרון שאני יושב בו מצד שרגלי בין שתי הקרונות בתוך, חשבתי שנתרוסס פרק כף הרגל, כי היה כואב לי מאד, ולא הייתי יכול לעמוד על רגלי, וחורתי אל ביתי דמי לסכאי צולע על ירכי. והוכרחתי לעסוק במשיחות וסיכות חריפות איזה שבועות, עד ששבה רגלי לאיתנה כבראשונה בעזה"י.

א. פשוטה
היה
והוא
קרון
הפולק
כאן

והנה אחר המסע הגדול והנורא ההוא, באתי בידים ריקניות לביתי, הכסף אול מכלי. ובני הבכור שי' גדול ת"ל, היה אז כבן שבע למד גמרא. וזוגתי הרבנית ע"ה שכרה לו מלמד בפ"ע בביתי, ומוזנותיו עלי מלבד שברו. כי חמי הרב ע"ה אף ע"פ שהיה מחזיק מלמד בביתו, היתה עינו צרה בנבדו בני שי', מחמת שהי"ל שכל טוב ומחיר ווריו יותר מבניו. על כן מצד קנאה לא הניחו ללמוד בחברה אחת עם בניו. והוטל עלי עול כבד. וילד אחד זכר נפטר לי קודם שובי, וזוגתי ע"ה נתעברה מיד ונתרבה משא ההוצאה עלי, ולא העליתי בידי מהנסיעה הארוכה הנ"ל כי אם העמל והיגיעה אבוד זמן וממון. על הכל ישתבח היוצר וסועד, שהיתה לי נפשי לשלל בכל קורות הרבות, משוערות צרורות על שכמי. אך את זאת הרוחתי קצת, שראיתי לי איזה דרך מו"מ במדינות הולאנד, שאוכל להרוויח מאומה א' בעזה"י,

ולשקיד על תלמודי, ונסיתי לשלוח שערות עוים ויעלים וצמר רחלים של ארץ הנר, שהיו לבנים וארוכים מאד, ואינן נמצאים בשאר מדינות. סחורה כזו קניתי מאנשי ק"ק ברודא, המביאים אותה ממדינות אונגריין. ושלחתיה לאמשטרדם ליד מכירי שם, שהי' שותפות עמי בזה, ובמחיר המעות שלחו לי משם איזה סחורות, המוכות בארץ מערדין ואונגריין, שקנו ממני אנשי קהנ"ל א), הנוסעים לארץ הנר, וראיתי קצת בסחורות הללו סימן יפה, והייתי יכול לישב בביתי בלי טרחה גדולה בעסק מו"מ באופן זה. אך לא ארכו הימים וירד שער הסחורות הללו, ונפל מאד באמשטרדם, ונשארו לי מונחים שם סך מסוים, שלא היו יכולים להמכר אפילו בהפסד מרובה. מלבד מה שתקעתי מעותי אצל אנשי מדינות הנר, הקונים שם השערות והצמר. והקדמתי להם מעות על יד כפעם בפעם, שבעד המעות שקבלו ממני היו רגילים להביא, ובהביאם אלי הייתי צריך לתת מעות מחדש על העתיד, גם קצתם החזיקו המעות בעושק ולא הביאו לי מאומה בעד מעותי.

וקודם שאצא בסיפורי זה ממדינת מערדין, אספרה אל חוק מקצת גדולות שעשה עמדי הי"ת שם את אשר אזכור, כי הרבה שכחתי ויצא ממחשבתי בעת הזאת. ראשונה בענין מו"מ בתחלתו קראתי עסק, כי התעסקו עמי קנאים על הדבר הזה. וקם עלי איש אחד מארץ אשכנז ממרחק לשמן להתישב בברודא, וקנה חזקת הקהלה. גם המו"מ של שערות הג"ל קנה עמה מן השררה בדמים יקרים, על מנת שלא יהא אדם רשאי להסתחר במו"מ זה אלא הוא לבדו. ולא די שבא מן החוץ למקומי להשיג גבולי, אבל רצה למחות בידי בחזקת היר, שאמנע מלעסוק במו"מ הנ"ל, וחשב למסור אותי להפסידני, וכבר היה קרוב להדבר להזיקני, ולא היה אפשר לי לקום כנגדו, והנה פתאום לפתע נפל למשכב בחולי קשה ר"ל ונפטר בקוצר ימים, סמוך לביאתו ולנשיאתו אשה. והיה בחור כארו בעל קומה גבור ואמיץ כח מאד, תהא מיחתו כפרתו, ונסתלק ממני המגור מסביב. אחר איזה זמן באה אשתו שהניחה אלמנה, אחר שפורה מה שהניח לה, סבבה בעיירות ועברה גם הנה באלמנה.

שוב נעשה לי גם אודות מומר אחד שבהיותו כמו יהודי לעינים השכין אצלי משכנות של טבעות עם א"ס, אח"כ המיר שם בברודא,

ואז נודע שכבר היה מומר במ"א, ובא לברודא בחוקת יהודי עשיר סמדינת פיהם, ולפי הנשמע בעת ההיא היה ג"כ נגב ושוודר, וקנה נכסים וידיו רב לו, וברח ובא עד ברודא לעשות שידוך ולהתיישב שם, וכאשר בלה מעותיו חזר והמיר דתו, והלך בין הנכרים, ומסר אותי אצל השררה שם, כאלו יש לו הון עתק אצלי. ובחטלת ה' עלי נפטרתי גם מזה העסק בשלום, אף כי נתבעתי בערכאות לא יכול להוציא מירי שלא כדין, רק הניחו לי לטול בראש מה שמגיע לפי חשבוני, בשומא ששמו אותן המשכנות, והמותר יחזיר לו וכן נעשה, ולא הפסדתי כלום מכיס ת"ל.

עוד מקרה קשה עבר עלי שם, הייתי בסכנת גוף וממון גדול מאד, ויוציאני ה' למרחב ויחלצני מפח יקוש. הענין הי"ז כי פ"א אחר שנתרועע מו"מ הנ"ל, קבלתי אח"כ באמשטרדם דמי מותר חשבוני משותפות הנ"ל, והח"כ נעשה על שם הרב מדינה ר"ב והוא שלח לי ח"כ מהסך ההוא על קרושפנדענץ שלו גבריאל ווימפפא בברעסלוי שישלם שם, ולא רציתי למסרו לאדם אחר, גם חשבתי אולי אוכל להרוויח איזה דבר עם המעות, ע"י איזה סחורה הבאה משם, ונסעתי עם אנשי מערין לגבות מעות הח"כ הלו, וכשבאתי אצל גבריאל הנ"ל לתבוע מעותי, אמר לי המעות מוכנים כבר, אך איעצך וקח תמורתו סחורה א"מ ומרגליות שבירי, תוכל להרוויח בהם הרבה במדינת מערין, ואני אעשה עמך במזכה למכור לך בזול לסבת אהבה ישנה — כי אביו פו"מ באמשטרדם בימי אמ"ה ו"ל — ולחבה יתירה נודעת לי ממנו, לפי דבריו והבטחתו, ובוזה נגב לכבי, כפרט שהיה נראה אז בעשיר, על כן האמנתי לדברי מרמטו, וסמכתי עליו ועל חזון דבריו מאד שלמוכתי נתכוון, כי אני לא היתה לי ידיעה והבנה כלל בסחורותיו, ולקחתי ממנו כפי שויתו, ולפי חשבוני נשארתי חייב לו ע"ז והובים, יותר על סך דמי הח"כ שקבל מאתי תמורת הסחורות, והוצרתי לתת לו ח"כ על סך ע"ז והובים, לפרוע לזמן ידוע, כי היה לבי בטוח בו שלא ירמה אותי; אכן מיד כצאתי מביתי עם סחורותיו אל רחוב העיר, ומצאתי אנשים סוחרים מבינים בדברים הללו והם מסוימים ואוהבים באמת. הראיתי להם מה שקניתי בדמים, כשואל ונמלך אחר מעשה, כי הייתי רך בשנים ולא בקי בעניני מו"מ לגמרי, והאנשים האלה שלמים אתי, נערו בי, וא"ל מה זאת עשית? כי רמה אותך איש שלומך, שאין שוין חצי דמיהם בעד מאה ר"ט, לוא היה החצי, וחרוזת של מרגליות הנמכרות במשקל, מכר לי במספר שיהיה עולה לסך רב ועצום, ככן מהר ושוב אליו והשב לו סחורותיך וקח מעותיך.

וכן עשיתי, חזרתי על עקבי ורציתי להחזירם לו ולקחת מעותי, שכך
 הננתי מדבריו שהברירה בידי לבטל המקח כרצוני, מאחר שסמכתי על
 דבריו בלבד, והיה דבר פשוט בעיני, שיתרצה לקבל סחורותיו בחזרה
 ולתת לי מעותי, כי מה עשיתי לו ולא הפסיד בזה מאומה; אבל
 מעיתי בחשבוני, כי בכואי אליו בדברים האלה, היתה אזנו ערלה
 משמוע, כי אמר מה שנעשה אין להשיב, וצוהתי ככרוכי: הלא הבטחתי
 שלטובתי נתכוננת, ועתה איני רוצה בטובתך בעל כרחי, צווחנא
 שקילא מיכותיך כו' ולית דמשגח, בי היתה ידו תקיפה שם, ומי
 יוכל לזון עם מי שתקיף ממנו; אז הבנתי כי הוא איש עול ומרמה,
 וסופו הוביח שכבר משה ידו, וכראותי כי חזק הוא ממני, הלכתי
 לדרכי. שנתתי לביתי מעון בסחורות כאלו, כי גם אחרים נתקנאו בו,
 והקיפוני בסחורות כאלה. גם אחיו של הנ"ל הראה עצמו כסתהסד
 עמי להנות אותי, ומכר לי בהקפה מצד אחותי כנ"ל. ובהגיעי לביתי
 אז נתודע לי עוד בבירור, שמאהבי המה רמוני. לכן הסחורות
 שלקחתי מאחיו שלחתי מיד בחזרה והוחזר לי ח"כ שנתתי בעדם, ואך
 הסחורה של גבריאלי שהיו מעותי בידו, לא היה אפשר בחזרה כנ"ל,
 וכבר היה אצלו גול הנאכל, והוצרכתי לבקש דרכים ואופנים וזים
 קצת אצלי, ועצות מרחוק לעשותם, כי היו עולים לסך מסוים, כל
 אשר לי תקוע בהם, ונוסף עליהם מה שהתחייבתי לו כנ"ל, ודברתי
 עם סחרי ארץ אונגרין והראיתי להם הסחורות, והבטיחוני לעשות את
 שלהם, לתור את הארץ לבקש קונים לחפצים כאלה, שאינם חריפא
 זבינא. והיה סרסור אחד שיגע ומצא שר אחד בארץ הגר, שחשק
 לראות דברים הללו לקנות, בכך הרהיבני ליסע בעצמי לשם כדי לגמור
 המקח מהר. ומפני הצורך הגדול הסכמתי לכך לשום דרך פעמי,
 במעברות הרים המסוכנים מאד בכפלים, הן מצד ההרים הרמים,
 וארחות עקלקלות אשר לא נסיתי מתמול שלשום, ואל עם אשר לא
 ידעתי, ושפה אחרת לא הכרתי, ולא ידעתי לשונם, והן מצד השורדים
 שם בין ההרים כחיותא מתילי. ומכל אלה נמלמתי בעזה"י, אך נתגרה בי
 דוב אחר מסוכן מאד, כי העברתי את המכס בעצת הסרסור שלי,
 שהבטיחני שהוא בקי בדרכים, ויוליך אותי במה במקום שלא תשיג
 אותי יד שומרי המכס באונגרין, כי רב הוא וכבד עול המכס שם,
 ביהוד על דברים יקרים כא"מ וגלאנטריע, שיוכל לשום אותן כחפצו,
 ואי אפשר לעמוד; על כן שמעתי לעצת האיש ההוא, כמדומני שהוא
 מובטח בכך, שלא יקרני עון בדבר הזה בעברי על הגבול, ולקחתי
 בידי כל הסחורות הנ"ל, גם צרפתי כל אשר היה בידי עוד מחפצים

מכאן (3) שם

העניין

יקרים, ועברתי בארץ הגר עד מקום השר ההוא, אשר לפ"ד הסרסור
 היה חושק לקנות סחורות שלי, והבטיחני לאסוף מלא חפנים ברכה בעד
 סחורותי; וכאשר חשבתי שכבר הגעתי למקום במוח, נתודע הדבר
 למוכסן הגדול שם, ושלח אחרי משרתיו לתפשני, וכן עשו ולקחוני
 והכוני, והביאוני וכל מה שבידי אל בית המכס, והתחננתי לפניו,
 שימחול לי כי לא ידעתי מנהג המדינה, ולא הלכתי בדרך זו מועולם,
 נקי אני מעון, ופעם ראשון ראוי שיחמול עלי, ובהתנפלי לפניו
 התחננתי אליו, שיתפשר עמי כפי הראוי ואתן, אבל הוא נתן עיניו
 בממון, וחשב לבלוע הכל או לפחות חציו או שלישיתו של העסק כדת
 המוכסנים. אז דברתי אליו קצת קשות, וא"ל תדע כי לא תרויח בזה,
 כי יש לי ג"כ אנשים תקיפים במקום המשפט עיר פרעשבורג, כשיבוא
 הדבר לשם המה יעמדו לימיני, והיה המוכסן אשכנזי, ורשם כל הדברים
 שדברתי אליו, וכפתן חרש יאטם אונו. וא"ל: אין דרך אחר לפני כי
 יגיע הדבר למשפט בעיר המלוכה הנ"ל, וכאשר יפסקו הדין השופטים
 שם כן יקום. והוא הלך בעצמו לשם עם הסחורות שלקח ממני, להגיש
 עצמותיו נגדי, ואנכי הלכתי בדרך מסוכנת זו, ובהוצאות מרובות
 באתי לפרעשבורג, ונתארחתי בבית מחו' הרב מ' משה שהיה ר"י
 בלכוב. ובעת ההיא דר בפ"ב נשוי בתו של ר"ל מוכיח; זה האיש
 משה היטיב עמי בעסק זה בגל לבבו, שהייתי בביתו מן קודם פסח עד
 לאחר עצרת, כל הימים עד שיצא משפמי לאור, כבדני כבוד גדול.
 וכנראה מן העסק הלז בעצה עמוקה לגלגל הדברים באופן זה, ומשכני
 בחבלי אדם לבוא לשם לתכלית אחר נעלם.

א. ג. מ. י. ה. י.

כי הנה בהיותי בביתו של הרב הנ"ל גלה אלי בחשאי, איך קרה
 מקרה בלתי טהור, טרם בואי שמה נודמן לשם עובר אורח, בא
 מפראג משיבה של אייבשיצר, ובידו כתבי פלסתר מהאיש' הלזה, ואז
 בהשתדלוה האב"ד מפראג עם קציני ווינא, השבים מפראג ומביאים
 עמם כתבי חדושי רבם, לבדוק אחריהם, וכן נעשה עם הנ"ל בפרעש-
 בורג, איוה זמן קצר לפני הגיעי לשם, באו שמשו הקהל חפשו חדרו
 של האורח הנ"ל פתאום, פתחו ארגזו ומצאו הספר כ"י של א"ש (א),
 פתיחתו: ואבוא היום אל העין, ונמסר הס' הלז בידו של הרב ר' משה
 הנ"ל, וכבואי שמה גלה אלי בסתר, כי נתן אליו הס' כ"י הלז לבדוק,
 והדברים הנמצאים בו נראים זרים ותמוהים, אך הוא אינו יודע ובקי

x מ. א.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

א. ג. מ. י. ה. י.

בעניני קבלה, על כן [לא] אדון הוא בדבר הזה, ולכן חלה פני כנמלך
 בי, שאלני כדת מה לעשות בו, אם יגלחו בפרסום או ידון אותה בשרפה
 או בגניזה, ומסרו בידי לעיין בו לידע מה טיבו; והיה כאשר אעריך
 אותו כן יקום, כי עלי דידי קסמך בהא, עם היותי או בימי חרפי רך
 בשנים, לא הי"ל אפילו התחלת צמיחת זקן. נעתרתי לבקשתו ולקחתי
 מידו הס' כ"י הנ"ל א, ועיינתי בו ועברתי בין כהריו, ותסמר שעתה
 בשרי בקראי בו שתים שלש דלות, מרוב החירופים וגירופים והפוך
 דא"ח בסתרי קבלה, על כן אמרתי להרב הנ"ל, שאין ספק שהוא
 מעון שריפה בודאי, ועם זה יעצתי שלא לפרסם הדבר, כי שערתי שלא
 יצא תועלת, כי אם קרוב להפסד, וכמ"ש כבר בס' "תורת הקצאות" ב.
 ומן אז והלאה ידעתי בבירור גמור, שזה האיש אייבשיצר, דוב אורב
 הוא להיהדות, אר"י (אחר יונתן אייבשיץ) במסתרים, ונכנס הדבר בלבי
 כארסו של עכנאי, אע"פ שצפנתי הדברים בקרבי, כי לא עצרתי כח לפי
 ילדותי, גם לא החתים שמו על הספר, וידעתי שיכחיש הידוע ויאמר
 שאינו מעשה ידיו, כי על כן לא נקרא שמו עליו בפירוש בנוף הכ"י;
 גם הלמידיו המביאים אותו בידיהם להפיצו בלאט מעלימים שם המחבר
 בפרהסיא, ואינן מגלין אלא לאנשי סודם. ולא היה אפשר לתקן שום
 דבר בעת ההוא, לכן החרשתי ושמרתי את הדבר, והיה נתעב אצלי
 לשמוע זכר אייבשיצר. ועכשיו בעת הזאת שהטרידני הי"ת במלחמת
 מצוה, להתאבק עמו, או נתתי אל לבי המקרה הנ"ל, והבנתי כי
 מאה ה' היתה זאת בשביל כך, ולא הביאני הי"ת לפרעשבורג כי אם
 דווקא על אודות זה, למען הראותי תועבות האיש' חלו הובאתי הנה,
 זה היה העיקר. עוד אשמיעך מה שקרה אחר זה להרב הנ"ל, רק
 תחלה אספר סוף הענין של העברת מכס הנ"ל, שהיה ג"כ בחסד גדול.
 והנה המציא לי הי"ת שם אדם נכבד שמו היה ר' דניאל ע"ה,
 הוא היה שתדלן עצמי בענינים האלה, ופעל כמה טובות לעמנו בני
 ישראל להציל את שלהם, כי היה לו יד ושם בערכאות שם; וכן עשה
 בטובה עמי והתעסק במצוה זו בכל לבבו, וזמן רב בלה בעסק זה,
 בפרטות שהיו שם ימי המשפט, לא היה יכול לסעוד עד כמה שעות

ס' י"ג ואפיקורוס
 וידן

ס' א (י"ג) ז"א
 נ"ג כמ"ח מ"ח
 מ"ן ואפיקורוס
 ב"ד פ.
 א"ל

מ"ן
 ז"א ח"ג ח"ג ח"ג
 ח"ג ח"ג ח"ג
 ח"ג ח"ג ח"ג

ז"א ח"ג

א) וכן יספר יעב"ץ ב"תורת הקצאות" (צד פ"ז), וכן שם להלן במכתבו
 להגאון ר' דוד אופנהיים (צד פ"ח) מן ו' בסליו שנת תפ"ו, יאמר: בחורמן ה' אותי
 ע"פ סבה בק"ק פ"ב קודם ספח העבר, וכו'.
 ב) שם (צד פ"ח, צ"א) ובס' התאבקות (דף א') דפוס לבוב.

אחר חצות היום, והיה כמו מתענה בכל שבת, שהיה צריך לילך למקום הערכאות, ולדפוק על פתחיהם, הן בבקשות ותחנונים והמליצות אצל כל אחד מהשררות שהיה משכים לפתחם, הן בהקדמת נתינת שוחד ושאלת עצות, שקצתם נמצאו לו ונתתו לבקשתו ע"י פיוס ושוחד, ובקצתן שלא היו בעלי שוחד. והנתי גם כל עסקיו ולא נח ולא שקט עד שהוציא לאור משפמי, והוליכני אל השררות אשר הוצרכתי לשחדו, היה אחד בלבד שבו היה הדבר תלוי, ונתתי לו בעצמי ששה דוקאטין, ובשכר זה למדני ושם בפי הדברים שאדבר בבית המשפט, כשאעמוד נגד המוסקין לענות על דבריו, וכן עשיתי; והאדם חשוב הנ"ל לא זו מצדי, לתמוך בידי להכין מענה לשוני, ולסעדי שלא יסתתמו מענותי. ועניתי עזות להמוכס, עם היותו ג"כ שררה, בפני השררות היושבים כסאות למשפט, ודברתי עמו קשות על שהעביר עלי הדרך, בכך יצא משפמי לאורה, וזכיתי בדין להחזיר לי את שלי, כל מה שנמל ממני המוכסן לא נעדר דבר ת"ל, בלי שום בצע כסף, רק מ"ש להנ"ל, והמוכס יצא אבל וחפוי ראש, והפסיד מכיסו הרבה בהוצאות הדרך, ומשרתיו הרוכבים שהשיגוני ולקחו אותי וממוני כולם יגעו לריק. והאיש כשר הנ"ל השתדלן ר' דניאל זכור לטוב לא נהנה ממני שום דבר בעד כל מרחתו הגדולה זמן רב. באמת לא מצאתי כמוהו שיעסוק בהשתדלות כזו בכל לבבו באכבוד זמן הרבה לחנם, צדקתו תעמוד לעד לו ולבניו וב"ב, לא אשכח לנצח טעשיו אשר גמל עמי, עם היותו נכרי ולא הכיר אותי מעולם, רק ע"פ המלצת הרב הנ"ל, שנמל עמי טובה, באכסנאי ג"כ. וכן בני אדם אחרים שהי"ל הצד אצל בעלי המשפט לא נמנעו מלהמליץ בעדי, גם אשה קצינה אחת השתדלה בזה שהי"ל יר אצל השררות, אך האדם הישר הנ"ל מסר נפשו על הדבר כנ"ל. עכ"ל הי"ל הוצאה רבה בהליכת הדרך כי רב הוא, ובעיכוב וחזרה שעלה לסך מסוים. גם לא ידעתי מה לעשות עם הסחורות כי נתאיתי בהם הרבה כנ"ל, ולא נשאר בידי מאומה במה לחזור לביתי. וכבר הייתי מסכים להחליפם על סחורות אחרים, יותר שפלים ופחותים מהן, במחשבה מוטעת אולי יהיו חריפא וזינא, אע"פ שאזיה מוכרת להפסיד הרבה מהקרן, כי סחורות שלי היו זינא דרמי באפי; אבל באמת אם הייתי גומר המו"מ בחליפין, כאשר יעצוני היועץ לפ"ד, ואנכי לא הייתי בקי במו"מ, אז ודאי היה המו"מ השני הלו גרוע הרבה יותר מהראשון; מה עשה הקב"ה? והנה בהיותי עוסק בכך, להעריך החפצים שאקבל תמורת סחורות שלי מאחד מתגרי לוד, והיינו מרודים יחד לעיין בשני מיני סחורות לשום אותן בדמים, כאשר כבר הסכמנו,

א ב"ל

והיו מחוסרין רק דקדוק רשומא והחשבון; בעודי במעמד הזה נצב אצל חלון החדר בעליה, והייתי מביט אל הרחוב לראות עוברים ושבים בלי שום השגחה, רק לרוח היום כי עת קיץ היה, וראיתי איש רץ מהר ומסתכל אל הבית שאני מתארח בו, ובראותו אותי מציץ מן החרכים, קרא אלי האם יש עוד הסחורות בידי, כי הוא ראה אותם לפני איזה ימים אצלי, ואמר שיודע להם קונה, רק שאמתין עליו איזה ימים, שצריך לחזור למקומו ולחקור אצל שררה שלו, אם עדיין נצרך להם, ולפי שעבר הזמן יותר מן המועד אשר יעדו, גם אמרו לי מכירינו דלאו בר סמכא הוא, לבן לא עשיתי עוד חשבון ממנו, אחר שהוחלתי עד בוש, ונתרציתי להחליף יפה ברע כנ"ז; אך השי"ת ראה בעיני, ובאותו רגע שנמעט נגמר המ"מ, השגחתי מן החלון כאמור בלי שום מחשבה על זה, אפילו כשראיתיו גם הביט אלי, ולא הכרתיו עוד עד שקרא בקול ודבר עמדי, והזכירני כי הוא האיש שהיה אצלי לפני שמונה ימים, וראה סחורה שלי והבטיח למצוא לה קונים, וכן עלה בידו והזמין לו ה' כאשר אמר, לקנות ממני בעד איזה סך במעות מזומנים, ומיד נתבטל עסק החליפין הנ"ל, ומכרתי לזה בדמים יקרים כפלים ממה שהעריכם התגר המחליף, באופן שהבאתי עמי מלא כף נחת לביתי, אחר כל הצער הגדול ואכזר זמן וממון, והיה לי הרבה הזה משיב נפש קצת. יתברך הגומל להיזכרים טובות! מ"מ נשאתי בידי עוד הרבה מהסחורות, שלא היו ראויים למכור שם ולא במעררין, והוצרכתי לשלוח [סוחר] אחד גדול גם להולאנד, ושם נמכרו בדוחק גדול. ברוך העוור!

ואף גם זאת לא פלטי מכל וכל מעסק ביש הנ"ל שקרה לי באונגריין. כי היהודי הסרסור הנ"ל שהיה סבה לכל הרעה הנ"ל, שעל פי דבריו והבטחותיו עברתי בארץ ההיא בדרך מסוכנת הנ"ל, עשה לי בלבול חדש אחר שנמלטתי מארץ הגר. ותשובתו היתה דרך עלילה, כי השררה שבמקומו רצה לקנות ממני איזה מהסחורות שבידי, ולא יכולתי להשוות עמו, ונפטרתי ממנו בשלום ובחבה לפי הנראה, ואחר עבור זמן מה ואני יושב בביתי לבטח, הגישני האיש הסרסור זה, אל המשפט בב"ד של ישראל בברודא, והחזיק בשלי, שהאמנתיו איזה סך רשום, ולא רצה לפרוע לי, כי מען שהיה לו תיוק בעבורי אצל השררה שלו, שתבע ממנו להמציא לו עכ"פ הסחורה ההיא, שנתן עיניו בה בהיותי שמה, מה שלא היה יכול להעניו בהיותי ברשותו, לבקש ממני לתת לו בע"כ, עכשיו הוא מעליל עלי לטול ממנו הרבה בחנם. ובא עלי בעקיפין והוצרכתי להתפשר עמו, ולשלם מה שלא הייתי חייב. הן אלה קצות דרכי החסד והרחמים, שעשה לי השי"ת כרחמיו וכרוב חסדיו

בארץ מעררין. אלא הי"ל לספר הרבה, אלא שרובם יצאו ממחשבתו ולא אוכל לכונן דעתי בעת הזאת ולספרם כולן כסדרן כהייתן, גם יארך הספר מאד, ע"כ אסתפק במועט המחזיק את המרובה לדוגמא. ומכמה חלאים רעים וגאמנים הצילני השי"ת שם, וכן מכמה קנאים יהודים ונכרים, מכולם מלטיני. אע"פ שבאמת חביב הייתי מאד, ולא לבד בק"ק ברודא היה רוב בני הקהל אוהבים אותי כנפשם ומהברכים בי כפי מנהגי ומעשי קרבוני ת"ל כנו'. מ"מ לא חסרו ג"כ מקנאים ורודפי שלמונים, ונתאנתי ג"כ עשרת מונים, ואחד מכר לי שלשלת נחושת במחיר הזהב, ולא נודע לי עד שבאתי הנה לק"ק אלמונא; כבאן נודע הזיוף לפי שבאמת הראיתיה מקודם שקניתיה לכמה מבינים, וכולם בחנו אותה על אבן המבחן, ואמרו שהוא זהב טהור, שהיתה מצופה בזהב קצת.

ערכים אלה

גם בכל המדינה שם היה גדול שמי כשם הגדולים, והנאב"ד רב מדינה מוהר"ג ז"ל א) נתן עיניו בי להושיבני בראש באחת הקהלות, ולא נמיתי שכמי לסבול עול רבנות. סוף הדברים בפרק ההוא נתחדשו שם גורות הקיר"ה במדינת פיהם ומעררין, כבדה ידו על אחינו ב"י, בענין שדוכי הבנים והבנות, וזלה שאר גזרות קשות רבות ורעות, באופן שראיתי עני עמי מורה מאד באותה מדינה; אמרתי אל לבי אסור לדור שמה, והסכמתי בדעתי לעקור דירתי משם, ולשוב אל ארץ מולדתי, על בלי סמיכה ממעמד פרנסה, כי אם במחוני על קוני אל יעזבני, והשלכתי אחרי גוי דבר גדול: איזה קציני ווינא התנדבו אלי, מבלי ידיעתי, לקבוע לי מעמד פרנסה בריוח, כעשרה כ"ב ר"ט לשבוע מדי שבוע בשבוע, ונתחייבו על כמה שנים, כדי שאוכל לישב בבית ללמוד תורה, שלא מדוחק וכלי דאגה, ולא הייתי צריך אפילו למחצית מעמד ההוא, כי עדיין הייתי רך בשנים וביתי מצער, וגם במדינה ההיא שהפרנסה בזול, והייתי יכול להרויח בשופי יותר מחצי הסך הנ"ל, להצניעו לעת הצורך, ועשו זה מהתעוררותם בלבד מבלי שראו אותי ולא הכירוני פא"פ, רק מפי השמועה היה גדול שמי גם בווינא. וא"ל הרב כמו' רייכש ז"ל שבהיותו בווינא שמע מפי הרב הגביר המפורסם ר"ש ווירטהיים ב), שא"ל פ"א ששמע ממני, ושהיה אומר: לא אנוח עד

לשם

(א) הוא הרב ר' גבריאל עשקלס בר' יהודה לוי, ונפטר בשנת תע"ח עיין נוסח מצבתו בס' קבוצת חכמים (צד קי"ח), ועיין בס' עדות ביעקב (דף ק"ג ע"ב), ועיין בס' זכרונות מרת נליקל האמיל (צד שכ"א).

(ב) הוא הרב והגביר ר' שמשון ווערטהיים נפטר בי"ז אב שנת עה"ת. עיין אודותיו בספר: שמשון ווערטהיים שחבר הפראג' ר"ד קויפמאנן נ"י.

שאראה להעשיר אותו, ולימים מועטים נפטר כמוהר"ש ע"ה, וגם הק' ר"מ פזורנג שרצה פ"א לקחת אותי לביתו, ונדר לי להרויח עכ"פ אלף ר"ט לשנה, ולא חפצתי להסב על שולחן אחרים. גם בהיותי בפרעשבורג ע"פ המאורע הנ"ל הפצירו בי אנשים חשובים אוהבים, שאסע עמהם לווינא, כי לא רחוקה רק כמהלך יום קצה, ואוכל למלא חסרוני בקל מה שהפסדתי בפ"ב, כי יש לי אוהבים רבים ועצומים בווינא, שחפצים בי מימיהם, ושמתי לאל מלתם, כי היה זר לי מאד ליהנות מב"ז בתורת נדבה, ואפילו שהייתי חושק לראות המקום ווינא, ובשגם הסמיכות לבוא שמה בלי הוצאה ובכבוד גדול, נמנעתי מזה גם כן לפחד מפי"ר של הכומרים הקתולים מוליכי הפסל ברחובות ווינא כנודע, ששסתכן בנפשו הפוגע בהם, לכן לא ראיתי המקום ווינא כלל. ועם כל זה היו לי אוהבים רבים שם שעשו לי מצב פרנסה כנ"ל, מבלי שפייסתי ולא רציתי לאחר מהם לא בכתב ולא בע"פ, ועשו בפועל, פתאום שלחו אלי סך מסוים דהבא פריכה, וקבלתי פ"א בעת ההיא שהיתה שעה רחוקה לי. וראיתי כי מה' הוא להביא לחי"א [בעת על ידם, אך כמה פעמים] השלכתי מירי כזה וכזה, שגם במקומי כבודא היו רבים רוצים לקבוע לי פרנסה, לשכון כבוד בתוכם. גם הרב מדינה ר"ג היה חפץ בקרי, והשתבח בי וגלה דעתו כ"פ שרוצה לעשות עמי בטובה בחשק, גם במכתב אלי הראה לי חבה יתירה, לא היה כל זה נחשב אצלי, והנחתי גם משלי סך רשום בארץ מעררין בחובות, שהי"ל ביד כמה אנשים על שט"ח, בפרטות מה שנתתי על עסק מו"מ השערות כנ"ל; גם נשתקע לי סך מסוים במו"מ של שערות ששלחתי לאמשטרדם בעד חשבוני ליד ש"ב רא"ן, נשארו מונחים זמן מה כאבן שא"ל הופכים. לכן שמתי לדרך פעמי תחלה אני לבדי, ועברתי הדרך הארוכה עד אמשטרדם, ולא נהניתי משום קצין אפילו ארוחה, אף כי הייתי בדרעזין והפציר בי הק' ר' יונה דרעזין לסעוד אצלו, שמתי לאל מלתו, ונפלאו כל הרואים ושומעים ההכנעה שעשה לי, ולא יכול לפתותני, ואמרו שלא ראו כזה מעולם שיסרב אורח לאיש קצין ותקוף כמוהו. ולא אאריך בתלאות רבות וגוראות, המוצאות אותי בדרך הקשה ההיא, כי רבו מספר.

גם עברתי דרך הנובר, וזיה שם בעת ההיא הנאב"ד מפראג, על נשואין שעשה בנו הרב מהעלישווא לבתו, שנשאת לבנו של הק'

רא"א, והוא הרב מהילדסהיים, ורצה לכבדני בדורון חשוב מלא חפני
 מיכותא זהובים, ולא חפצתי לקחת; גם ספר בשבחי והיה חושק להחזיק
 אותי ללמוד עם חתן בנו הנ"ל, אבל אני הלכתי לדרכי יגע ורפה ידים
 לאמשמדרם, ונתארחתי בבית ש"ב הנ"ל. וכבר עלה במעלה גדולה הוא
 וכל בית חמיו, מן העת שהייתי באמשמדרם פ"א ובאכסניא שלהם כנ"ל,
 אך באותו פרק שחזרתי שנית לשכון אצלם ימי חורף אחד, לראות בתוך
 כך מה לעשות לביתי, ועם הסחורות הנ"ל שנשארו לי מונחים שם,
 חדש להם הקב"ה בחמלתו עליהם דבר להתעשר בו מאד, מקור נפתח
 מחדש. הענין הוא מחצב של אבן, שנחגלה בארץ בראויל הודו מערבא,
 לכסף מוצא ומקום לזהב, אבן דימנט נמצא שם בשפע גדול, בלי שידע
 מזה אדם אחר זולתם, אחר שלא היו בענגלאנד והולאנד, כי אם מהודו
 מדינא בלבד מימות עולם; כמה שנים נשאר הדבר בסוד, והספנים
 התגרים הבאים מארץ פורטוגאל, הביאו האבנים טובות החדשים ההם
 לענגלאנד בסוד ובחשאי לנסות בהם, כי היו יראים לפרסם ענין מחצב
 חדש הלו של דימאנטיין שמצאו, פן לא יקנום מהם הסוחרים בא"מ
 בחזקת דימנטין נמורים ממש, מאחר שבאים ממקום שלא נודע דבר
 מעולם, שיגדלו שם א"מ כאלה, בשגם לא היו גדולים כל כך ולא
 טובים, כמו אותן של הודו מורחית שמשם היו מובאים מימי קדם; לכן
 עשו זאת בחכמה אנשי פורטוגאל המוצאים המחצב, והחזיקו הענין
 בסוד כסוד, ומסרו מהם סך מה בחשאי ביד הספנים הנ"ל. ובכואם
 ללונדון גילו סודם לשני בני הישיש ר"ן ע"ה האחים ר"ל וראובן, שהיו
 עוסקים כבר בסחורות הזהב המובא לשם ע"י ספני פורטוגאל שהיו
 מבירין אותן, לפי שהיו רגילים לקנות מהם דהבא פריכא. וגם משם
 התחילו להתעשר, והיו אותן ספנים מחזיקים לאחים לנאמנים וצנועים
 בארץ, על כן כמחו בהם לגלות אליהם מסתרים הלו של דימנטין
 חדשים, בלי שהתודעו לאדם אחר כלל. ולקחו מהם הסוחרים הנ"ל
 הא"מ חדשים, שהביאו בידיהם ספני פורטוגאל מכריהם, ונסו ועלתה
 בידם, ושלח להם הי"ת ברכה מרובה עי"כ. ותוהת הברכה מצויה בזה
 בשפע גדול ביד האחים הללו משני צדדים, אם משום שתגרי פורטוגאל
 מכרו בזול, מפני שבאו לידם במציאה ובשפע עצום, ודאגו שלא ימצאו
 קונים לגמרי, שמא יחשבו לזיופים או גרועים מאד, ועל כן מיד נאותו
 למקח שקצבו להם האנשים האחים הנ"ל, מה גם להיות נאמנים
 נחשבו, וגם למען לא יפורסם סודם, פן יהיה למוקש כנ"ל; ומצד
 אחר היו הקונים ומעות הרבה מצוים בעת ההיא, כי באותו הזמן היו
 בעלי כיסים רבים וגדולים מופלגים באותן מדינות, שהשיגו עושר רב
 מו"מ של אקציעם, ולא היו יודעים מה לעשות עם המעות שיהיו

67c

קיימים בטוחים, והיו מתיראים להפסידם במו"מ הנ"ל, שעולה ויורד מאד, על כן היו מניחים מעותיהם בסחורת א"ש, ולא היה הכסף נחשב בעיניהם מאומה, וקנו הרבה א"ש לרוב בכל ממון שיפסקו התגרים. משם נתעשרו אנשים הללו מאד מאד, בלי ששלמה בהם עין, כי לא ידע אדם אחר, והיו מוכרים סחורתם כזבינא חריפא של א"ש הבאים מהודו מזרחית, ולא היה אדם מרגיש בסודם, כי ספני פורטוגאל היו מסתירים הענין מעצמן כנ"ל, גם האנשים אחרים הנ"ל התקשרו עמהם אחר זאת, והתחייבו לקבל סחורתם במקח השוה להם, ובתנאי שלא יודע הדבר לאיש אחר, ושמרו אמונתם כמה שנים, כי היה כסף חריף בעיניהם, ונתפייסו בדמים שקצבו. על כן גדלו והעשירו האנשים בית רו"ן ע"ה ואיש לא ידע, עם שהיו ניכרים אז לעשירים גדולים, אך לא שער אדם החצי ולא שלישי ורביעי העושר שהשיגו בית רו"ן, גדלו והצליחו ועשו פרי עד למעלה; ובהמשך הזמן אחרי כמה שנים הרגישו העולם איך האנשים האלה הולכים הלך וגדול, שלא כמנהג וחזק למכע, גם היו עושים צדקות וג"ח בשפע גדול, דבר תמיה לרבים. לכן לא נחו ולא שקטו סוחרים אחרים המתקנאים בהם, חקרו מאד על הענין חפשו ומצאו סודם, חפשו סתרים נבעו מצפונם, והשיגו ג"כ מסחורה חדשה זו; אחת לאחת ע"י כך נתפשט המו"מ, ונתפרסם עד שעכשווי יד כל הסוחרים שולטת בו, ונתיקר השער ג"כ. מ"מ הי"ל קרימה אצל המביאים אותה סחורה בראשונה, והתמידו בה שנים רבות, והרויחו לאלפים ולרבבות הון יקר לאין חקר, וכל הסוחרים האחרים כן ממש לא הגיעו לקרסולם, המה אספו כף מלא נחת, שולחנם מלא דשן ושבע רצון וברכת ה', כל זה נתחדש בעת היותי בביתם בראשונה ובשנייה. אך מו"מ שלי נפל ירד, עד בלתי השאיר לו שריד, סך שאוכל להתפרנס בו, וסחורות השערות שהיו מונחים בעלייתם זמן רב, קצתם אכלה עש והנשאר נמכר בהיוק גדול. וה' נתן בלב האנשים המוכים הנ"ל לעשות עמי בטובה, איוה שנים תמכו בידי מעצמן, התנדבו וקצבו עליהם דבר מסוים לשנה לצורך פרנסתי, ובתחלה הוסיפו ועשו יותר מקצבתם ונדרבתם.

אם אמרתי להעלות על ספר מהיסורין החדשים, והמקרים הקשים שמצאוני באותן הימים, שעמדתי באמשטדרס שנית, מחמת תגבורת השחורה ר"ל, ישתומם הקורא ולא יאמין אפשרותו, לא יציור שיוכל לסכלם אדם אמיץ לבו בנבזרים, אף כי אדם חלוש רך המבע כמוני כאין, נגוע ומוכה אלקים ומעונה בלא זאת. והסבה מחמת ההפסד הגדול שהיה לי בסחורה הנ"ל, שננע אל לבי; על כן גדל כאבי,

ולא יכולתי לשמח לבבי בשתיית יין וי"ש, אך כל הקורת רוח שבקשתי למצוא בו מנוחה היה שתית מי בישול טהע, שכבר הורגלתי בו מקודם מנסיעה ראשונה, ע"פ מה שקראתי בס' רופא הולנדי שמפליג בשבחו. מאז הורגלתי עצמי בו, הוא היה כל שתייתי לצמאי, ומן הוא והלאה הייתי כנור מין ושכר לגמרי, זולת כוס אחד של יין בתוך סעודה. ומצאתי בהנהגה זו תועלת לבריאות נופי כמה שנים. אך הפעם הזאת הפלגתי לשתות מי בישול טהע יותר מדאי, כי בו חפצתי כל מיולי להניח לי מעצבי ומרגזי, ולהעביר רעיון רוחי ולמצוא מרגוע, ונהפך לי לרועץ ולרוע, כי נהפך כל דמי למים, ונפתח מקור מי רגלים מושך כמעין, לא יכולתי עמוד רנע בלי המלת מים, וגרם לי יסורים קשים ומרים אכזרים בראש הגויה, וכמה פעמים היה כפשע ביני וגו', פעמים נתעלפתי כמעט פרח רוחי, לולי רחמי שמים הגדולים. אם אמרתי אספרה כמו כל אשר ע"ל [עלי] או באמשטרדם יבהלו הרעיונים, עינים יתמהו מראות ואוננים יהיו נעוים משמעו, ולבב ישתע ורוח ימלא רתת וירתע, רק דרך קצרה אודיע שמץ מנהו, אקצר לספר חסדי ה' אתי, גם בהיותי כל היום גנוע, בכל הצרות הרבות והרעות, לא נתן למוט רגלי. ישתבח שמו נצח דור לדור יודיע! מאת ה' היתה נסבה, כי ארך לי הזמן שעמדתי באותו פעם באמשטרדם כחצי קיץ וחורף שלם, שהייתי מצפה למצוא קונה טוב לסחורות השערות, שהיו מונחים לי שם כאבן שא"ל הופכים, ועל דבר זה גבר עלי יגון יומם ולילה לא שכב לבי, על אבוד זמני היקר בארץ נכריה, כאורח נטה ללון רחוק כשש מאות פרסאות מביתי ומבני הרבים, אשר יהמו מעי עליהם, מאנה הנחם נפשי וגברה עלי השחורה, היתה לי דמעותי לחם יומם ולילה, כאמור מתי אעשה לביתי העובר כצל, ולדירת קבע להתלונן בצל שדי, אשר צפיתי מעודי רוח בינתי עלי יאצל.

ואת חטאי אני מזכיר להעלות על ספר את אשר הרבה עצבוני ויגוני, כמעט כלוני, לולי חסדי ה' הגדולים, או אבדתי בעיני ביסורים המשוניים, אשר לא שמעתי דוגמתו עד כה. וזה סבב לי ספר רפואה של לשון לעז, שחבר רופא הולנדר בונטעקהל. לאשר במלמול וגלות הראשון הארוך, בימים אשר ישבתי בבית הק' רב"ך עד עבור הסתיו, הייתי חושק לידע ולהכיר כתב לעז אשכנזי בגופן שלהם, שלא למדני אמ"ה ז"ל, ואפילו כתיבת שלהן לא קבלתי מרב, והוצרכתי ללמוד מעצמי, אבל ספרי נכרים וכתביבתן לא ידעתי כל עיקר, ולבי היה נוטה תמיד לדעת לחקור ג"כ עניני העולם והאומות והאמונות ומדותיהם ודעותיהם וקורותיהם וחכמותיהם, שלא יודעו עינים מהיך

א. כ. א.

Le

א. כ. א.

פ"ב

ספרינו הקדושים, וגם כדי לידע מה להשיב, להיות מעורב עם הבריות, לדעת נימוסי מדינה ומדינה, ומכע הארצות ומכע יושביהם, לחשוף סודותיהם ולעמוד על הבחינה; הן כל אלה חשקה נפשי לדעת מתוך ספריהם העצמיים, ולא מצאתי דרך ואופן להגיע אל זה, כי לא הרשיתי עצמי לשכור לי מלמד קריאת ספרי לעז, כי יראתי ממבול גדול, גם נתעב בעיני להוציא ממון על כך, גם הייתי בוש לעשות כן מפני בני אדם. והנה ידעתי נער אחד מן המשרתים לומד כתיבה וקריאה בלשון לעז, לקחתיו בחשאי ובקשתי ממנו שיראה לי צורת האותיות של א"ב של לעז בדפוס, שהוא התחיל ללמוד אצל מלמד סופר נכרי, ועדיין בדוחק היה יודע תמונות האותיות בלבד נפרדות, מבלי ידיעת קריאתן בתיבות מחוברות והבנה במלותיה, והראה לי הנער רק פעם או פעמים, לומר זה א, זה ב, זה ג, זה ד, לא דבר יותר, ובעזה"י החונן לאדם דעת תפסתי מיד הכרת האותיות ברמיזים, אח"כ מרחתי בעצמי אני לבדי בחבור התיבות, ונקשרתי והבנתי ענין בלי עזר שום מלמד ומורה כלל וכלל, ותוך זמן קצר השגתי ידיעה זו לקרוא היטב בס' לעז אשכנזי, כאלו הי' מלמד על זאת כמה שנים; אך לא עלה בידי כי אם קריאת ספרי דפוס שלהן וכן הכתיבה לטינית, אבל הכתיבה לועזית הנעשית במשיכא ורהיטא עדיין איני מכירה מחסרון למודה לגמרי, ואפילו בכתיבה לטינית של דפוס נשארו איזה צורות ורשמים או שינוי תמונה באותיות, שאין אני יודעם עד היום, כי אלי דבר (זה) יגונב בחטיפה ולפום שטפא, שאפילו הנער המראה לי לא היה מושלם, ואח"י בושתי מלשאול אדם מה שחסר לי בידיעתם. עם כל זה מהרתי לקרוא בכל ספרי דפוס שלהם מיד מעצמי, עד שהשגתי בקיאות לקרות אפילו לשון הולנדי וגאועטין, ולהבין גם הרבה מלשון לטין, וקראתי הרבה מספריהם בכל הידיעות השונות בהרפ"א, לעמוד על כל דעות אנשי העולם, באמונות בדתות ומנהגים, ולחשוף מחשבותיהם עלינו ועל אמונתנו הקדושה. גם נכספה כלתה נפשי לדעת ולהבין ישוב כדור הארצי, כמבואר בספר[יהם] מתנועת גרם השמימי, עם היותו מבואר בספרינו, הוא דרך קצר מאד; גם חפצתי לדעת ולהשכיל בדברים המביעים, ומכע המחצבים ומגולות צמחים ועשבים, והכמת הרפואות ביחוד, והנהגות המדינות והמלכים והמלחמות ומפורי ד"ה שלהם, ומעשיות וולתיות וקורות הדורות, וחדושי כותבי הארצות

ימים ונהרות ומדברות ורושמי מצבם, ומלאכת מחשבת ואומניות ותחבולות ורמאות וערמות, וספורי הבלים בהמצאות בדויות, את כל אלה ראתה עיני בספריהם, בקי אני בהם ובמעשיהם, וכל מחשבותיהם זיופיהם וטובותיהם, את הכל ידעתי וגלוי לפני, שלא להיות ערום מחכמת אנשי עולם. אבל נזהר אני שלא לקרותן ולעיין בהם, אלא במקום שאסור להרהר בד"ת לא זולת כלל, אכן כמה פעמים הוצאתי מתוק מעו, ודבש שמצאתי בהם רדיתי אל כפי, להשתמש בו למלאכת עבודת הקודש, בכמה ענינים סתומים וחתומים, ועל כולם עלתה בירי ע"י כך לידע להשיב, וגם שלא להחשב סכל בעיניהם; ביחוד במלאכת חכמת הרפואה ושמירות הבריאות שהיא חיי דברייתא חקרתי בספריהם בעת פנאי כנ"ל, ועיינתי בחכמת הטבע הוצרכתי בהכרח לקיום מין האנושי.

ועתה הגעתי אל המבוקש שהתחלתי בו, כי הנה נודמן לירי פ"א ספר רפואה הנ"ל, וראיתי מפליג במוב סגולת הטהע ומרבה לספר בשבחיו, ומצוה ומזרז להרגיל שתית מי בישולו, ומבטיח היותו צרי כולל ומרפא לחליים בכלל. דבר זה נכנס בלבי ונסיתיו ובחנתיו איזו שנים, משנת תפ"ד שחזרתי לביתי בפעם ראשון עד שנת תפ"ט שנמרדתי בגלות שנית לארץ אשכנז; בכל משך זמן זה הייתי נוהג לשתות מי טהע בבקר ובערב לרויה, הוא היה עיקר משקה שלי, ומצאתיו בריא לגופי מאד, כמעט לא שתיתי שום משקה אחר זולתו, הוא היה שתייתי בטעימת שחרית, ובו הייתי מרוה צמאוני אחר סעודת צהרים בהתחלת העיכול, ומן אז הורתי עצמי ממשקה שיעורים לגמרי, לא בא עוד לפי, אם לא בדרך זר ורחוק; ויין לא שתיתי גם בהיותי בארץ מערדין, שהיין שם בזול ומצוי לא הייתי רגיל בו, כי אם ביו"ט ובשמחת סעודת מצוה, זולת זה היה נתעב אלי, אך בשתיית מי הטהע מצאתי קורת רוח מנוח לנפשי, והיה משמח לבבי כאלו הייתי שותה יין הרקח, כל אלה השנים שעמדתי בביתי; ובדרך מהלכי [בעולם] גלות ראשונה ושנייה היה טוב ומועיל לי משקה הלו, אכן אחר שבעונותי נפלתי במדוה היגון הנ"ל באמשמר-דם, וחשבתי להרויח לי מצרתי ע"י רבוי שתית המשקה הלו, לשמח לבי להניח לי מיגוני ועצבי כמנהגי פעם בפעם, כשרוחי נפעם כי דבר המשכר לא נסיתי והיה מויק לי, לכך יין ושכר לא שתיתי, רק כל עסק הרחבת הלב חפשתי בשתיית מי טעה יותר מדאי, כי דמיתי להעזר בו להמלט מהיגון המתעולל. בי והוא היה בעוכרי בפעם הזאת, כפרט שהפלגתי לשתות ממנו הרבה, ע"ז נהפך דמי למים

ואני לא
בנין ארבע
בבית
מ"ג ביומא
בכך לא
ש"ד בב"ד
אמנם ואלק
א"ע

ע"ה
קיום

עכ"ל

ונמס לבני, וגם שלא יכולתי לעכב עצמי מהטלת מ"ר אפילו רגע, אז נכפלה רעתי וגברו יסורי מאד מאד. כחצי שנה גלגלתי עצמי בצער הגדול הנפלא הזאת, באין מבין שורש המחלה, וביסורים קשים ומרים שלא נודעו לי דוגמתם, אע"פ שקראתי הרבה בספרים. גם נוסף על זאת היה מוקד במעי ובקרבי, עד שכמה פעמים היה נפשי מבצצת לצאת, ולא מעמתי מעם שינה זמן רב, בערב הייתי אומר מי יתן בקר, כמה פעמים הוצרכו לחלל שבת עלי, ולעורר ישנים באמצע הלילה בשבילי, לעשות לי מים חמים לשתייה, ולעשות תקון לפתוח בני מעים, ועסקתי ברפואות הרבה ומעט מועד הונח לי; אך מרדה השתן שהיה הדוחק לצאת בכל עת ורגע לא עזבני אחרי זאת, יותר מעשרים שנה הייתי עלול בו, אע"פ שכבר הנחתי ועזבתי שתיית הטהע לגמרי, ובחרתי במשקה קאפע תמורתו (כי שכר לא היה אפשר לי להרגיל בו עוד) ורק שלש או ארבע כוסות קמנות במדה לפ"א, ואת לא היה אפשר לסבול עוד, ועכ"פ נחו שקמו יסורי הנ"ל קצת, עכ"ז עשו ענין רע בטבעי, אך היה פוחת והולך, כשחזרתי להיות יושב שקט בביתי אצל בני ביתי, ויותר עשה פעולה טובה בעזה"י גיד הוזהב כשנפתח לי אחר כמה שנים כמש"ל בס"ד, אבל לא יכולתי לשלח הענין רוע הטבע בשתן ולפטרם מכל וכל, לשוב לאיתי הראשון, עד שהלכתי בגלות שלישיית לאמשטרדם, שנת תקי"א. בזה הגלות האחרון נסתלק ממני זה המדוה ברחמי שמים, שם באותו מקום שלקיתי בו, והיינו במים, כי המדוה בא לי ע"י רבוי שתיית מים חמים, ושלא הי"ת רפואתי אז ע"י שתיית מים קרים, אלא שגם מזה נרמו לי יסורים אחרים אכזרים. בשנת תקי"ג שבתי לביתי שלם בגופי ת"ל בבריה חדשה, לא ידעתי עוד מריבוי שתן כלל, ועזבני בעה"י לגמרי, אחר שנתעולל בעשרים וארבע שנה, עד שקצתי בחיי מחמתו, וכבר נתייאשתי מזה חשבתי שילוני לקבר; ת"ל נושעתי ממנו אחרי שנתחדשו לי יסורים אחרים משונים, ונוסף על צער המלמול וגלות הקשה כמש"ל בס"ד, אכן נתקיים בי הענין חולי חמים, רופא חולים ועוד ומושיע דלים בו אבטח, יפדה אותי מכל צרותי, וינחמני בנחמה לשוב לציון גאולים, כיר"א.

אחר זאת נסעתי מאמשטרדם, על דעתי לבוא בלי אחר לאלמונא, לשוב שמה לקבוע דירתי בעיר מולדתי ומקום מגורי אבותי. ועברתי דרך עמרן ונתנו עיניהם בי אנשי הק"ק להיות להם לקצין נוהג רבנות, מה שלא עלה על דעתי לגמרי כנ"ל, שבחרתי בשפלות ושנאתי את הרבנות, לדרכי הייתי מהלך ונתארחתי בבית הק' ר' יונתן

א"פ

חוק

י"נ

י"נ

א"פ י"ג
ט"ז

לוי, ושם היתה אשה גדולה חשובה ומשכלת מאד, בת הק' התורני
 ר"ל ע"ה, וכלתו של הק' הנ"ל, היא החזיקה כי לאכל לחם ולהתאכסן
 בביתה. ותעש חיל בחכמתה לדבר על לב חמיה ואישה וכל בני הק',
 בכלל השתדלה בכל כחה להחזיקני אצלם, ולי לא הגידו מאומה, ועשו
 מעשה מיד וקבצו כל הקהל והסכימו לדעת אחת, וקבלוני בח"ה חג
 פסח, — כי על י"ט הפסח באתי שם, להתעכב עד אחר זמן החג,
 וללכת משם מיד אחר הפסח, — ומני אותי עליהם לראש לרב ומורה,
 ופתאום באו אלי שלוחי הקהל והודיעוני הסכמתם, וחלו פני רבים לתת
 את שאלתם, ונמצאתי להם ולבקשתם, אע"פ שהיה נגד חשק לבבי
 כנ"ל, אך ראיחי בעיני כי מן השמים היא, מאחר שלא עלתה על
 דעתי לנמרי, לא פייסתי אחד מהם על הדבר הזה, וה' נתן בלבם
 לב אחד ודעה אחת, בהתעוררות עצמן ברצון ובחשק, וגם היו צריכין
 לאיש מורה, כי היו כצאן בלי רועה; אמרתי הלא מצער היא ואוכל
 לשקוד על תלמודי כחפץ לבבי בלי מונע, ועם זה אהיה מוכה את
 הרבים בעוה"י. וכתבתי לאשתי ע"ה שתבוא אלי לעמך עם בני שיחי
 וכל אשר לי. והביאם הקב"ה כעל כנפי נשרים שלמים וטובים, וזוגתי
 הרבנית ושני בני מאיר וזלמן שי'. הראשון הוא בכורי היה אז כבן י"ב
 שנה, השני כבן שש, ובתי תי' ילדה קמנה, עם כלי בית מטלמלים
 וספרים מדרך רחוקה מאד, בתחלת קיץ תפ"ט. שבחות והודאות לבעל
 החדר והנפלאות, יתברך עושה גדולות אין חקר וגוראות! אך היסורים
 הנ"ל מן השתן עם שנתמעט קצת, מ"ט עדיין היו מתמידים להתעולל
 בי, ולהפרידני יומי ולילי, ותדד שנתי מעיני ונפשי נבהלה מאד; גם
 זוגתי ע"ה היתה בצער גדול בעבורי על זאת, כי כמעט לא קמה בי
 רוח, כאלו הופרה האכיונה ח"ו, וכן לא היה לי זרע ממנה כל הימים
 שעמדתי בעמך, אולי היתה הסבה גם חולי ומרה זוגתי ע"ה, שנתחדש
 לה שמה כמש"ל; אכן קודם שהעתקתי דירתי משם נתן לה ה' הריזון
 ותלד בן באלמונא.

ואנכי עם כל זה הייתי שוקד על למודי, ולילה כיום יאיר לי
 בעוה"י, במקרא משנה גפ"ת הלכות פוסקים, ושאר ספרי קודש כנגלה
 ונסתר הראשונים, ותמידן כסדרן ללמוד עם התלמידים בחורים מבני
 העיר ובני שי'. גם מלאתי ידי לה' בקסת הסופר לעשות אונים לתורה
 באוזה חבורים אשר קצתן התחלתי בהם עוד בברודא, ובעמך גמרתי
 ח"א מספרי לח"ש על שני סדרי משניות, גם ס' מו"ק על מא"ח
 הגעתי שם קרוב למחציתו, שהתחלתי ג"כ בילדותי ועסקתי בהעתקה
 ומהדורא שנית, גם הרבה מס' שי"ע עשיתי שם, מלבד כתיבות

גל. ספ.

שונות רבות בגמרא ושאר ספרים הכרחיים, שהגהתי וחדשתי בהם דברים, גם ס' הקשורים מדרשות ופשמים חכרתי שמה; והנהגתי את הצבור לשם שמים, ת"ל תקנתי להם תקנות רבות מעולות וחשונות, להסיר המכשולות שהיו נכשלים בהם מלפנים, כאשר קצתן נזכרים באגרת שכתבתי מענין להרמ"ח, תשובה על מכתבו שהודיעני שמתרעם עלי שהחמרתו עליהם הרבה יתר שאת ע"ש, ועשיתי משפט וצדק לנזכרים בכל כחי ויכלתי בלי מחיר, גם למדתי עם תלמידים בני עשירים מופלגים, ולא רציתי לקבל מהם מאומה בשכר הלימוד, אפילו מבנו של הק' ב' יונתן לוי הוקן שהיה עשיר גדול מכ"פ מאה אלפים, ושליח לי מוהר יפה בעד שלמד בנו אצלי, לא אביתי לקבל, ואפילו בעד הדרשות שדרשתי להם בשבת הגדול וש"ש לא נטלתי אפילו פרוטה אחת, עם שהיה מנהגם לפני זאת לתת בעד כל הדרשה כ"ב ר"ט, ואע"פ שהיה נהנים מאד מדרוש שלי, והארכתי בו כל פעם שעות הרבה, וכל דרוש הוא כמו חבור קטן בפ"ע, וערבו להם דברי מאד; נשבעו המשכילים בהם, [אפילו אנשים שלמדו] בישיבת פראג (*), שלא שמעה אונם מעולם דרושים נפלאים ונחמדים כמו ששמעו ממני, והפליגו בשבחיו למרחוק, אמרו שאין דרשן בעולם כמוני, אבל אני לעצמי היתה לי על אפי ועל חמתי, לבלות זמן בלימוד דרוש, אשר לא עסקתי בו מימי, רק על פי ההכרח, כי לא היה ערב לנפשי רק לימוד גמרא ופוסקים, ולהבין במקרא ומדרשים לדעת להשכיל בתורה הקדושה, לשמור לעשות ולקיים, לא להתנאות ח"ו, כ"ש שלא להתנאות בהם לבני אדם, והיה דבר מתועב אצלי, רק להחכים בתורה לצורך שלמות נפשי בלבד גרסה נפשי לתאבה בכל עת, באהבתה תשגה תמיד. מ"מ בעזה"י ראיתי סימן יפה בתלמודי גם בלימוד הדרוש והדושי אגדה, כשהוצרכתי להם הזמין לי הו"ת בחסדו דברים נאים ונחמדים, ערבים ומתוקים לשומעם וקרובים לאמת, ואין לי שום ספק שחנני הו"ת להלביש כמה אנדות מופלאות ורות מאד בהבטה ראשונה בבגדים מקוששים ותכשיטין יקרים מפז, אשירה לה' כי גמל עלי, ואורה לה' לו ית' על חלקי.

עוד אזכיר מענין הנהגתי עם הקהל, כי לא נשאתי פנים לגדול ולא יגורתי מפני איש, והיו שוים בעיני בקמן כגדול כדל כעשיר. בקיצור יצא שמי בזמן קטן כאחד מן הגדולים אשר בארץ, ושמעי הולך

(א) עיין צד 112, ועיין עדות ביעקב (דף י"ג ע"ב).

וגדול בכל המדינות, אצ"ל שהייתי חביב לכל בני קהלתי מקטן ועד גדול, הייתי בעיניהם כמלאך אלקים לפניהם, אין ממרה את פי ואין מתנגד אפילו לרמיזתי; רק אחד הי"ל לשטן קצת ובראשית ישיבתי, וקוץ בה, כי הק' כ' יהונתן הזקן הנ"ל, עם שהוא הסכים מתחלה על קבלתי לרב אב"ד, סבור היה שאהיה מוכנע לו בפרשות, מחמת הפלגת עשרו הגדול, ויהי כראותו שלא הייתי משיבו יותר מאחד משאר העם, והוא היה נוהג קודם ביאתי לשם, לצות ולגזור בכל ההנהגה בקהלה, היה עושה כל חפצו מבלי שאלה וכתקיף ונברא אלמא, ולא לבד בעסקי הקהל במילי דעלמא, אלא גם במילי דשמיא לא היה עלי אומת רב ומורה מעולם, כי רק המלמד שהיה רגיל להחזיק בביתו לבניו הוא היה המורה הנוראה, על פיו נעשה כל דבר שיסתפק ליחיד או לרבים, והמלמד היה מוכרח לעשות כל רצוני, ולהשתדל למצוא חן בעיניו, כי גם לאוהבי בני ר"א היה שכיח אצלו, וכאשר התחלתי להתנהג את הצבור בדרך ישרה, כאשר ראיתי מאמ"ה ז"ל, ולזרוק בהם מרה עם הראותי להם חבה יתירה, גם הם נהגו בי כבוד ומורה באהבה גמורה, והיתה אימתי מוטלת על כל העם מעצמה, כי נתן ה' מוראי וכבודי בלבם, וכולם יחד עשיר ואבין אהבוני אהבה עזה; רק זה האיש, הזקן ומסכן ברעתו היה לא מצא מה שחשב מתחלה כפי הרגלו מאז כנ"ל. גם המלמד שהיה בעת ההיא בביתו היה רע בעיניו שאשתרר בקהלה, ולפ"ד נעשק ממנו הראוי ע"י, לכן היה חורש עלי רעה ואני יושב לבטח אתו, ועשה מה שיוכל להבאישני אצל ב"ב שלו; וכן גלה לי בחשאי שליח מעה"ק חברון שהיה שם בעת ההיא, ועשה פרי מחשבתו בלב האיש הנ"ל להקל בכבודי, ולא שמתי אל לבי, אני בתומתי הלכתי בה' בטחתי; ופ"א אירע שבא אורח כהן סומא ונתארח בביתו של הק' הנ"ל, ויהי ביש"ק קנה כהן, ושולח אל המלמד שלו על פני בהיותי שמה בבה"ב, כמדומה נתכוון להקנישני, לשאול אותו אם טותר לקרוא הסומא לעלות לתורה במנין ז' הקרואים, והתירו, וזה פי לא שאל, וחרה לי מאד על הדבר; באתי לכלל כעס ומריבה עמו, ושוב נתפייסנו. ועל ענין ההוראה, אם טותר לקרות סומא לס"ת אם לא, כתבתי תשובה ארוכה ורחבה בס"ד, לברר אסורו מכמה פנים, הלא בס' שאילת יעב"ץ סי' מ"א, וע"ד המאורע כתב אלי החכם רמ"ח נ"ע בעת ההיא, להודיעני שהנ"ל מוציא עלי לעז, וכתב עלי מה שכתב לה"ב להטיל עלי אימה, והשיבותיו. אלה דברי להתנצל ממשא זה:

א"א א"א (א) א"א
א"א א"א (ב) א"א

מ"ק

א"א א"א

ס"א

א"א א"א

וזה מופס הכתב התנצלות שכתבתי לחכם הלוי לנקות מעון זה, הועתק פה *).

ורציתי להניח הרבנות ולעווב מקום כבודי, ליסע מעמדן בעת ההיא. [כי באמת] ² על כרחי קבלתי עלי עול זה מתחלה, ועכשיו מצאתי עילה להפטר מהם, לא הן ולא שכן בקשתי; אכן אהבת הקהל אלי היתה עזה מאד ולא הניחוני לרצוני, הפצירוני מאד לחזור בו מדעתי, והכריחוני ברוב לקחם לנענע להם ראשי, כי כל הקהל מקצה מסרו נפשם בעדי, וההויקו בכל עוז בירי, ובימים לא כבירים אחר זה נפטרה בתו של הק' כ' יונתן הוקן הנ"ל, שהשיאה קרוב מעט קודם שבאתי לשם ומתה בלדתה והפסיד בתו ומעותיו, סך ממון רב שנתן לה בנדוניא, ועשה הוצאה גדולה כי היתה בת ראשונה של אשתו שהי"ל בעת ההיא, כי הניחה ילד קטן בן קיימא שחיה ומן מה, אחיכ מת ג"כ וירש אביו השטח"ו, גם המלמד שהיה בביתו אשר הורה כנ"ל, וגרם פרוד לבנות ביני לבין הק' הנ"ל, נפטר בו בפרק והיה עדיין רך בשנים, והיה לי צער גדול בעבור זה. אחר זאת שבה האהבה עם הק' הוקן הנ"ל לאיתנו, והייתי חביב לכלל הצבור חבה יתירה, גם בנו של הק' מופלג ב"ח למד אצלי, עם עוד בחורים עשירי הקהל, ולא רציתי לקבל שום דבר בשכר הלמוד משום אדם מעולם כאשר נהגתי מאז בברודא כנ"ל, מעשי ת"ל קרבוני, ת"ל נתקיים בי ב"ה: ברצות ה' דרכי איש, ביחוד מרתי ומנהגי בדבר שבממון, סגר פי שמי ונהפך לאיש אחר, ולאוחב מספר בשבתי, ולא היה לי עוד שם שטן ופגע רע מפגעי ננעי בני אדם.

אבל לא מצאתי מנוח בעמדן, הנה לשלום מר לי מר בפרטות מצד מצב בריאות הגוף, כי כל השנים שישבנו שם הייתי אני וביתי ובניו ובתי, כולם נחלים ונחלשים שם בסבת חולי הקדחת שניה או שלישית, שהיינו עלולים ממנה ר"ל כל ימי היותי שם, מחמת האויר והמים והמוגות שלא היו שוים למוגנו, על כן היו כל ימינו רעים שם, ולא היו חשובים חיים, מפני היסורים המושלים בגופותינו, מאז ועד שבאתי לעמדן לא היו מצוים שם דגי נהרות כלל, כי היתה הארץ ההיא פרוי לאנד, נשחתת ממי המבול שהיו שם במדינה זה י"ז שנה, שפרץ הים גבולו ושטף המחוז ההוא, ושבה הארץ מלחה, תחת אשר היתה מלפנים ארץ מרעה טוב ואדמה שמנה, מן הוא והלאה נתקלקלה

(א) המכתב הזה חסר בכ"י, וחבל.

(ב) עיין בס' עדות ביעקב (דף י"ג ע"ב).

ואבדה כל טובה, גם דגני הנהרות נאספו, מחמת מליחות מי הים שלא נרפאו, המים רעים והארץ משכלת אוכלת יושביה. אך באותו קיץ שנתישבתי שם תיכף חזרה הברכה בדרגים, שהתחילו [המים] להתמתק וחזרו דגני נהרות מתוקים, ונמצאו לקנות לרוב בזול, ואמרו הקהל: הרב הביא לנו מזל דגים, שלא מעמנו מעם דג טוב, חוץ דגני הים שנמצאו שם תמיד.

גם שפע מו"מ היה בזמן ישיבתי עמהם, גם אני הרוחתי מאומה בעסק מו"מ מבלי טרחה ומרדא, רק הייתי כותב לאמשטרדם למיודעים, ושלחו לידי איזה סחורות שבקשתי, אשר ידעתי שהם חריפא ובינא בעמדן, ונתתי אותן בידי בעל הבית נכבד, שעסק בהם על חצי ריוח, וחלק עמי הרוחים שעלו בידו, ת"ל לא הפסדתי אבל ראיתי בו שבח בלי עמל. בכל זאת לא הונח לנו שם כולנו יחד, אני ואשתי ובניי ובתי, כלנו החלינו מחמת קל המזג שלנו, שלא היה האויר נוח ויפה לבריאותנו. לולא יכולתי להשיב פני הצבור שכולם מתאימים שלמים אתי ומפצירים בי תמיד שלא לעזובם, כבר הייתי מעתיק דירתי משם כמה פעמים קודם זמן רב; אך בכל הפעם שבא במחשבתי ובכל יום שהייתי אומר אנא אויל, והיא עיר מולדתי ק"ק אלמנא, המה כפו אותי תמיד בדברי ריצוי ופיוס ולשון רכה, עד שהחזירוני מדעתי. מ"מ הייתי מצפה בלי הסח הדעת, שיודמן לי עת ושעה הוגנת, לצאת מן המקום הזה בשלום, גם אשתי הרבנית ע"ה חלתה חולי כבד מאד מחקרתה, שהיתה עלולה ממנו בתמידות, כל הימים שעמדנו שם כנ"ל, היתה מסוכנת מאד משפע דמי מקור, שהיה שופעת ברבוי גדול בלי הפסק, ושלתהיה לאמשטרדם ונסעה לליידן, קבלה שם רפואות מפרופעסאר גדול שם, וחזרה אלינו ושוב חזר שפע הדם כבראשונה, מ"מ קודם נסיעתנו מעמדן כבר קבלה הריון. גם ראיתי שאין תכלית שם בשביל בני שי', ובני בכורי כבר נעשה שם ב"ס*), בשנה ראשונה שהגיע לעמדן, ולמדתי עמו בעצמי כשלש שנים, אחר שלחתיו להמבורג ונסע משם לפולין אל זקני חותני הרב בברודא ע"ה, ועשה עמו שידוך הנזון עם בת עשיר מופלג מליסא, וע"י כך הוסבה הרבנות דפוזנא והמדינה של חמי הרב ע"ה, כי מהו' היה תקיף גדול שם במדינה, ושלחתי וזגתי הרבנית ע"ה על החתונה ואנכי עמדתי כאן, כי היה כבד ממני הדבר, גם היא לראות את פני [אביה רצה] כגבור לרוץ אורח, וחזרה לאלמנא ומצאה אותי שמה כמש"ל.

מצורף אל הנ"ל אחר שלש שנים כשני שכיר אירע עוד תחרות
 ביני ובין הוקן הנ"ל א). והענין היה בר"ה: בקש הוקן שיתקע בנו נער
 מנוער מגולח הוקן, ולא הסכמתי להניחו, שנער טפש כזה יוציאנו י"ח
 ביום הקדוש, וחזרה השנאה להגדיל בינינו, וחשב להתנקם ולא רצה
 לשלם לי שכירותי ואהיה כמחריש; אחר זה עשה הוקן הנ"ל דבר
 מפשות, כמעט נסתכן בעצמו נגד השררה. הענין הוא שצוה להכריז
 בכה"כ כרוז שהיה רע בעיני השררה, כי היה סומך על תקיפותו,
 וחשב שלא יערב אדם אל לבו לגשת לגלות הדבר להשררה, אבל
 השנאה שהי"ל בקהל אורב לו, לא ישן ולא תחרש, הלך מיד וגלה דבר
 הכרוז אל השררה, ונקראו כל אנשי הקהלה לבוא לפני השררה, שיגיד
 כל אחד בפני עצמו, מה שידע ושמע מכרוזו הלו. גם אנכי נקראתי
 לבוא אל השררה שאגיד מה ששמעתי, ובאשר היה שמי גדול אצלם
 ושמעי טוב מאד, ביחוד מחמת מנהגי הטוב והישר בדבר שנממן,
 שלא די שלא הייתי להוט אחריהם כאחרים ולא נבהל להון, אבל
 הייתי טוב עין לוותר משלי, וכל פעם שהי"ל דין ודברים לנכרי עם
 ב"י לפני ערכאות שלהם, היו קוראים אותי לישב עמם בדין, והיו
 נותנין שכרי. ופ"א עשיתי פשרה בשביל ב"י אחד שנתבע מנכרי
 בפניהם, ואמרתי שאם אינו מתפייס, אני נותן בעבורו מה שפסקתי
 עליו לפטרו משבועה, ולא רצה האיש ההוא לקיים דברי פשרתי,
 ושמרתי דבורי ושלמתי בערו כמו שאמרתי, ונכנסתי ערב בעבורו,
 בקיצור זה וכיוצא כמה וכמה. המביא הדברים לאוני השררה עשה לי
 שם כשם הגדולים בין יהודים ונכרים. וכשאירע הענין ההוא של הכרוז
 הנ"ל, המביא הדברים לאוני השררה השנאה של כ' יונתן היה סובר
 שאתנקם מן הוקן הלוה בעד כל התנגדות שעשה לי כל ימי היותי
 שם, כי הביאו ה' לירי, הפילו ברשת לגבות חובי ממנו, כך היה פשוט
 בדעתו של אותו אדם השנאה לכ' יונתן ואוהב נאמן שלי, לכן יעץ הוא
 להשררה שיחקרו אותי להגיד האמת, אז ידעו ויתברר להם כי כנים
 דבריו בענין הכרוז, כי ידוע שאני איש אמונה ולא יגור מפני מי שהוא,
 ואי יתוב לי כל חללי דעלמא איני משנה בדיבורי, לפיכך לא אעלים
 האמת מהם כשישאלוני וירצו לעמוד על האמת. משא"כ רוב בני קהל
 עמדן היו מוכנעים לאיש עשיר הלזה ויראים מפניו, מחמת תקיפותו
 ואלמותו ויכבשו עדותם; גם האיש ההוא בא אלי קודם שהלכתי לפני

* א"ל

א"ל

* א"ל * א"ל

(א) כוונתו על הגביר יונתן לוי הוקן שהיה בעמדן הנזכר מקודם.

השררה, לשים הרברים בפי ולהסבירם במעם לשבח, כנמוח בי שהמציא לי מקום לגבות חובי, אם תמתיק בפי רעה לא אבחידינה תחת לשוני, ואמר לי עתה תראה מה אעשה לאויבי אשר מה' אנה לירי, והמיכותי לבו במחשבה זו, למען לא ירפו ידיו מזה להשתדל שיקראוני, כדי לבטל מחשבותי לבלע ולהשחית הק' הנ"ל. ונקראתי אל השררה, ובקשו ממני ביחוד, שאני מה שידעתי בזה הענין ולא אחד מהם דבר. ועם היות שכל היחידים הנקראים לפניו בדבר זה הוצרכו לשבוע שיגידו האמת, אני התנצלתי עצמי ובקשתי מהם שיפמרוני מן השבועה, מפני שאני נוהר בזה ולא נשבעתי מימי, אפילו שבועת אמת חמורה היא אצלי, ונחננו לי שאלתי זאת ופמרוני מלשבע. ובטחו בי שבלא שבועה לא אעלים דבר ולא אכסה על אויבי. וכששאלו אותי מהכרוז אם שמעתי, היתה תשובתי אליהם: לא שמעתי ולא ידעתי מזה מאומה, אמרו לי וכי לא הייתי בבה"כ באותו יום, אמרתי אפילו הייתי בבה"כ וגם קורא השמש איזה כרוז בפקודת כפעם בפעם אינני משגיח בעסקים האלה, שאינם נוגעים אלי למיני שלי וחובת פקודתי, כי אני עומד בבה"כ מעומף במליתי ופני אל הקר, מרוד בעיוני ובעניני תפלה, ואיני משגיח או בדברים אחרים, ולא שטתי מחשבותי על מה שמכריזים הקהל, בעסקים שלהם המוטלים עליהם. וחקרו אנשי השררה ודרשו אותי הרבה בענין זה, להוציא ממני דבור מתנגד להק' הנ"ל, למצוא לו עילה ולא הועילו ולא עלתה בידם, אלא ההפך מה שחשבו, לא נתתי לחמוא חכי ואצרה על דל שפתי, כי לא מחשבת המלשין מחשבותי. וזאת ההגדה בפני השררה הכריע הענין של כ' יונתן, והפך אותו מרעה למובה. או רפתה רוחם של השררה ממני, כי כל השאר מן האנשים שהגידו באמת להרע לו לא היו נאמנים כל כך אצל השררה, וחשבום לשונאיו אמרו אויבים דאפקה לקלא. לכן נפמר מהם בשלום. לולי זאת לא היה מועיל לו עשירות ויכול היה לצאת נקי מנכסיו, על אודות עסק ביש הלוי. והיה כראות אותי בא אל השררה, והיה חושב שרואה שוחם שלו להתיו ראשו, מצא ב"ח מקום לגבות חובי, אך כאשר נחננו לו הערכאות העתק ממה שהגדתי בפני השררה על אודותיו, אז התחיל לרזן ולשבח אותי בפה מלא, ואמר מכאן נראה מה מיבו ומכעו של ת"ח אסתי, ומה בין מחלוקת עם ע"ה או עם ת"ח. וכרך אותי בכל הברכות, לפי שנמלט על ידי מרעה גדולה שהיתה מעותרת אליו, ונצל מפח יקוש בסכתי לא כנמולו אתי; ואחר המאורע הלזה היה לי הק' הלוי אוהב נאמן כל הימים. ברצות ה' דרכי איש וגו', עד שנפרדתי מעמדן לא זו מלחבבני. אדרבה

א כבוד סוכה נאמן
כי היה יודע לאמר
מחשבת אצלין נאמן
אל המלכה

בשהסכמתי לעקור דירתי משם הוא אמר אלי והתרה בי, שלא אלך להתישב באלמונא, ודבר בפיו שהוא זקן בקי ומכיר אנשי אלמונא יותר ממני — שהייתי ילד כשפרשתי מאלמונא — שאין לי הכרה בהם. והוא דואג עלי שלא אתחרט לאחר מעשה. ברברים האלה וכאלה היה מזהיר ומתרה בי, לשוב מרדתי שלא לעזוב עמון, ולא אביתי לשמוע בקולו, כי היה לבני קשור תמיד במקום מולדתי. בפרטות מחמת חסרון בריאות ב"ב בבלל, וגם בראותי שאין מבעי ומבע הקצינים שוה, כי הם מבקשים להכנע אליהם וליהנות מהם כדי להשתעבד להם כמנהגם וכהרגלם; ואנכי לא הבאתי צוארי בעול ב"ו מימי, לכן בחלה נפשי.

יעוד אירע בקיץ תפ"ב חצי שנה לפני העתקתי משם דבר, שהגביר בי חושקתי לשנוא הרבנות, ולהחליט הסכמתי להעתיק משם דירתי, ולקבוע באלמונא ישיבתי, כי הנה באו ק"ק עמון ולקחי חטאים משלחת מלאכי רעים, שהוציא להם שם, שבאים במלאכות ק"ק מינסק דלימא על עסק ביש גזרה רעה ובלבול עצום שנתהווה שם, אשר ברו מלבם אלה השלוחים השולחים הומורה אל אפס להטעות את ישראל ולהונות לשלול הצדקות, ולקחת צרור כספם כדי להציל קהלה שלמה הנ"ל. שהם בצרה גדולה מאד לפי דבריהם. וכתבי און ושקר שהביאו בידיהם, כאלו כתבו ראשי ק' הנ"ל לקהלות ישראל, להודיע צערן ברבים ומבקשין על נפשם לבוא בעזרתם, ושתמנו מהם אלה הנקובים בשם תוך הכתב, להתהלך בארץ לארכה ולרחבה, ללקט הכסף מכל המקומות, ולהביא בידם להציל לקוחים למות; וגורע ומפורסם בכל קהלות אשכנז, מה שעשו אלה השוררים החדורים וחרפים לרמות, שהריקו קופות הצדקות של עניי עולם, והטעו כמה קהלות אשכנזים, גם ספרדים שבלונדון ובאמשטרדם. ואלה אחרונים ביחוד עשו להם כבוד גדול, והתנדרו אליהם ביד פתוחה מה שלא השיגו אצלם כל הכשרים מעולם, כי היה בחרם אצלם שלא יתנו ויהנו מכיס של צדקה לעניי אשכנזים יהיו מי שיהיו. וחזרני פ"א אירע בראשית ישיבת אמ"ה ז"ל באמשטרדם, הגיעו שמה שלוחי ק"ק לובלין אמתיים, אנשים של צורה ונאמנים לשולחיהם, והשתדל אמ"ה למובתם מאד, המליץ גם אצל ק' ספרדים שם שיהיו להם עזרה בצרה, וע"פ הפצרה והשתדלות נמרצה, כי לא יכלו להשיב פניו ריקם, מה גם בעת ההיא שהיה גדול מאד בעיניהם כמלאך ה' לפניהם, על כן נעתרו לו ז"ל, ונתנו בידו הקדושה איזה סך מתנת ידם, לתת לאותן שלוחים ללובלין, שיהא חשוב כאילו נתנו מתנה אליו ז"ל, שהיה חשוב

ב"ב ז"ל יק' ז'
ת"פ 3.

בעיניהם ספרדי גיב, ור"ל כדי שלא לעבור על החלטתם, שלא להתנבא אל האשכנזים, כך הם חזקו השמירה בזה. אך אלה הרמאים המזויפים מצאו חן בעיניהם, ונתנו להם בשפע גדול ואדעתא דהנהו לא נדרו, ולא שמרו דברים בפעם הזאת. מכאן נראה שנתקיימה בהם ובהרבה מקציני אשכנז קללות ירמיהו הנביא הכשילם בכ"א שאינם מהוגנים. סוף הדברים באו אלי האנשים לידי בק' עמרן, הרגשתי שכל עינים טרמה ויוף, מ"מ קרבתו אותם בתחלה, ביחוד לפי שהאחר מהם היה קרובי מצד אבי, אך לסוף אנלאי מילתא שהוא בן ר"ה ווילנר (*). אחד מיושבי בה"ט דמנהיים מכת רי"ח (*) ואין לי להתייחס בקורבתו— וז' נחשב בשגם ככר איתפלג דרא — ואדם נאה יפה צורה ולמדן קצת, והיה חביב ונחמד אצלי קודם שנתברר הוויף. אך האחר בעל קבלה מעשית ויודע לפעול בשמות, ותהיתי על קנקנו ומצאתיו עבית של מ"ד, איש דמים ומרמה ובור ע"ה, וכפי שאני סבור ודאי הם מכת ש"ץ, והיו מולכים עמם בחברתם אחד ממינסק, שהיה גם הוא איש כחור בשנים, ובעל שכל מזב יודע ספר בעיון גפ"ת ושאר ידיעות, היה [ממשפחת] מיוחסים גדולים שבליטא, ונפרד מאשתו שהשיאוהו קרוביו כשהיה קטן, והוא מאם בה וכנר בה כמה שנים כאשר נעורים, והיה מתגורר במדינת אשכנז, את זה לקחו עמם להעיד על כשרותם ונאמנותם, כי היה ניכר בארץ אשכנז ללמדן חשוב, ולא נמצא בו דבר רע וזלת מש"פ מאשתו כנ"ל, אולי היה מעמו ונימוקו עמו, שאין כונתו לענגנה ח"ו, אבל הוא מוכן לפמרה בנגט ולסלק כתובתה, אלא שהמניעה מצדה שאינה רוצה להתגרש. גם אנכי קרבתיו נגש אלי ואהבתיו, כי ראיתי בו סימני חכמה, עם שהיה רך בשנים אמרתי זה הקמן גדול יהיה ברוב הימים.

והנה אחר איזה ימים שהיו האנשים המשולחים המוויפים אצלנו
בעמדן, בא אלי דודי אחי אמי הרבנית ע"ה מאב, והיה מארץ ליסא
מן הורודני, שמו ר' בנימן, ראה פניו לא פללהי. אבל אפילו היה בסוף
העולים הסיעו הקב"ה והביאו לידינו, וכשמעד על שלחני באנו לספר
משני משולחים הנמצאים אתנו פה כעת, הנוסעים על דבר גזרה רעה
שאירעה בק' מינסק, ודודי זה איש פשוט מסיח לפי תומו, וכשמעו

(א) עיין בספר תורת הקנאות (צד ק"ט) ה"ל: ר"י בן ר"ה בהן שהיה קרובי מצד אבי, שעשה עצמו שלוח ק"ק מינסק בהכרת שני רמאים.
(ב) ר"ת: יהודה חסיד, ועיין במאמרי חברת יהודה חסיד הנדפס בבנסת ישראל-שנה ראשונה (צד תשע"ה).

אשר נאמא בלודא
בטובת מלך עץ
ע"ה ז' צואק

עמד משתומם לא האמין לשמועתינו, כי אמר אלינו מה הדבר הזה אשר אומרים, יש גזרה רעה במינסק ואנכי לא ידעתי מזה מאומה, וכי כמה זמן שבאתי, והעיר ההיא קרובה אלי ולא נודע דבר מזה, לא נשמע בארצנו כלל מגזרה קטנה או גדולה, והגזרה הכרויה כבר עברה שנה עליה לפ"ד השקרנים, והוא בא משם עתה מקרוב. על כן החלמתי הדבר לשקר בדוי וכזב עצום. הדבר נכנס באוזני והעמדותי האנשים האלה על הבחינה, ולקחתי כתב גזרה שבידי שהיו חתומים עליו מנהיגי ק' מינסק, ואמרתי להם אם כנים אתם, אני אסייע אתכם בכל יכולתי, כי גם אנכי רציתי לזכות במצוה כזה פדיון נפשות כפי בקשתכם ויותר. אך בזאת תבחנו להסיר מכם עקשות פה ולזות שפתים, נעשה לכם גם כאן נדבה, ואתם תמסרו בידיו המעות שגביתם מהקהלות באשכנז ובהולנד וענגלאנד, וכדי לשלחו לברסלוי, ואנו נסדר שיבוא המעות לקהלתכם בדרך ישר ובטוח, ועל קצין גדול שתבחרו אתם, ואנחנו נתן לכם כתוב וחתום בכל חוקף, לעשות על אופן היותר טוב, להצילכם מלעז מדינה ודבת עם. ומה שקבלתם מתנות לעצמכם יהי שלכם ונוסף גם עליו, רק המעות המיוחדים לעניי קהלתכם, נעשה שיהיו בטוחים להם. או טוב לכם ותהא מצוה כפולה, מה לכם באחריות הדרך. וכל המשולחים הנאמנים מעולם, זה דרכם לעשות לחיות נקים מה' ומישראל, כזה יהיה לכם תפארת מן המקום ומן הבריות. אבל בכל יפוי כח דברים נכוחים למבין וישרים לישרים בלבבותם לא יכולתי להסביר הדבר הזה באזניהם החרשים, להוציא בלעם מפייהם, ובכל אשר דברתי אליהם רכות וקשות, שלא לסרב לדבר הגון ויפה, העליתי חרם בירי. ושני האנשים המרגלים חרש היו ערומים כנחשים לגנוב דעת כ"א בפיתוי דברים וחלקת לשון, עד שנלכד ברשת מרמתם גם האוהב הגדול שלי, שאחד מהמשולחים לעזאזל היה שריו אצלו באכסניא, והשני בבית אביו הזקן הנ"ל. והוא היה מתחלה ועד סוף אוהב דבק מאח אלי, אשר מסר נפשו עלי והיה כנגד אביו בשבילי בכל עת. אך זה הפעם התנגד לי גם הוא, לחזק ידי מרעים ונשבע בהיכל הקודש בבה"כ, שהאנשים כנים ונאמנים, ושאני מוציא עליהם לעז בחנם. או ידעתי כי לא ע"ה חסיד, ואין לדור בשכונתנו כי נשבע על שוא ולבטלה רק ע"פ דברי שקר ושפתי חלקות של החשודים, חנפי לב ישימו אף; וכיחוד רוב קציני אשכנז בדור הזה פתאים המה, מאמינים לכל הרמאים החנפים, ונכשלים בכני אדם שאינם הגונים, המתארחים בבתיהם בחנפי לעני מעוג, גונבים דעתם ומעותיהם, וע"י זה מכשילים גם לאחרים בנתיבי

המליצה שנותנין בידיהם לסייע עובדי עבירה, מקלקלין לעצמן ולאחרים, להעיד על שאינן מכירים, רק ממהדורי מילי מעלייתא ובכלי הציר שלהם. יצר לי מאד על אוהב נאמן הנ"ל, שבעו"ה היה סופו מר, אבד עשרו בענין רע, ועל כולם אשת נעוריו המשכלת מאד נפטרה איזה זמן אחר שעקרתי משם, ולקח אשה אחרת שאברה כל הוננו. ולימים מועטים מת גם הוא, ואשתו החדשה לקחה מה שיכולה והלכה לאיש אחר, ואשר הבניסה לו כאשר בא כן הלך לטמיון ונפטרה גם היא, ונשארו בניו יתומים עניים בעו"ה. על זה דוה לבי בזכרי צדקת האשה אמם ע"ה, ומי יודע אם לא השנועה של שוא היא היתה בעוכריו וכלתו ואת ביתו. ישמעו קצינים ויקחו מוסר, ולא יבטחו בעשרם ודי בוו; כאן סוף דבר המשולחים המזוייפים הנ"ל, שהיו בקיאים להכות כסילים באגרופה של חנופה, ולצוד ב"א כי ציד בפיהם. על כן נמלטו מידי מעמדן, ולא יכולתי להוציא מהם דבר אבל קבלו עוד הרבה מעות נדבה גם שם, והיה לשחוק בעיני על מעשה השוטים, הטאגרים מעותיהם אצל ב"א [שאינם] מהוגנים. מ"מ לא שקטתי עד אם כלותי הדבר. לעמוד על האמת בבירור. מה עשיתי: לקחתי מידם הכתב ראיה שבידם ממינסק על עסק שליחותם להציל לקוחים למות, ולבוא בדמים לבטל גזרה רעה שבקהלתם, והיו חתומים על הכתב ההוא מנהיגי ק"ק מינסק, שלחתי הכתב על הפאשט לאלטונא, ליד אוהבי הנאמן בעת ההיא חכם חגיו ע"ה, ובקשתי שיחקור את זאת כי לא יבצר ממנו מוֹמֶה, למצוא שם איזה מאנשי ליטא המצוים ושכיחי התם, שיכירו החתימות אם אמתיים הם, ואם נודע שם מענין הגזרה ההיא שב"ק הנ"ל. ועתה תשמע דבר פלא, כי מיד מצא החכם ז"ל פרנס אחד שיש מן מינסק, ושמו חתום ג"כ על הכתב הנ"ל, ובא באותו פרק לאלטונא. והיה איש נכבד בא בימים, לא היה קודם זה בארץ אשכנז מימים, רק לעת זקנותו ירד מנכסיו, והוכרח לטלטל את עצמו ובא עד הלום באותו שבוע שהגיע המכתב המזוייף של המשולחים הרמאים לשם, וקרא אותו החכם לביתו והראהו הכתב עם חתימתו, ואמר לו הכר נא למי החותמת, ויעמוד האיש נבהל ויאמר, מי האיש זה ואיזהו אשר מלאו לבו לעשות כן, לזייף כתב וחתומות ולבדות מלבו גזרה קשה, מה שלא היה ולא נברא; וכבוא דבר התשובה מאת החכם בבשורה מהמאורע הנפלא, כי הקרה ה' לפניו אחד מיוחד מן הנקובים בשמותם, הבאים עה"ח בכתב המשולחים הויפים, וה' הוכיח להסיעו לאיש נכבד הלז מסוף העולם בו בפרק, כדי לברר השקר והזיוף ומה' הופיעו על אמתת דברי, והראיתו

למאהבי. אך לא בלבד שלא עשה רושם אצלם, לקחת מידם גול עניים וחמם הצדקות, אדרבה הרבו להם דורונות ופשרום לשלום בכבוד.

אמנם אנכי מ"מ התריתי באנשים ההם, ההולכים לתור את הארץ להריק עוד בים של צדקה. העידותי בם למוכתם שלא ילכו לאלמונא, כי שם ילכדו ברשת, ולא שמעו לעצתי סמכו על הצלחתם במרמתם עד הנה, חשבו גם כן פתיים כמו שמצאו בעמדן, לעור עיניהם ולגנוב לבבם בחלקלקות, על כן בטחו והלכו שמה. אבל עם היות בעמדן אין שומע לי, מצודתי היתה פרוסה בק' אלמונא, ויהי כאשר פתרתי להם כן היה, כי מיד נבואם כבר היתה המצודה פרושה לרגלם לתפושם, בפקודת פו"מ הקהל, והשליכום בבית הסוהר והוציאו עליהם הוצאות המאסר והתפיסה, אבל לא יכלו להציל מעות העניים שבידיהם, ולהוציא הגול שהעלימו. אך נדחו משם בלעג וקלם גדול, יצודם למרחפות והיו דראון לכל הרמאים כיוצא בהם. והאיש ר' וואלף שהוליכו עכס לעד שקר כנ"ל או נפרד מהם וחזר בו הורה ולא בוש, וכמו שמוזכר בספרי שי"ע א), שהתודה על עונו ומכיר את חטאתו בזה, בשאלתו שהריץ אלי על ד"ת. אזכיר אני הענין בקצרה. מרם אכלה מאורעי בק' עמדן, מה שהומין לי השי"ת עוד מצוה רבה שם. כי הקרה ה' לפני איש אחד ב) שבא אלי להורות לו דרך תשובתו, וכבר התייאש מלישא אשה לפי שכבר היה זקן, ואני בתוך תקון תשובה שמסרתי לו, הטלתי עליו בחיוב גמור שישא אשה תוך שנה, וכן עשה והצליח וזכה לבנים בשרם ימות, ולא רציתי ליהנות בעד זה מממונו הרב שהביא עמו, וכתב אלי בשורה שזכה לכן בהיותי כבר באלמונא, וקרא אותי אז וזכרתי את המאורע.

אשוב לספורי. כי גם המאורע הלז הוסיף לחזק דעתי הקדומה לצאת מן המקום הלז, מאחר שראיתי שאפילו האוהב הגדול שלי אין לבו שלם עמי; נוסף לזה הרגשתי בו שינוי דעה בבואו מהמבורג, שנסע לשם על ימים אחדים לעסקיו. ראיתי לאמ"ה ז"ל נוהג כך, והיה נחשב אצלי לחול כבוד התורה. אז חרה אפו עלי כאשר הוגד לי, באמרו שהיה בהמבורג אורח נטה ללון בא אצלו הרב הזקן האב"ד דג"ק להקביל פניו, ואני נגדו כמו ילד ורב בקהל קטן, אחשיב עצמי

א' שטאט
ב' פאקט

א' ובראיו
ב' היה ספר
א' ובראיו
ב' היה ספר
א' ובראיו
ב' היה ספר

(א) ר"ת : שאילת יעב"ץ.
(ב) עיין התאבקות (דף ט"ב).

יותר מרב מפורסם גדול כזה, ומה גם היותו הנכבד שבקהלה; ועד"ו נהפך לאיש אחר ונתקרב אל האהבה בינינו. וכשמעי את זאת עשיתי הסכמה חזקה להעתיק דירתי מעמדן עכ"פ עי"מ האפשרי ולא אשוב ממנה, ובחרתי להיות בן חורים לישב בעיר מולדתי כאיש פשוט, ולא עבר לעם הזה, כאשר חפצתי שכרחתי מן הגדולה ולבחור בשפלות, היות קבל וקיים, ולא לסבול משא ב"ו, בפרטות גאות קצינים אשכנזים, ביחוד במקומות הקטנים שעושין מהם אלקי נכר, מה שלא נסיתי מתמול שלשום, לא עלה עלי עול ב"א. ואמרתי אני מוב לשבת על [פינת גג] מעברות הלו, אשר בעליה חב באחריות אחרים לו משנה ושוגג, ושוב ארוחת ירק ושלוה שם, וטובה פת חרבה וגו', אע"פ שהיה לי כל הכבוד שם, ומוראי היה מוטל על פני כל הצבור ופרנסה ברוח, עם שלא היה לי כל כך הכנסה מהקהל כדי לפרנס ביתי ביחוד, כי לא הייתי כהול אחר הממון, לא רדפתי אחר הבצע אפילו מן המותר, לא הכנסתי עצמי בשום עסק יחידים, או בשירותים כמנהג רבני הזמן, כ"ש שלא השכמתי לפתחי נדיבים, כדי להרבות לי מתנות, כי אותה היו מבקשים, וגם שבר למוד עם תלמידים לא קבלתי מאומה, והחזרתי להם מה ששגרו לי, כל הימים אשר עמדתי לשרת לא לקחתי מאומה בעד כל דרשותי, ואע"פ שערכו להם מאד, ונשבעו שלא שמעה אונם כמותן מימיהם, אפילו אנשים שלמדו בישיבה בפראג, בפני הנאון מוהר"א ברודא ז"ל, חזקו דבריהם בשבועה שלא שמעו גם בפראג דוגמתם בחריפות ובקיאאות ומתיקות, אפילו מהגדולים אשר בארץ שמה, וכן הייתי חביב מאד בכל המדינה ההיא סביבות עמדן, מה מאד חשקו לחסות תחת כנפי וכל דבר שאלה בר"ת והוראה, כל הדבר אשר יקשה מהם היו שואלים אותי, ומריצים אגרותיהם אלי להורותם, עכ"ו לא פניתי אל הכבוד והגדולה, אם הייתי מבקש הייתי יכול להשיג בקלות מעלה אחר מעלה. בקיצור כאשר זממתי בן עשיתי בפועל בעזה"י שלחי שנת תצ"ב סדרתי לשכור לי בית באלמנא, אחר שנתתי ידיעה מזה לנכבדים בק"א, והשיבוני דבר שאבוא ברנה. ושלחתי כל אשר לי דרך ים כה בספינה, ואני נסעתי משם עם ב"כ דרך יבשה, וזוגתי הרבנית ע"ה כבר נסעה איזה חדשים מקורם על חתונת בני הבכור שי', והיתה אז בפוזנא אצל אביה הרב ע"ה; ואנשי עמדן בכל עוצם הפצרתם לא יכלו לי להחזירני מדעתי, ובפרטות הק' הזקן הנ"ל ובנו הק' ר"א חזרו ודברו על לבי לשוב ממחשבה זו, גם אפילו הנכרים¹⁸ מאנשי העיר הגדולים גינו את היהודים בשמעם העתקתי משם, והכלימם, באמרם להם: מה [אתם] עושים, היכן חכמתכם ובינתכם, איה תמצאו

עוד איש כזה, לעמוד לשרת לפני קהלכם? אך לא מצדם כלל, וכל דברי ריצוי לא הועילו אצלי ולא פעלו כלום, ונסעתי משם לחיים ולשלום, ועשו לי כבוד גדול בצאתי את העיר.

אעפ"כ חשבו שהמעשה אינו אלא לפנים, ולסוף אשוב אליהם, וראיתי בעיני שאע"פ שאני בעצמי כתבתי להם ובקשתי מהם בעד אחד מכאן. . . . באותו זמן, והשיבוני דבר שאינם רוצים לקבל רב, אחר כי היו עומדים במחשבה זו כמה שנים, כי על כן לא רצו לקבל רב אחר, וגילו דעתם שלא ימתקו לחכם שום מעט ודעת אדם אחר, להנהיג רבנות אחרי יהא מי שיהא, כי אהבתם וחתם לא זוה ממני, והגם ממתנים ומצפים שעוד אשוב אצלם לקבל הרבנות, ויוסיפו לי כבוד והדר ושכר הרבה. אמנם אנכי השיבותי אותם בדברים טובים, שאין אחר מעשה כלום ומספיקא לא עקר אינש נפשי, ואלמלא היו לי מעטים עצומים כנ"ל, בודאי לא הייתי מעתיק דירתי מהם, שהיו חביבים עלי עד לאחת, [בנאמר] כמים הפנים וגו', והשם יודע שאפילו הייתי יכול להשיג רבנות הגדולה שבקהלות אשכנז, כאשר באמת כבר הגיע לאזני, שמדברים בי נכבדות בעיר ואם בישראל ק"ק פפד"מ שהיו חושקים בי, לא הייתי מחליף עם ק' עמדן. [שיקרה] היתה בעיני, למען אוכל לשקוד על התורה והעבודה, ולא לבי הלך בגדולות ובנפלאות, לרדוף אחר הכבוד להשתרר בקהלות גדולות, כדי [לקבל] ממון הרבה ולהרבות כבודי והודי, רק הנחוץ השיאני לשנוא את הרבנות ממעמים עצומים הנ"ל. עם כל זה לא רפה רוחם איזה ימים, אחרי אשר העתקתי משם לא יצאה מחשבה זו מדעתם, כי לי יקו הליכות שוא קו למו, שיפייסוני לילך לשוב לשבת אצלם. גם אחר שעברו כשבע או שמונה שנים חזרו וכתבו אלי בבקשה ותחנונים, שאתרצה לבוא אליהם לשכון כבוד בקהלם, ולהוסיף לי שכירות כפלי כפלים, כי כל היחידים התגדבו לתת איש איש דבר מסוים לצרכי, ולהספיק לי בשפע דבר שנה בשנה, ולקבל עליהם איש בערכו בחיוב גמור. נוסף לזה הבטיחוני להשיג גם הרבנות על כל המדינה. שתהיה תחת ידי ורשותי, שאמשול בממשלה מוחלטת בלי ממרד ומחרד, כי כולם נוהים וכמהים אחרי. ושלחו האגרת ע"י הק' ב' דוד לווערדין איש פקח ומשכיל על דבר, וחלו פניו שיעשה כל מה שביכלתו, לדבר על לבי שאסכים לדעתם, ולעשות כל רצוני מה שאבקש ואשאל עוד מהם, ימלאו הכל בחפץ לבם; מלבד מה שכתבו אלי עוד אוהבי ביתוד, שלא אשיב פניהם ריקם, וכל זה לא נכנס באזני. והמתינו לי כעשר שנים, ולא היו רוצים לקבל עוד שום רב, לולי עבור הפצרת גיסי הרב נאותו לו לקבל

חתנו. והציעו לפני מעלות רבות טובות ויתרות על מה שהיה לי שם בתחלה, וזה היה נסיון גדול מצדי, כי אע"פ שכבר הרגשתי שאין כל כך תכלית לפני בשיבת אלטונא, כאשר המעט ממנוי שהי"ל פה בא"מ, והחזיקו בידי הק' נורדשי, כבר ירד ונתמעט מאד בעת ההיא, גם כי מצער היה מתחלה, עם כל זה לא יכולתי לחזור בי, אם רוח המושל יעלה עלי מקומי כל אנה, בפרט אחר שכבר קניתי בית דירה באלטונא, והוצאתי עליו הרבה לתקנו ולהעמידו על מכונו, באופן שעמד לי בדמים יקרים; גם בענין בריאות הגוף ראיתי עכ"פ סימן יפה כאן, בי חולי הקדחת שהיו עלולים בו כל ב"ב, כל ימי היותינו בעמדן, עזב אותם פה, ואנכי חזרתי לאיש אחר באלטונא, עם שעדיין הייתי עלול קצת מהתמדת הטלת מים, מ"מ נתמעט. גם אשתי הרבנית ע"ה היתה לה עדנה, אף כי כבר היתה הרה בטרם נסעה מעמדן. והלכה משם על נשואי בני כנ"ל, ושבה אלינו ביום שני שהגעתי לאלטונא עם ב"ב, וגם אחר זה בימי הריגונה חזר לה שתיתת הדמים בשפע גדול ורב מאד כנחל שוטף, כמעט שפרחה נשמתה בעלוק בסבת רוב יציאת הדם, וכבר היתה לאחר יאוש, עכ"ז הציל אותה הי"ת ממות וקרה לה כך איזה פעמים באלטונא עודה הרה; ובפעם הראשון נשתמשה ברפואת של הרופא ר' שמחה, והראיתי לו פתקי הרפואות שסידר לה הרופא בליידן, וכראותו עמד משתומם ואמר שהכניסה בסכנה גדולה. והתפלא מאד על שיכלה לסבול אותה הרפואה, שהיה בו אחריות עצום וקרוב להפסד יותר מתועלת, אבל גם רפואותיו לא הועילו לה. כי אחר זמן מועט חזר להתעולל בה יציאת הדם כנוצר, וכמעט אבדה תקותה. לולי חסדי ה' ששמע קול צעקותינו שעתה למרום ושבה לאיתנה, ואחר ילדה בן זכר שלם, אבל לא נתקיים בעו"ה עם שכבר השיג השנה השביעית כנ"ל. אחר שתי שנים ילדה בתי אסתר שתי, ואחריה ילדה לי עוד שתי בנות, ולא נתקיימו, לא נשאר לי ממנה רק שני בני הרבנים גר"ו ושתי בנות ש', אך שני בנים קטנים מתו לי במעררין, ושתי בנות באלטונא בחייה, ובן ובת נפטרו אחר מותה, באופן שנשארו מעט מהרבה ה' עליהם יחי.

אשוב לספר כסדר מתחלת ישיבתי פה אלטונא. בהגיעי לכאן באו אלי כל בני הקהלה לקבל פני בכבוד ובאהבה, ושאלו ממני שאבקש מהם דבר הטוב בעיני, ויעשו בקשתי בכל יכלתם. ואמרתי להם תשואות חן חן בעד הרצון הטוב, ורוח נדיבה אשר נסע מאתם אלי, שנחשב בעיני כמעשה, והריני כאלו התקבלתי, רק אחת שאלתי אותה אבקש, שכתבי בבית ה' כל ימי חי לעבוד ה' חפצתי, ועליו יהבי

השלכתי לתת לי פרנסתי, ואהם תעשו לי החסד להרשות אותי לקבץ בביתי מנין עשרה מישראל לקבוע בביתי בית תפלה ערב ובקר, באשר כבר ממני הדבר לילך לבהכ"ג הגדולה, מחמת מיחוש שלי שבשבילו עזובתי מקום כבודי, ולהתפלל ביחיד לא כשר הדבר; בכך אמצא חן בעיניכם להתיר לי רק הדבר הזה שהוא צרכי נשמתי, וזולת זאת לא אמריח עליכם בצרכי גופי כלל. ויענו אותי בשמחה: פשיטא דבר זה אין צריך לאמרו, שאפילו לזרים לא מיחו בזה, ורשאי אני לעשות כן כמו שהניחו לחכם חגיו לעשות כזאת, ואפילו שלא היה אשכנזי. אמנם לגדולה מזו אני מתוקן, אם אבקש מהם איזה טובה הם מוכנים ומוזמנים לעשות רצוני. כזה וכזה היו דבריהם אלי דברי פיוס ורצוי, לבקש מהם מאומה ולנסות לכבדם הנאמן אתי. אך לא בקשתי מהם דבר, רק לתת לי נפשי בשאלתי כנוכר. ועם שהתרצו אלי בכך כאמור, שהיה לי הרשות מאנשי הקהל, לקבוע לי מקום לתפלה בביתי, דברתי תחלה עם חכם חאגיו ע"ה, מאחר שביתי היה קרוב אל ביתו, והייתי עמו באהבה רבה מאד בעמדם. חבה יתירה נודעת לי ממנו ובריתו נאמנת לי, כמו שנראה ג"כ מהכתבים והאגרות שהחליף עמי בד"ת, ביחוד אשר קצתן הוצגו בספרי שי"ע ובס' שתי הלחם שלו. והוא ע"ה שכר לי הבית דירה פה אלמונא בטרם בואי הנה ביוקר גדול, שלא היה ז"ל בקי בדברים כאלו. לכן בתחלה שבתי כאן לפני ר"ה תצ"ג, הלכתי בבהכ"ג שהי"ל בכיתו (ג"כ מאשכנזים וכמנהגם) כל היו"ט, וחיליתי פניו שיתמיד לעשות מנין, להתפלל בעשרה בשחר ובערב הדיר, גם כל ימות החול, כי אם ככה יעשה או אתמיד הליכתי לבהכ"ג שלו, כי טוב לי עמו ונהיה לאחרים כל הימים, אע"פ שיש לי רשות מפו"מ לעשות לי מקום מיוחד לתפלה בביתי בפ"ע, ואם לא יעשה כך הוצרכתי לעשות מקום מיוחד לתפלה בביתי על כרחי, דלא סגי בלא"ה, מאחר שלא אוכל ללכת לבהכ"ג הגדולה, דמריחא לי מילתא טובא, ולבטל תפלה עם הצבור כל ימי השבוע, הוא דבר שאינו הגון כלל, לא יתכן אצלי. ואע"פ שכבר הפצירו בו גם אחרים מאוהבינו שהיו הולכים למנין שלו בשבת ויו"ט, ובקשוהו על זאת שיסכים להניח להתפלל בביתו בעשרה בקביעות גם כל ימי החול, למען לא יצטרכו לנוע אנה ואנה לתפלה כל ימי השבוע, אבל לא עלתה בידם; וככה הוציאני בפ"נ ושם לאל מלתי. בכך הוצרכתי לעשות לי מקום מיוחד לתפלה בביתי. וזה הענין גרם קצת פירוד לכבות בנינו, כי היה הדבר הלו כקוץ בעיני החכם ע"ה, והתחיל לשמום אותי על ככה כאשר הוגר לי, ואמנם לא היה מעם וסבה לקרר ולצנן אש האהבה, אם מחמת הדבר הגון

ששאלתי מאתו, שהיה מחוייב לעשותו בלא"ה, כי היה ח"ה) בפני
המון העם. נוסף לזה כשהלכתי לבחכ"נ שלו ראו עיני אש דולקת על
הבירה, שנעשה בשבת לצורך איוה בשול וחמים בודאי, מדי שבת
בשבתו כל השנה. וכבר בהיותי בעמקן ספרו זאת עליו, ולא האמנתי
לשמועה עד אשר באתי וטראינה עיני, מ"מ שמתי יד לפי ולא יצא מפי
דבר; וזולת זאת ראיתי ממנו דברים אשר לא ישרו בעיני על אדם
חשוב. אלה עשה והחרשתי, כי היה קפדן גדול ע"ה ובעל אף, ואמרתי
גם זו לטובה, מ"מ לא זוה אהבתי במעשה ובדבור כמלא נימא, אך
הוא חשב לי עון הנ"ל שאני נקי ממנו, וחתם רעה (ב) על היושב לבטח
עמו.

מצורף לזה קרה בשהרפסתי ספר לח"ש שלי, ולא לקחתי ממנו
הסכמה, ואני ברחתי מזה מחמת שלא בחרתי ברכי שכן והפלה
בתוארים ומעלות, אשר בלי ספק היה מאריך הרבה בהן כדרכו, אם
היה כותב לי הסכמה לחפצי, ואין זה חרוש שאפילו על אדם שלא
מחשיבו כלל, באמת כלל וכלל, היה נותב ומדפיס שבה המגיע לכובים,
וזה היתה קשה אצלי עליו ביותר, שהיה אחד בפה ואחד בלב, כמו
שנודע לי בבירור גמור מאד בהיותי בעמקן. ע"י אגרותיו אלי היה
כמצחק על האב"ד הוקן רג"ק רי"ח הנ"ל, ודבר ממנו בלעג וקלון גם
לאוני בהמצאי באן עמו פא"פ, לא חדל לדבר ממנו רע ולהתל בו
ובלמודיו ופשטיו ופסקיו והוראותיו, [ונעשה ממנו] די בזיון וקלס, ולפנים
היה מראה לו חבה ותירה, והציג חרושי תורה משמו בתוך ספרים שהביא
לדפוס, כדי למצוא חן בעיניו של האב"ד, מביאו ומוזכירו בהפלת השבח
שלא הניח מאומה לבעלי רוח"ק באמת. דברים כאלו היו לורא וכמתעתע
בעיני, אך אהבתו היתה שלמה מתחלה, כאשר שמעו אוני שדבר והפליג
ממני שלא בפני, אצ"ל בכתב כמ"ש בס' שי"ע קצת מכתביו אלי,
בהגדלת שבחו בשפע גדול, עד שהומן הפריד בינינו מעט מהתחלתו
הנו' וכמ"ש"ל. אך מ"מ לא נודע לי שדבר מאומה עלי, רק כמתלונן
וכמתאונן בבגדי בו לפ"ד, מה שלא עלה על דעתי. וכאשר נסע מזה
לארץ הקדושה, כמדומני שנפטר באהבה רבה מאתי, כפי שהיה דבורו
או בפה מלא בפני אנשים רבים ההולכים אתו ללול, וכאשר ראיתי ג"ב
בהדפיסו ס' שתי הלחם קבע בו תשובתי אליו בנדון בהן ספרדי חשוב
בר נידוי שלא ישא כפיו, והראה לי מקורם הדף המודפס עם תוארים

(א) ח"ה, ר"ת: תלול השם.

(ב) כונתו במלת "חתם" כי רמ"ח הדפים דברים רעים נגדו, כמ"ש להלן (צד 120).

אשר לא אהבתי, והשבעתיו שלא יקרא לי בשם תואר גאון, כי גאה וגאון ופ"ח שנאתי א). ולכן נשמתי מלקחת מעמו הסכמה על ספרי הנ"ל, וזה סייע ג"כ לקרר רשפי אהבה זוה, שהיתה בינינו מאד בהיותי בעמדם, שהיה מחליף עמי כתבים כמעט בכל פאשט, והיה מחבב אותי מאד בכתב ובע"פ.

ואע"פ שבראשית ישיבתי בעמדן, אחר שביקר אותי בכתב תחלה לשאול לי לשלום ולברכני, הודעתי לו התלונה והלעז שלעזה עליו מדינה על שהתיר לעצמו לשלוח רסן מפי קולמוסו, ובהרפסו דברים מרים על גדולי ישראל המחברים ג"כ, מלבד שהיה דבר קל אצלו לבזות ולהכלים חכמי הדור הגדולים והוקנים שלא הניע לקרסולם, ברוב דברים ומלים לא יועיל בם, אשר הבליע בתוך ס' לקושו, ילעג ואין מכלים, מחסרון ידיעתו והעדר בקיאותו, כמו שהוכחתי על פניו בתשובה ארוכה בתוכחת מגולה, הלא היא כתובה על ס' שאילת יעב"ץ (סל"ג), והורה ולא בוש וקבל פצעי אוהב בסבר פנים יפות, ולא הקפיד או כמנהגו בזולת זה. לכן מאז נכפלה ברית אהבתי עמו, ונקשרה בחבל הכוסף, אף כי מכירו הייתי לשעבר, מן אז בהיותו דר באמשטרדם, אף אם קמן הייתי וידעתי את כל התלאה אשר מצאתהו, במלחמת הנחש חיון שנלחם מלחמת ה' בכל לבבו וסבל הרבה על דבר זה, ולכן זכרתי לו ברית ראשונים שבינו לבין אמ"ה ז"ל, מה גם בראותי שנכנע לקבל ממני דברים נגדיים אליו ואמר אשר קלם; גם היה מפליג בשבחי יותר מדאי בפני אנשי ג"ק שלא בפני, וכן היה לי אוהב נאמן בגופו, כי עשה כל חפצי מה שהיה ביכולתו כדי לעשות נדת רוח לפני. עם כי הייתי תינוק בערכו, והוא היה זקן בא בימים, אך שתי הסבות הנ"ל הן הנה היו סבה להפריד בין הרבקים מדי שבתי פה באלמונא.

נוסף לזה באו אליו אנשי בליעל כסילים מוציאי דבה רעה עלי, כאלו הייתי מתפאר עליו להתכבד בקלונו ולדבר בגנותו, ולא לבד בדבור בעלמא, אלא שלפי דבריהם רמותי אותו וחקקתי גנותו על ספר שקבעתי בדפוס, ואנכי לא ידעתי בכל אלה, כי ברור לי לא יצא מפי דבור רע עליו בפני שום אדם חלילה לי, ולא בא במחשבתי ולא עלה על לבי מעולם, בי אע"פ שבאמת כמה דברים לא ערכו בספריו, מה שהאריך פה הרחיב לשון, ושפת יתר כמה פעמים, מה שלא היה מהראוי לו כלל. ויותר מזה כשבאתי לאלמונא ראיתי בביתו דברים לא יעשו כישראל, בש"ק היתה האש מבשרת חמיד על הכירים, לתקן

א

יש קאולוס

לו משקה הקאפע אע"פ שהיה בריא, גם מנהגו בבהכ"נ בשיחה במלה יתרה, לא היתה דעתי נוחה מזה כי הוא ח"ה בפני ע"ה, וגדולה מזו במול התפלה בעשרה כל ימי החול, עם שהיו מפצירים בו המתקבצים למנין בשבת ויו"ט, להתמיד קבוץ המנין גם בחול, שהיה נקל ומצוי לו רק שיסכים לכך ויניחם לבא, ולא אבה בכל ההפצרה לא יכלו להכריעו להרשות אותם על כך, ועל כולם זיופו עם האב"ד בג"ק רי"ח, שהיה במדרגה גדולה למאד, אחד בפה ואחד בלב, וכן נהג לזכרו לשבח בתוך ס' לקומי שהדפים כאן עם תוארי השוא, ומאחוריו היה משחק ומלעג בו, גם הבליע לפעמים אפילו בתוך ספריו הנ"ל דברים מחודדים עליו, רק נשמר לכתוב עליו באופן בלתי נרגש לכל, וחולת זה שאר דברים שלא ישרו בעיני כלל וכלל, אלא שאין רצוני להאריך בנגותו, כי גם אהבתו גם שנאתו וקנאתו כבר אכדה, רק מה שהוא מרהכרח להתנצלותי, לא אעלים ללמד לבני וי"ח לסלק תלונה מעלי. ובאמת הרבה דברים זרים ראיתי ממנו בפומבי, לא יכול שכלי שאת לירד לסוף דעתו, מה ראה על ככה לתת אצבע בפי הבריות, עם כל זה חלילה לי לדבר באיש זקן כזה, שבאמת ובה הרבים בכמה דברים שהוכיחם לפעמים על יושר, ביחוד בעסק חיון שמשר נפשו על אמונתו, וגם לא מנע עצמו מלהגיד לאדם ישרו בספר לקומי בתוכחותיו לקציני הזמן שלא נשא להם פנים, ומלא ידו בקסת להוכיח לרשע מומו, על כן אהבתיו, ואם ראיתי ממנו דבר בלתי הגון אצלי, העלמתי עיני בו חפיתי עליו ולמדתי עליו זכות בין אמתי ובין בלתי אמתי, כפי היכולת רק להשקוט הלעז, ולסלק תלונת העם מעליו בכל אופן, כאשר נראה לעין כל, מתוך דברי תשובתי אליו בלשון כבוד וחבה, ואמרתי בלבי על כל פשעים תכסה אהבת המקום, כי היה מוחזק לירא את ה' מרבים וגם לפעמים משונתו אתו תלין, שגיאות מי יבין, לכן כסיתי כאדם פשעיו, גם עשיתי עמו בטובה כפי שהיה ביכולתי, מאז בהיותי בעמדן. אבל הוא לא נהג עמי ככה, מדי היותי כאן הפר ברית אהבתו עמדי על לא דבר, ולא בפועל ידי רק מפני לה"ר שקבל עלי, מאנשי רכיל בחנפי לעני מעוג, נתק חבל הכוסף והחשק שהיה בעינינו כידוע לכל, ופקד עלי עון שלא ידעתי וישמם אותי, כאשר נודע לי בבירור, אע"פ שהיה מסתיר ממני ומעלים מה שבלבו עלי, אבל מ"מ לא יכול הצפינו כל כך שלא אהיה מרגיש בדבר שאין אהבתו שלמה כמלפנים, שהיתה בינינו אהבה עזה ורחימתן עזיזה; גם דבר בי בפני אנשים הבאים אלי, והגידו לי שיש לו תרעומת עלי, על בלי הגיד לי מה העל, מה זה. לא כן אנכי בתומי הלכתי

א. חתין י"ח

עמו ג"כ כמנהגו, לא יחר לבבי ולא רציתי להיות אחד בפה ואחד בלב, חס לזרעא דאבא, גם הפעם לא שניתי מעמי.

כי הנה בחזרמנו עמי לפונרק אחד על מצות הכנסת כלה, ודבר עמי כפעם בפעם, לא יכולתי להתאפק ולדבר עמו ג"כ אחד בפה בו', מה שאינו ממשבי, אך דברתי אליו כלשון הזה: אני צריך לשאול דברי מעלה כבודו, ובקשתי ממנו שלא יחד ממני הדבר שאני שואל. מאחר ששמעתי אומרים שיש לו עלי איוה תלונה, ואנכי לא ידעתי מה פשעי מה חמאתי נגדו, וכבה הרגשתי שאמת הדבר שאין לבנו שלם עמי כמאז, לכן אני תמה מדוע ידבר אדוני עמי אחד בפה וכו', כי נודע ודאי שאין פיו ולבו שוין עמי לטובה, ולמה תהיה כזאת בינינו לפוקה ולמכשול עון, ועל מה זה יראה לי פנים יפות וכקרבן ישים ארבו, ואם יש בי עון מדוע לא יוכיחני על פני כמחוייב לאדם כמותו. פשעי וחמאתי הודיעני, אם עול מצאת בי, הודיעני על מה תריבני ומחמאתי לא חנקני, אם אולי נבשלתי במאומה נגדו, מה שבאמת נעלם ממני, אולי משגה הוא שגיאות מי יבין, ואתקן מה שאוכל להשיב מעול ידי, אם און פעלתי לא אוסיף. ובוה האופן לחצותי אל הקיר קירות לבו, עד שגלה כל לבבו וענה אותי: כך אמרו לי, מתוך שתרצה להתפאר בקלוני, וכבר עשית בספרך אשר כתבת והדפסת. ובשמעי עמדותי מרעיד על השמועה לא טובה, לחשור אותי במה שאין בי, ולקבל לה"ר עלי מהולכי רכיל, הבודים דברים אשר לא כן, להפר את האחות בינו לביני, והתנצלתי על זאת נגדו להוציא הדברים מלבו, כי דברו עלי כזבים אנשי לצון ודלמוריא, המוצאים תאות נפשם הרעה בהמיל קנאה ותחרות בין אוהבים, ומשלחים מדנים בין אחים, נרגן מפריד אלוף ובפה חנף ישחית רעהו, ולמה ידבר אדוני כדברים האלה, אשר לא יאומן כי יסופר עלי, וכי כונתי להזיק לו ח"ו, להרבות [לי] הנאות והועלת, חס לזרעא דאבא, וידוע לכל שלא העמסתי על אדם מכל הג"ק שום דבר הנאה לעצמי, אדרבה ח"ל רבו הנהגים על ידי, הלאוי שלא ישיבו לי רעה תחת טובה, ועל מה זה ירע בעיני שלא להניח כבודו במקומו, ולהקטין איפת מעלתו בעיני העם, לגרום לו ח"ו הזיק הנזכר, למנוע ממנו הסבתם שהוא צריך אליה, ולא אני ב"ה, ומדוע אשנה מדתי ומנהגי הטוב עם כל אדם ועמו ביחוד מאז, אף כי עתה להכעיסו על פניו, בתויתנו שבנים קרובים, איך ולמה הצא כזאת מלפני בלי סבה, על כן היה לו לגעור במספרי לה"ר; ואנכי לא כן עמדתי, כי אף אם לא חסרו אנשים כאלה משמיעים באוני על אדוני שמספר בגנותי, ולא האמנתי לדבריהם, עד אשר הרבו

לחזק דבריהם, וגם הרגשתי שיש רגלים לדבר, לכן עתה גלית את אוני, ולא רציתי לנטור בלבי, למען הראות לבני השלם והנאמן עמו; ונשבעתי לו כי לא היו דברים מעולם, ובקשתיו שלא יאמין למוציאי דבה, כי כן דרכם כסל למו, קנין רע ומקח רע לקחו לעצמן אנשים במלנים, כח מספרי לה"ר וחנפים ושקרנים; גם בקשתי ממנו שיודיעני מי הם האנשים ההם, המביאים השמועה ומטילים עלי אשמה, ונדעה אותם ונכיר הרמאים, נשמע נא אם יעיו פניהם להגיד זאת בפני, ויבחנו דבריהם ראמת אהם ואם לא, ידע כי מרגלים הם לראות את ערות האר"ש הארם שבקרבתם הם באים; אכן התחננתי אליו להודיעני מה הדבר, שמצא בספרי לחם שמים נגד כבודו שיוכל להקפיד עלי כדן; ולא אבה לדבר ולגלות לא זה ולא זה. ותכלית הענין עשיתי כל מה שביכולתי להתנצל לפני ולנקות מעון הלו וביוצא, ולפייסו להוציא מדעתו כל מחשבת און עלי, ולכרר לו שמטיל עלי שנאת חנם, בסבת בעלי לשון שכתבם דוד ברוה"ק א), מה שלא יתכן לאדם כמוהו לקבל לה"ר, מה גם על אוהב נאמן בחון היושב לבטח עמו, וכי מה הויק עשה לי שאקנא בו, והפצרתי בו שלא יהן מקום להפריד הלבבות הקרובות, ולהסיר כל כעס מלבו, והבטיחני על זאת שלא יוכור עוד זכר זה, כאלו לא נאמר מעולם, ושאהבתו אלי נאמנה ושלמה כמבראשונה, ואני בתומי בטחתי בדבריו הללו, חשבתי שנמתק מרירות לכו עלי, ולא עלתה על דעתי שיהא כל כך נהפך בלשונו. אכן הנסיון הוכיח ההפך בפועל מגונה לעין השמש: בי אחר איזה שנים הוציא כל רוחו, בדברים שקבעם בדפוס כתוך פירוש על משניות סדר זרעים שנדפס פה, ע"י אלישע מהורדני; ומן השמים היה כי האיש הלו, המביא הס' לדפוס, בא אלי בהפצרה גדולה לתת לו הסכמה על הספר הנ"ל, ועם שמרבתי הרבה לדבר הזה, כמו שלא נמצאתי לאשר בקשוני לדבר כזה עד כה, אך לא יכולתי לעמיד נגד הפצרת האיש הוקן הלו, ועל כרחי נעתרתי לו, ולקחתי הספר מידו לעיין בו, שכבר היה נגמר בדפוס, וכאשר פשפשתי דפיו אחת הנה ואחת הנה כנגע נראה לי הנוגע אלי, כי מצאתי בתוכו מה שלא קייתי ולא עלה על דעתי, כי ראיתי לרמ"ח הדפים בו דברים העוקצים אותי במסכת בכורים, וחשב להכות אותי בשוט לשון בסתר, או ידעתי על מה חרה אפו בי מאו, וצפן הדברים והעלימן ממנו כנ"ל, אך

